

2013•2014
FACULTEIT BEDRIJFSECONOMISCHE WETENSCHAPPEN
master in de toegepaste economische wetenschappen

Masterproef

Auditor en indicatoren van mogelijke accounting onregelmatigheden in
Belgische ondernemingen

Promotor :
Prof. dr. Roger MERCKEN

Sebastiaan de Vaan

*Proefschrift ingediend tot het behalen van de graad van master in de toegepaste
economische wetenschappen*

2013•2014
FACULTEIT BEDRIJFSECONOMISCHE
WETENSCHAPPEN
master in de toegepaste economische wetenschappen

Masterproef

Auditor en indicatoren van mogelijke accounting
onregelmatigheden in Belgische ondernemingen

Promotor :
Prof. dr. Roger MERCKEN

Sebastiaan de Vaan

*Proefschrift ingediend tot het behalen van de graad van master in de toegepaste
economische wetenschappen*

Woord vooraf

Deze eindverhandeling vormt het sluitstuk van mijn opleiding Toegepaste Economische Wetenschappen, afstudeerrichting Accountancy en Financiering, aan de Universiteit Hasselt. De keuze voor het onderwerp "De auditor en indicatoren van mogelijke accounting onregelmatigheden in Belgische ondernemingen" is gegroeid uit mijn grote belangstelling voor het beroep van auditor. Uiteraard ging het schrijven van deze eindverhandeling gepaard met vallen en opstaan. Het schrijven heeft niet alleen veel tijd en toewijding gevraagd van mezelf maar ook van vele anderen. Omdat het uiteindelijke resultaat niet mogelijk was geweest zonder de hulp van een aantal mensen, wil ik hen langs deze weg hiervoor bedanken.

Als eerste wens ik mijn promotor, Professor dr. Roger Mercken te bedanken, die voortdurend ter beschikking stond om mij te begeleiden. Zijn deskundige begeleiding, verbeteringen en commentaren zijn een grote hulp geweest bij het schrijven van deze eindverhandeling.

Daarnaast wens ik nog een aantal personen in het bijzonder bedanken voor hun steun en hulp. Vooraleerst mijn ouders, die mij de mogelijkheid gegeven hebben om te studeren en mij gedurende heel deze periode onvoorwaardelijk gesteund hebben. Daarnaast wens ik ook mijn vrienden en collega's te bedanken voor hun steun, visie en advies.

Sebastiaan de Vaan

Diepenbeek, mei 2014

Samenvatting

Enron, WorldCom, Ahold of Parmalat hebben aangetoond dat de economische wereld nood heeft aan betrouwbare informatie. Heel wat stakeholders nemen immers hun beslissingen op basis van de financiële informatie afkomstig uit de Jaarrekening. Volgens artikel 95 Wetboek van Vennootschappen dient elke onderneming binnen de zes maanden na afsluiten van het boekjaar haar statutaire jaarrekening voor te leggen aan de Algemene Vergadering van aandeelhouders. Dit valt onder de verantwoordelijkheid van het bestuursorgaan. Omdat veel van de verschillende stakeholders beslissingen nemen op basis van de Jaarrekening, kan onjuiste informatie hierin ook verstreckende gevolgen hebben.

Om tegemoet te komen aan deze oproep van betrouwbare financiële rapportering werd door de Wet van 22 juli 1953 het beroep van bedrijfsrevisor wettelijk bepaald. De bedrijfsrevisor kijkt na of de Jaarrekening een getrouw beeld geeft van de financiële positie en het vermogen van de onderneming en van de resultaten van het boekjaar. Een van de mogelijke zaken waarmee de bedrijfsrevisor tijdens zijn werkzaamheden te maken kan hebben, is *earnings management*. Dit is het nemen van weloverwogen stappen binnen de algemene geaccepteerde boekhoudprincipes om de resultaten naar een gewenst niveau te brengen. Daarnaast is het ook, omwille van verschillende redenen, mogelijk dat een onderneming haar resultaten aanpast buiten de wettelijke bepalingen en er dus sprake is van accounting fraude.

Om dit soort zaken op te sporen zijn er zowel in de academische literatuur als in de praktijk een aantal indicatoren ontwikkeld. Met behulp van een literatuurstudie en een empirisch onderzoek zal getracht worden een antwoord te bieden op volgende onderzoeksvraag:

Maken auditoren gebruik van indicatoren ter opsporing van accounting onregelmatigheden?

Om een antwoord te bieden op deze centrale onderzoeksvraag werd in deze masterproef verdiept welke indicatoren er zijn, of ze gebruikt worden en of er resultaatverschillen zijn tussen de verschillende indicatoren.

In een eerste methodologisch hoofdstuk wordt dieper nagegaan op de probleemstelling rondom dit onderwerp. Hieruit zijn uiteindelijk de centrale onderzoeksvraag met de bijhorende deelvragen afgeleid.

Om een beter inzicht te krijgen in deze complexe materie heb ik in eerste instantie een literatuuronderzoek gedaan. Hierin werd het beroep van bedrijfsrevisor belicht en werd verder de organisatie ervan met de bijhorende plichtenleer besproken. Zo is er in België het Instituut van de Bedrijfsrevisoren (IBR), maar zijn er ook internationaal heel wat organisaties om de kwaliteit hoog te houden. Om de kwaliteit van de externe controle te vergroten, heeft de *International Auditing and*

Assurance Board (IAASB) internationale normering uitgevaardigd. Deze *International Standards of Auditing* (ISA's), zijn door de bedrijfsrevisor vanaf eind 2014 voor elke controleopdracht te volgen.

Earnings management dat buiten de algemene boekhoudkundige regels valt zou door de auditor dienen opgemerkt te worden, als belangrijk knipperlicht van (financiële) fraude. Vander Bauwhede (2000) beschrijft een aantal belangrijke institutionele verschillen tussen de Amerikaanse en Belgische bedrijfsomgeving. Waar men in de Amerikaanse bedrijfsomgeving verschillende jaarrekeningen neerlegt voor belasting- en rapporteringsdoeleinden kennen wij in België slechts één statutaire jaarrekening. Dit is reden tot het vermoeden dat omwille van de nauwe band die er bestaat tussen het gerapporteerde winstcijfer en de belastbare grondslag, er redenen tot winststuring kunnen zijn. Tevens zijn er verschillen op vlak van eigendomsstructuur, aanwezigheid op de kapitaalmarkt en vervolgingsbeleid.

Daar de centrale onderzoeksvraag gaat over welke indicatoren er in de academische literatuur en in de praktijk gebruikt worden is er in het literatuuronderzoek een bijzondere aandacht voor deze verschillende indicatoren. Uit de academische literatuur werden daarom in hoofdstuk vijf drie verschillende modellen besproken die *earnings management* zouden moeten voorspellen. Twee van deze modellen zijn gebaseerd op *accruals* terwijl het derde model zich focust op het audithonorarium. Accruals worden omschreven als: "*Accruals are components of earnings that are not reflected in current cash flows, and a great deal of managerial discretion goes into their construction*".

In de praktijk worden echter andere indicatoren gebruikt dan in de academische wereld. Deze indicatoren zijn ook gebaseerd op timingverschillen, waarbij kosten worden toegewezen aan een vroegere of latere periode waarbij verschillende balansrekeningen worden gebruikt en worden uitvoerig beschreven in hoofdstuk zes. Daarnaast zijn er ook gesprekken geweest met enkele bedrijfsrevisoren om ook hun praktijkervaring met de praktijkindicatoren mee te nemen in deze eindverhandeling.

Het laatste deel van deze eindverhandeling bestaat uit het empirisch onderzoek waarbij de verschillende academische modellen werden getoetst op een steekproef van 487 Belgische ondernemingen. Ook werd gekeken naar de overeenkomst van door de academische modellen gegeven knipperlichten met de eventueel door de bedrijfsrevisor in zijn auditopinie gegeven opmerkingen.

Inhoudsopgave

1.	Methodologische aspecten	1
1.1	Probleemstelling	1
1.2	Onderzoeksvragen	3
1.2.1	Centrale onderzoeksvraag	3
1.2.2	Deelvragen	3
1.3	Onderzoeksmethode.....	4
2.	De auditkwaliteit	5
2.1	Het beroep en de controlenormen	5
2.2	Auditkwaliteit in de literatuur.....	7
2.3	De auditverwachting.....	8
3.	Fraude	11
4.	Kenmerken van de Belgische bedrijfsomgeving	15
5.	Mogelijke academische accounting indicatoren in de theorie	17
5.1	Beneish's M-score	17
5.2	Kothari Model	20
5.3	Unexplained Audit Fee Model	21
6.	Mogelijke accounting indicatoren uit de praktijk	25
6.1	Indicatoren uit de literatuur.....	25
6.1.1	Kosten worden toegewezen aan een vroegere of latere periode waarbij actiefrekeningen worden beïnvloed	26
6.1.2	Kosten worden toegewezen aan een vroegere of latere periode waarbij passiefrekeningen worden beïnvloed	26
6.1.3	Inkomsten beïnvloeden.....	27
6.2	Indicatoren volgens de bedrijfsrevisor.....	27
7.	Empirisch onderzoek	29
7.1	Beneish M score	30
7.2	Kothari model	32
7.3	Unexplained audit fee model.....	33
7.4	Samenvattende resultaten	36
8.	Algemeen besluit	41
9.	Literatuurlijst.....	43
	Lijst van afbeeldingen	44

Lijst van tabellen	44
--------------------------	----

Bijlagen

Bijlage 1: Vragen interviews bedrijfsrevisoren

Bijlage 2: Uitgeschreven interviews bedrijfsrevisoren

Bijlage 3 : Geciteerde artikelen Wetboek van Vennootschappen

Bijlage 4 : Output SPSS

Bijlage 5: Resultaten SPSS.

Lijst met omzettingen Belgische jaarrekening

Amerikaans systeem	Belgische jaarrekening
AR: Accounts receivable	40 : Handelsvorderingen
REV : Revenue	70/74: Bedrijfsopbrengsten
cost of goods sold	60 : Handelsgoederen, grond- en hulpstoffen
Non-Current assets	20/28: Vaste activa
Assets	20/58 : Totaal der activa
PPE : plant, property and equipment	22/27 : Materiële vaste activa
Depreciations	63 : Afschrijvingen materiële en immateriële vaste activa
Sales, general and administrative expenses	61 : Diensten en diverse goederen.
Longterm debt	17 : Schulden op meer dan 1 jaar
Current Liabilities	42/48: Schulden op ten hoogste één jaar
Corrent maturities of longterm debt	42: Schulden op meer dan één jaar die binnen het jaar vervallen
Income taks payable	67/77: Belastingen op het resultaat
Depreciation and amortization	63 : Afschrijvingen
Inventory	3: Voorraden en bestellingen in uitvoering
Cash and equivalents	54/58 : Liquide middelen
Fees	9505: Bezoldiging van de commissaris(sen)
Loss	9905: Te bestemmen winst (verlies) van het boekjaar

1. Methodologische aspecten

In het eerste hoofdstuk wordt het praktijkprobleem waarover deze eindverhandeling handelt ingeleid. Uit dit praktijkprobleem wordt daarna de centrale onderzoeksvraag afgeleid met de bijhorende deelvragen. Verder zullen de deelvragen een hulpmiddel zijn bij het formuleren van de algemene conclusie, later in deze masterproef.

1.1 Probleemstelling

Elke onderneming dient jaarlijks een statutaire jaarrekening op te stellen. Deze bestaat uit de balans, de resultatenrekening en de toelichting en vormt een geheel. Ze dient binnen de zes maanden na afsluiten van het boekjaar aan de Algemene Vergadering te worden voorgelegd (Art 95, W. Venn). De auditor voert een diepgaand onderzoek uit op de jaarrekening van de onderneming om na zijn werkzaamheden een onafhankelijk oordeel te geven over het getrouw beeld van deze jaarrekening. De externe controle is wettelijk verplicht wanneer de onderneming aan bepaalde criteria uit het Wetboek van Vennootschappen voldoet. Deze criteria, beschreven in artikel 15, W.Venn. zijn:

- Een gemiddeld personeelsbestand van 100 personen op jaarbasis of
- Meer dan één van de volgende drempels overschreden:
 - Jaargemiddelde van het personeelsbestand: 50
 - Jaaromzet: 7.300.000 euro (excl. btw)
 - Balanstotaal: 3.650.000 euro

De controle van de jaarrekening is in België toegewezen aan een of meerdere bedrijfsrevisoren (Federale Overheidsdienst Economie, 2013; Wet van 22 juli 1953). Die moeten rekening houden met de mogelijkheid van accounting onregelmatigheden en fraude. Indien de bedrijfsrevisor dat niet of onvoldoende zou doen, riskeert hij imago schade of een gerechtelijke vervolging (Hribar, Kravet, & Wilson, 2010). De taak van de auditor bestaat eruit om onregelmatigheden op te sporen en te melden zodat, na een goedkeurende verklaring, men uit kan gaan van een getrouwe jaarrekening van de onderneming. Hiermee vergroot de onderneming haar geloofwaardigheid naar de buitenwereld toe wat haar positie naar andere partijen versterkt. Een goede en betrouwbare financiële rapportering is immers niet enkel belangrijk voor de aandeelhouders van een onderneming. Meerdere andere partijen nemen hun beslissingen op basis van de financiële overzichten van de onderneming. Ook voor deze partijen is het belangrijk dat de financiële overzichten de werkelijkheid weerspiegelen. Bedrijven kunnen ook vrijwillig beroep doen op de diensten van een auditor. In het wetenschappelijke onderzoek tracht men de vraag naar auditdiensten via alternatieve "audit-vraagtheorieën" te verklaren, namelijk de agency theorie en de informatietheorie (Roosen, 2010). Deze theorie wordt verder nog verklaard in hoofdstuk 2.4: De auditverwachting.

Een jaarrekening kan mogelijke onregelmatigheden bevatten, waarvan er een aantal onder *earnings management* kan worden geplaatst. *Earnings management* is het nemen van weloverwogen stappen binnen de grenzen van de algemene geaccepteerde principes om de gerapporteerde gegevens naar een gewenst niveau te brengen (Davidson, 1977). Graham et al. (2005) toonden aan in een

onderzoek bij 400 bedrijfsleiders dat 78 procent van de populatie hun *earnings* aanpasten door het nemen van economische acties of rapporteringsbeslissingen, zelfs als deze lange termijn consequenties hadden. Voorbeelden van dergelijke acties zijn het uitstellen van onderhoud of gebruik van bepaalde boekhoudkundige regels, onder andere op gebied van afschrijvingen. Ondernemingen kunnen hun investeringen anders plannen in de tijd, waardoor ze meer/minder kosten hebben in het ene boekhoudkundig jaar dan in het andere (bijvoorbeeld onderhoud). Zo kan een onderneming ervoor kiezen om een bepaalde transactie eerder uit te voeren of later dan gepland uit te voeren. Sommige van deze acties, zoals het uitstellen van onderhoud, hebben echter kans op consequenties op langere termijn. Zo kan een uitgesteld onderhoud op termijn zorgen voor meer kosten, dan wanneer men het onderhoud tijdig uitgevoerd had. Dit fenomeen werd door Graham onderzocht aan de hand van een enquête. In dit onderzoek werd aan managers gevraagd of zij operationele methodes gebruiken die hun gerapporteerde winsten en rapporteringbeslissingen beïnvloeden. Meer specifiek bleek dat maar liefst 80 procent van de ondervraagde personen te kennen gaf om discretionaire uitgaven als reclame, onderhoud en onderzoek en ontwikkeling uit te stellen om zo de doelstellingen te behalen, 55 procent van de ondervraagde personen zou zelfs investeringen uitstellen om bepaalde *earnings targets* te behalen (Graham et al., 2005). Er zijn mechanismen die vooral voorkomen in bepaalde sectoren, zoals het te vroeg of te laat boeken van *work-in-progress* als omzet, typisch voor bijvoorbeeld de dienstensector en de bouwsector (De Schepper, Lammers, Quintart, & Toelen, 2012).

Earnings management heeft volledig plaats binnen het wettelijk kader. Wanneer bij de opstelling van de jaarrekening niet binnen het wettelijk kader gebleven wordt, wordt er gesproken over fraude. ISA 240 beschrijft duidelijk wat de bedrijfsrevisor als fraude dient te beschouwen: "een opzettelijke handeling door één of meer leden van het management, met *governance* belaste personen, werknemers of derden, waarbij gebruik wordt gemaakt van misleiding teneinde een onrechtmatig of onwettig voordeel te verkrijgen (IAASB (2009))".

Binnen de jaarrekening is het winstcijfer een belangrijk kerngetal voor een onderneming. Het management van een onderneming kan dan ook de neiging hebben om dit winstcijfer bij te sturen zoals hierboven besproken. De reden voor winstmanagement wordt door Xie, Davidson, and Dadalt (2001) als volgt omschreven: "In vele bedrijven worden managers direct gecompenseerd (in termen van salaris en bonussen) en indirect (prestige, doorgroeimogelijkheden en jobzekerheid) afhankelijk van de onderneming haar winstmogelijkheden ten opzichte van een aantal benchmarks. De boekhoudkundige normen bieden heel wat flexibiliteit, onder andere aangaande afschrijvingsmethodes en voorraadwaarderingsmethodes. Omdat boekhoudkundige winst geen exact "vaststaand" cijfer is maar afhankelijk is van boekhoudkeuzes, is het relevant om te onderzoeken of er in België inderdaad aan winstmanagement wordt gedaan, en indien zo, wat de drijfveren daartoe zijn (Vander Bauwhede H., 2000). Dit zal ik dan ook doen in mijn masterproef.

Om na te gaan of er accounting onregelmatigheden plaatsvonden zijn een aantal indicatoren ontwikkeld, zowel in de commerciële wereld als in de academische literatuur. Winstmanipulatie wordt

voornamelijk gemeten via *accrual predictiemodellen*. De probleemstelling waarop dit onderzoek een antwoord wil bieden luidt als volgt: Wat zijn de indicatoren die accounting onregelmatigheden aan het licht brengen en hoe kunnen die een bedrijfsrevisor helpen bij zijn werkzaamheden? Vander Bauwhede merkte op in haar onderzoek dat vele voorgaande studies vooral zijn uitgevoerd in een Angelsaksische omgeving. Het earnings management dat zich daar afspeelt verschilt qua institutionele en accountingcontext enorm van de Belgische omgeving (Vander Bauwhede H., 2000).

De grens tussen earnings management en fraude is grillig. Dat de economische schade groot kan zijn bij foutieve weergave van de bedrijfscijfers ligt voor de hand. Uit een onderzoek van PwC Nederland met betrekking tot bedrijfsfraude in 2011 blijkt dat slechts 38 procent van de respondenten stelt geen directe economische schade te hebben geleden, 37 procent zegt dat de schade kleiner is dan 500.000 euro en 25 procent zegt dat de schade groter is dan een half miljoen euro (PwC, 2011). Federaal staatssecretaris voor Fraudebestrijding, John Crombez, bemerkt in De Standaard van 27 februari 2012 op dat: "Bedrijven die wel de regels naleven ondervinden schade door malafide praktijken en vragen dat fraudeurs worden aangepakt" (Helsen, 2013).

1.2 Onderzoeksvragen

1.2.1 Centrale onderzoeksvraag

Uit de probleemstelling werd duidelijk dat het bijsturen van de boekhouding een probleem vormt voor de verschillende stakeholders van een onderneming. Met mijn onderzoek wil ik nagaan in welke mate auditoren gebruik maken van indicatoren ter opsporing van accounting onregelmatigheden om zo de kwaliteit van rapportering te kunnen verhogen. Vandaar mijn centrale onderzoeksvraag:

Hoe maken auditors gebruik van indicatoren ter opsporing van accounting onregelmatigheden?

Zoals blijkt uit de probleemstelling doen veel ondernemingen aan *earnings management*, maar is er een belangrijk verschil tussen wat wettelijk is toegelaten en wat wettelijk verboden is. In het verleden werden vooral academische predictiemodellen gebruikt ter opsporing van mogelijke accounting onregelmatigheden die gericht waren op de Amerikaanse bedrijfsomgeving. In België is het privaatrechtelijk, familiaal aandeelhouderschap veel meer aanwezig.

1.2.2 Deelvragen

Om tot het antwoord van de centrale onderzoeksvraag te komen, zal ik deze opsplitsen in een aantal deelvragen.

- Welke indicatoren zijn er ter opsporing van onregelmatigheden?
- Maken Belgische auditoren gebruik van die indicatoren ter opsporing van accounting onregelmatigheden?
- Zijn er verschillen tussen de resultaten van deze indicatoren?

1.3 Onderzoeksmethode

De bestaande literatuur zal dienen als uitgangspunt van deze studie. Bijgevolg volgt er eerst een uitgebreide literatuurstudie om zoveel mogelijk kennis op te doen over het probleem en meer inzicht te verkrijgen in de problematiek errond. Op deze manier hoop ik meer inzicht te krijgen in de verschillende indicatoren die bedrijfsrevisoren zouden kunnen gebruiken ter opsporing van accounting onregelmatigheden. Hierbij maak ik gebruik van zowel primaire als secundaire bronnen zoals wetenschappelijke literatuur, handboeken, andere masterproeven, enzovoort. Deze literatuur werd gevonden door verschillende zoekmachines zoals EBSCOhost. Tevens maak ik ook gebruik van de centrale database van de KU Leuven, Limo. Door die bronnen te combineren met de eigen wetenschappelijke databank van de Universiteit Hasselt, werd gepoogd een zo compleet mogelijk overzicht te krijgen van de relevante wetenschappelijke literatuur.

In het artikel van Price et al. verwijst men naar indicatoren in zowel de commerciële wereld als in de academische literatuur (Price, Sharp, & Wood, 2011) en verwijzen ze naar studies van Jones et al. (2008) en Daines et al. (2010). Die auteurs deden onderzoek naar respectievelijk de academische visie en de commerciële visie rondom indicatoren ter opsporing van accounting onregelmatigheden.

Ik wil nagaan in welke mate de auditor gebruik maakt van de modellen die beschreven staan in de verschillende methoden. Omdat de Belgische context van familiaal, privaatrechtelijk aandeelhouderschap verschilt van de Angelsaksische inzake beursgenoteerde bedrijven, wil ik mij in mijn masterproef concentreren op een empirisch onderzoek van niet-beursgenoteerde bedrijven. Hiervoor zal ik gebruik maken van een aantal databanken, zoals Bel-first, en van informatie bekomen via interviews afgenomen van bedrijfsrevisoren. Door deze informatieve interviews met auditors hoop ik kennis te verwerven over welke methoden Belgische auditors gebruiken om bepaalde accounting onregelmatigheden op te sporen. Voor de interviews stel ik een vragenlijst op die aangepast is aan de voornaamste sector waarin de betreffende auditor actief is en naar de vorm van het interview, persoonlijk of per e-mail. Daar het zwaartepunt vooral ligt in het empirisch gedeelte, zal ik mij in mijn masterproef beperken tot de jaarrekeningen volgens het volledig model van niet-beursgenoteerde ondernemingen. Voor dit empirisch onderzoek heb ik mij verder beperkt voor ondernemingen waarbij een bedrijfsrevisor werd aangesteld. Tevens is ervoor gekozen om enkel onafhankelijke ondernemingen op te nemen, waarbij geen van de aandeelhouders meer dan 25 procent van de aandelen in bezit heeft.

2. De auditkwaliteit

Het tweede hoofdstuk bespreekt enkele centrale begrippen i.v.m. auditkwaliteit. Eerst worden de verantwoordelijkheden van de bedrijfsrevisor kort besproken, waarbij ook wordt ingegaan op de organisatie van het beroep en de controlenormen. Daarna komen de auditkwaliteit en de verwachting die men heeft ten opzichte van de bedrijfsrevisor aan bod.

2.1 Het beroep en de controlenormen

De bedrijfsrevisor is een onafhankelijke en onpartijdige deskundige die de jaarrekening controleert. Zijn verslagen zijn bestemd voor talrijke belanghebbenden. De bedrijfsrevisor, die het vertrouwen geniet van alle partijen, kijkt na of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de financiële positie en het vermogen van de onderneming en van de resultaten van het boekjaar. Het IBR formuleert de rol als volgt "Te midden van het gewoel van allerlei belangengroepen vormt de bedrijfsrevisor een veilige baken, de waarborg voor de kwaliteit van de financiële informatie" (Instituut van de Bedrijfsrevisoren, 2014) . De auditor doet echter meer. Zo geeft hij onder andere toelichting aan de ondernemingsraad bij de informatie die verstrekt wordt door de bedrijfsleiding. Ook indien er behoefte bestaat aan een onafhankelijk oordeel over een financieel-economisch probleem doet men een beroep op een bedrijfsrevisor (Instituut van de Bedrijfsrevisoren, 2013).

De revisoren worden benoemd door de algemene vergadering van de aandeelhouders, onder de bedrijfsrevisoren, ingeschreven in het openbaar register van het Instituut van de Bedrijfsrevisoren (art. 130 W.Venn.).

Het opstellen van de jaarrekening valt onder de verantwoordelijkheid van het bestuursorgaan. Deze verantwoordelijkheid omvat onder meer: het opzetten, implementeren en in stand houden van een interne beheersing met betrekking tot het opstellen en de getrouwe weergave van de jaarrekening die geen afwijkingen van materieel belang, als gevolg van fraude of van het maken van fouten, bevat; het kiezen en toepassen van een geschikte waarderingsregels; en het maken van boekhoudkundige ramingen die onder de gegeven omstandigheden redelijk zijn.

Het is de verantwoordelijkheid van de bedrijfsrevisor een oordeel over deze jaarrekening tot uitdrukking te brengen op basis van de controlewerkzaamheden die hij verricht heeft. De auditor voert de controle uit overeenkomstig de wettelijke bepalingen en volgens de in België geldende controlenormen, zoals uitgevaardigd door het Instituut van de Bedrijfsrevisoren en de *International Audit and Assurance Board* (IAASB). Deze controlenormen vereisen dat de controle zo wordt georganiseerd en uitgevoerd dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de jaarrekening geen afwijkingen van materieel belang, als gevolg van fraude of van het maken van fouten, bevat.

Artikel 144 van het Wetboek van vennootschappen beschrijft dat een bedrijfsrevisor in wezen twee oordelen kan vellen: ofwel geeft de jaarrekening een getrouw beeld, of ze geeft dit niet. In het eerste geval kan de bedrijfsrevisor ervoor kiezen om de jaarrekening eventueel met voorbehoud goed te

keuren. De revisor zal steeds kiezen voor een goedkeurende verklaring met voorbehoud wanneer dit voorbehoud betekenisvol is voor de beoordeling van de jaarrekening (De Schepper et al., 2012).

Zowel aan de goedkeurende verklaring zonder voorbehoud, als aan deze met voorbehoud, kan de auditor een toelichtende paragraaf toevoegen. De bedrijfsrevisor is verplicht een toelichtende paragraaf toe te voegen, wanneer er redenen voorhanden zijn om de aandacht te vestigen op een betekenisvol probleem op het gebied van de bedrijfscontinuïteit (De Schepper et al., 2012).

De bedrijfsrevisoren zijn jegens de vennootschap aansprakelijk voor de tekortkomingen die zij bij de uitoefening van hun taak begaan (art. 140 W.Venn.). Artikel 127 van het Wetboek van vennootschappen bestraft alle personen die valsheid in geschriften plegen in de jaarrekening van een vennootschap, in de boekhouding of in alle handelsgeschriften die bewijskracht kunnen hebben. Naast de contractuele aansprakelijkheid uit artikel 140, W.Venn. kan de bedrijfsrevisor volgens artikel 171 W. Venn. ook strafrechtelijk aansprakelijk worden gesteld indien hij zijn mandaat niet naar behoren uitvoert.

Kanttekening moet gemaakt worden bij de wettelijke bepaling van de sociale balans, die tevens ook deel uitmaakt van de jaarrekening: "Met een sanctie wordt bestraft (...) zij die als revisor, zelfstandig accountant of bedrijfsrevisor de jaarlijkse sociale balans hebben geattesteerd of goedgekeurd, terwijl niet is voldaan aan de verplichtingen die voortvloeien uit de wet van 22 december 1995 (...) (Art. 206, Soc.Sw.)".

Uiteraard is een goedkeurende controleverklaring (zonder voorbehoud of toelichtende paragraaf) geen garantie dat alle gegevens uit de jaarrekening juist zijn en dat het interne beheersingsstelsel van de onderneming perfect werkt of alle fraudes zouden zijn ontdekt en geredigeerd (Mercken, 2012). Een audit kan nooit 100 procent zekerheid bieden, maar zou wel een redelijke assurance moeten bieden dat de jaarrekening geen materiële fouten bevat. Een hoge auditkwaliteit is belangrijk voor ondernemingen om belangenconflicten tussen eigenaars, managers en banken te verminderen en om diverse belangengroepen te overtuigen van de geloofwaardigheid van de financiële gegevens (Van Tendeloo & Vanstraelen, 2008).

In België is het beroep van auditor wettelijk geregeld door de Wet van 22 juli 1953. Artikel 3 beschrijft de taken van de auditor als volgt: "De bedrijfsrevisor heeft als hoofdtaak alle opdrachten uit te voeren die bij of krachtens de wet aan de bedrijfsrevisoren uitsluitend zijn toevertrouwd en op algemene wijze, alle controleopdrachten te vervullen met betrekking tot boekhoudkundige staten van ondernemingen, verricht met toepassing van of krachtens de wet". Diezelfde wet heeft in 1953 ook geleid tot de oprichting van een beroepsorganisatie, het Instituut van de Bedrijfsrevisoren (IBR). Deze publiekrechtelijke beroepsorganisatie heeft volgens artikel 2 van de wet van 22 juli 1953 het volgende doel: "te waken over de opleiding en te voorzien in de bestendige organisatie van een korps specialisten die bekwaam zijn de functie van bedrijfsrevisor te vervullen met al de vereiste waarborgen inzake bevoegdheid, onafhankelijkheid en beroepseerlijkheid en toezicht uit te oefenen op de behoorlijke uitvoering van aan de bedrijfsrevisor toevertrouwde opdrachten". Sinds 11 april

2008 volgt het IBR op vlak van normering en kwaliteitscontrole de normen uitgevaardigd door de *International Auditing and Assurance Standards Board (IAASB)* wat een onafhankelijke organisatie is binnen het *International Federation of Accountants (IFAC)*. Het IAASB vaardigt de *International Standards on Auditing (ISA)* uit, dewelke ook de Belgische bedrijfsrevisoren dienen te volgen bij hun werkzaamheden. In de Europese richtlijn van 17 mei 2006 heeft de Europese Commissie voor die normen gekozen. Sinds 15 december 2012 is het volgen van de ISA normen verplicht voor de wettelijk opgelegde audits van organisaties van openbaar belang, vanaf 15 december 2014 ook voor de andere.

De bedrijfsrevisor dient zijn taken oprecht en eerlijk uit te voeren. Handelingen of houdingen die strijdig zijn met de waardigheid, de wet, de voorzichtigheid of de kiesheid moet hij vermijden. De bedrijfsrevisor moet zijn taken op een objectieve manier uitvoeren, vrij van vooroordeel, belangenconflict of beïnvloeding door derden. Hij voert zijn taken met de vereiste zorg uit en onthoudt zich van elke handeling die het beroep in diskrediet kan brengen. Daarnaast dient een bedrijfsrevisor zich te houden aan het beroepsgeheim. Artikel 79 van de Wet van 22 juli 1953 en artikel 458 van het Strafwetboek bepalen dat de bedrijfsrevisor zich voorzichtig en discreet opstelt bij de informatie die hij verzamelt en waarover hij beschikt. De informatie die hij krachtens de wet dient mee te delen, vallen uiteraard hierbuiten. Niet alleen de leden van het Instituut zelf, maar ook mensen waarvoor de bedrijfsrevisor instaat, zoals stageairs en medewerkers, zijn aan het beroepsgeheim verbonden. Om zijn onafhankelijkheid verder te waarborgen, mag hij geen revisorale opdrachten vervullen indien er nauwe zakelijke relaties bestaan tussen een lid van het auditteam en de gecontroleerde entiteit of zijn bestuursorgaan. Dit principe geldt tevens ook voor familiale en financiële banden.

Tevens heeft het Instituut van de Bedrijfsrevisoren aandacht besteed aan de rotatie van de revisorale opdracht. Bij een mandaat bij een organisatie van openbaar belang of bij belangrijke Belgische of buitenlandse filialen van zo'n organisatie naar Belgisch recht wanneer deze geconsolideerde jaarrekening opstelt, is de revisor verplicht om na zeven jaar voor minstens twee jaar afstand te doen van zijn mandaat. Indien een bedrijfsrevisorenkantoor de opdracht beheert, mag wel een andere vaste vertegenwoordiger het mandaat uitvoeren. Daarnaast dient de bedrijfsrevisor te onderzoeken of een jarenlange samenwerking tussen een auditteam en de geauditeerde organisatie geen onafhankelijkheidsrisico's inhoudt, en dient hij eventueel maatregelen te treffen om deze risico's verder te beperken.

2.2 Auditkwaliteit in de literatuur

Zoals reeds aangehaald is het doel van de externe controle om de lezer van de jaarrekening een redelijke zekerheid te geven dat die een getrouw beeld geeft.

Eén van de belangrijkste theorieën is de *agency*-theorie. Deze theorie geeft aan dat er een verschil in overeenstemming kan zijn tussen de principaal van een onderneming (de eigenaar, aandeelhouder) en de agent die de onderneming bestuurt (het management). Ook in de niet-

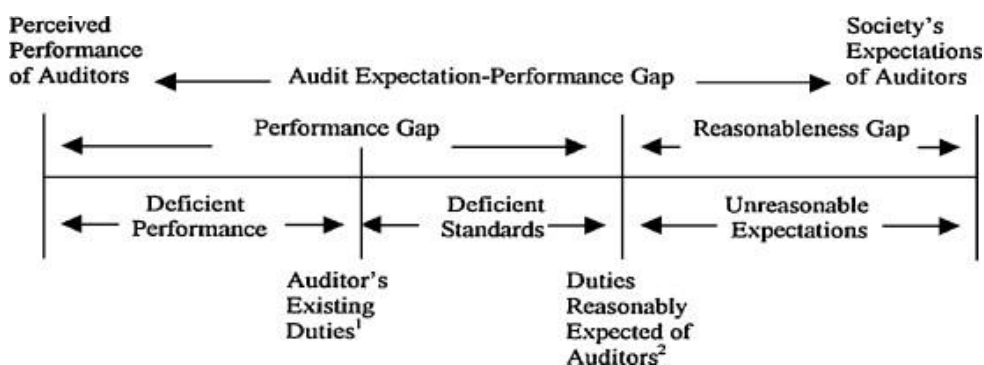
beursgenoteerde ondernemingen die het voorwerp zijn van mijn masterproef kan dit meespelen, o.a. wanneer de manager niet de volledige eigenaar van de onderneming is (Ang, Cole, & Lin, 2000). Eigenaars hebben dan het vertrouwen van het dagelijks bestuur in handen gegeven van een manager, de agent. Daarnaast kan een externe controle ertoe bijdragen dat men aan externe financiering kan komen aan een zo laag mogelijke kost (Beatty, Ke, & Petroni, 2002). Tevens kan een kwaliteitsvolle jaarrekening vertrouwen wekken bij leveranciers, klanten en personeelsleden over de liquiditeit van de onderneming (Van Tendeloo & Vanstraelen, 2008).

Volgens DeAngelo (1981) hangt de auditkwaliteit af van de gecombineerde kans (1) dat materiële fouten en signalen van financiële moeilijkheden worden ontdekt en (2) dat de auditor deze signalen en fouten rapporteert. Uit academisch onderzoek blijkt de auditkwaliteit van de grote auditnetwerken groter te zijn dan die van de kleine kantoren. Zo bleek dat bedrijven met een (toenmalige) Big 6 auditor kleinere positieve en negatieve discretionaire *accruals* hadden (Francis, Maydew, & Sparks, 1999). Er wordt aangenomen dat Big N auditoren meer discretionaire *accruals* rapporteren dan niet Big N auditoren en meer zullen protesteren tegen het gebruik ervan (Becker, Defond, Jiambalvo, & Subramanyam, 1998).

Er worden drie redenen aangegeven waarom de kwaliteit van een groter auditkantoor hoger zou zijn. De eerste reden is dat grote kantoren een internationale reputatie te verdedigen hebben, en ze geen groot deel van hun cliënteel willen verliezen door negatieve publiciteit. Ten tweede zijn grote kantoren minder afhankelijk van een bepaalde klant dan kleine door een grotere spreiding. Ten slotte kan een slechte controle leiden tot allerlei aanklachten, en grote auditkantoren lopen een groter risico op de bijhorende claims. De Big 4 auditkantoren (Deloitte, EY, KPMG en PwC) zouden een hogere auditkwaliteit leveren omwille van hun reputatie, ervaring en hun relatief conservatieve standpunten (Cortvriendt, 2012).

2.3 De auditverwachting

Porter formuleerde de verwachtingskloof als volgt: *"The gap between society's expectations of auditors and auditors' performance, as perceived by society"*. Porter stelde aan de hand van volgende figuur vast dat er twee grote componenten zijn.

Figuur 1: Structuur van de verwachtingskloof door Porter (1993) p. 50.

Zoals te zien is in de figuur zijn er twee grote componenten:

1. Een kloof tussen wat de gemeenschap verwacht van een auditor en wat er redelijkerwijze van de auditor verwacht kan worden ("*Reasonableness Gap*").
2. Een kloof tussen wat de gemeenschap redelijk verwacht van auditors en wat ze werkelijk verwezenlijken ("*Performance gap*"). Dit kan nog verder opgedeeld worden in:
 - a. Normenkloof: de discrepantie tussen wat de gemeenschap redelijkerwijze kan verwachten van de auditor en datgene dat de standaarden voorschrijven ("*deficient standards*").
 - b. Prestatiekloof: de kloof tussen de perceptie van de gemeenschap en datgene wat de standaarden voorschrijven met betrekking tot het auditwerk ("*Deficient performance*")

Men kan dus stellen dat er een verwachting bestaat ten aanzien van de auditor dat hij mogelijke boekhoudkundige onregelmatigheden ontdekt. Belangrijk voor de auditor is om duidelijk te maken wat er redelijkerwijze van hem verwacht kan worden. Ook voor de gemeenschap is het belangrijk om de verwachtingskloof te vernauwen. In een kapitalistische marktomgeving hangt de creatie van welvaart en politieke stabiliteit grotendeels af van het vertrouwen dat men heeft in de processen van de verantwoordelijkheid en aansprakelijkheid, waarvan de externe controle van financiële rapporten een belangrijk onderdeel vormt (Cooper, Sikka, & Willmott, 1998).

3. Fraude

Het gepubliceerde resultaat is een belangrijke maatstaf voor de financiële prestaties van een onderneming. Winststuring is niet altijd een frauduleuze praktijk. Volgens Vander Bauwhede en Willekens zijn er verschillende categorieën waarin bedrijven hun cijfers kunnen manipuleren.

- Aanpassingen die binnen de grenzen van de algemene boekhoudprincipes, General Accepted Accounting Principles, vallen ("Within-GAAP");
- Aanpassingen die buiten de grenzen van de GAAP vallen ("Without-GAAP");
- Bepaalde extra transacties. Ondernemingen kunnen hun investeringen anders plannen in de tijd, waardoor ze meer/minder kosten hebben in het ene boekhoudkundig jaar dan in het andere (bijvoorbeeld onderhoud).

De reden voor winstmanagement wordt door Xie et al. (2001) als volgt omschreven: "In vele bedrijven worden managers direct gecompenseerd (in termen van salaris en bonussen) en indirect (prestige, doorgroeimogelijkheden en jobzekerheid) afhankelijk van de onderneming haar winstmogelijkheden ten opzichte van een aantal benchmarks.

Naast de puur boekhoudkundige methodes, bestaan er zoals boven beschreven ook nog operationele methodes. Deze methodes zijn op reële transacties gebaseerd. Zo kan een onderneming ervoor kiezen om een bepaalde transactie eerder uit te voeren of later dan gepland uit te voeren. Sommige van deze acties, zoals het uitstellen van onderhoud, hebben echter kans op consequenties op langere termijn. Zo kan een uitgesteld onderhoud op termijn zorgen voor meer kosten, dan wanneer men het onderhoud tijdig uitgevoerd had. Dit fenomeen werd door Graham reeds onderzocht aan de hand van een enquête. In dit onderzoek werd aan managers gevraagd of zij operationele methodes gebruiken die hun gerapporteerde winsten en rapporteringbeslissingen beïnvloeden. Hieruit bleek dat maar liefst 80 procent van de ondervraagde personen te kennen gaf om discretionaire uitgaven als reclame, onderhoud en onderzoek en ontwikkeling uit te stellen om zo de doelstellingen te behalen (Graham et al., 2005).

Door de vele schandalen van de afgelopen jaren kan men zich afvragen of de gegevens afkomstig van de jaarrekening wel kloppen. De controle van de jaarrekening is in België toegewezen aan een of meerdere bedrijfsrevisoren (Federale Overheidsdienst Economie, 2013; Wet van 22 juli 1953). Die moeten rekening houden met de mogelijkheid van accounting onregelmatigheden. Indien de bedrijfsrevisor dat niet of onvoldoende zou doen, riskeert hij imagoschade of een gerechtelijke vervolging (Hribar et al., 2010). Aangezien deze eindverhandeling over de bedrijfsrevisor en de indicatoren van accounting onregelmatigheden gaat is er een raakvlak met fraude. In dit hoofdstuk wordt er nagegaan hoe de bedrijfsrevisor met fraude dient om te gaan en welke factoren fraude kunnen uitlokken

Materieel earnings management dat buiten de algemene GAAP regels valt zou door de auditor dienen opgemerkt te worden, als belangrijk knipperlicht bij het ontdekken van (financiële) fraude. Echter

blijkt uit de lange lijst van fraudeschandalen gedurende de afgelopen jaren dat de bedrijfsrevisor daar niet altijd in slaagt. Zo deed Giroux een onderzoek naar de meest bekende schandalen. Hieruit bleek dat zelfs de Big-4 auditoren niet altijd in staat zijn om manipulatie tijdig aan het licht te brengen.

Binnen de auditnormering van de International Board of Auditing, beschrijft ISA 240 de problematiek rondom fraude. De grondbeginselen en aanwijzingen betreffende de kennis van de entiteit en haar omgeving en het schatten van risico van een afwijking van materieel belang en de werkzaamheden van de auditor in functie van de gemaakte risico inschatting moeten aangepast worden om rekening te houden met het risico dat de financiële overzichten een afwijking van materieel belang bevatten ten gevolge van fraude. ISA 240 legt de focus op het risico van materiële fouten in de jaarrekening, door verduistering van activa of door frauduleuze financiële verslaggeving. Dit vereist een permanente professioneel kritische ingesteldheid van de auditor, het nagaan van aard en mogelijke omvang van het risico op materiële afwijkingen als gevolg van fraude, het opzetten en uitvoeren van controlewerkzaamheden gericht op het risico dat het management de interne beheersmaatregelen zou kunnen doorbreken, de schriftelijke bevestiging van de bedrijfsleiding met betrekking tot fraude enzovoort (De Schepper et al., 2012).

De auditor dient een schriftelijke bevestiging te verkrijgen van de ondernemingsleiding waarin deze erkent dat zij verantwoordelijkheid heeft voor het opzet en invoering van interne beheersing om fraude te voorkomen en te ontdekken, zij haar inschatting geeft van het risico op afwijkingen van materieel belang ten gevolge van fraude, de vastgestelde fraudes gemeld werden, enz. Er wordt aanbevolen dat de revisor hiervoor een vragenlijst ontwikkelt die kan worden ingevuld door de ondernemingsleiding, het auditcomité of het interne auditdepartement (De Schepper et al., 2012).

Volgens Golden wordt er over fraude gesproken als er aan vier voorwaarden wordt voldaan. Ten eerste moet het gaan om een valse voorstelling van feiten met materiële aard waarbij de fraudeur (2) zich bewust is dat de voorstelling die gegeven wordt ook effectief fout is. De gebruikers van de voorgestelde zaken vertrouwen er echter (3) wel op dat de voorstelling van de feiten juist is waardoor er (4) financiële schade wordt veroorzaakt (Golden et al., 2006). De *Statements on Auditing Standards* nummer 99, uitgegeven door de *American Institute of Certified Public Accountants (AICPA)* omschrijft dat er drie grote categorieën zijn die leiden tot fraude. Deze drie categorieën worden in vele literatuur in een "fraudedriehoek" visueel weergegeven. Deze zijn gelegenheid, financiële druk en motieven en rationalisatie en attitude (Golden et al., 2006).

Figuur 2: Fraudedriehoek

De gelegenheid

Verschillende oorzaken binnen de onderneming kunnen aanleiding geven tot het plegen van fraude. Wanneer deze situaties zich voordoen binnen een organisatie, bestaat de mogelijkheid dat individuen die in eerste instantie niet geneigd zijn tot frauduleus gedrag, toch dit gedrag gaan vertonen. Een sterke interne beheersing kan de gelegenheid sterk doen afnemen. De aanwezigheid van een sterke interne controle, scheiding der taken en een sterke supervisie kunnen de gelegenheid tot fraude sterk terugdringen (Golden et al., 2006).

Financiële druk en motieven

Wanneer er binnen een bepaalde bedrijfscontext *incentives* bestaan om naar bepaalde resultaten te streven, kan dit voor bepaalde individuen een druk opleveren om resultaten te manipuleren. Deze druk kan zowel intern (van hoger management) of extern (banken, aandeelhouders en investeerders) zijn. Een groot deel van de beloning van managers hangt immers af van de resultaten en dit kan leiden tot een bepaalde prestatiedruk (Golden et al., 2006). Naast prestatiedruk zijn er nog andere vormen van druk waarmee rekening dient te worden gehouden. Bijvoorbeeld: om geen verantwoording te hoeven afleggen over een verkeerd gelopen transactie, wordt deze verdoezeld in een reek grotere transacties. Ook bij het rapporteren van tussentijdse resultaten kan het voorkomen dat er posten worden aangepast om lastige vragen te vermijden, zelfs wanneer er een aanvaardbare verklaring is voor de afwijking (De Schepper et al., 2012).

Rationalisatie en attitude

Bepaalde ethische waarden en persoonlijke omstandigheden kunnen ervoor zorgen dat bepaalde individuen meer geneigd zijn om frauduleus gedrag te vertonen dan andere. Ook de bedrijfscultuur speelt hier een belangrijke rol in. Als de organisatie laks reageert op frauduleus gedrag, kunnen bepaalde werknemers hieruit concluderen dat men makkelijk met dit gedrag weg geraakt. Echter zijn veel van deze factoren niet of nauwelijks meetbaar door auditors (Golden et al., 2006). Ten slotte bestaan er knipperlichten voor het stereotype gedrag van fraudeurs, zoals wanneer deze zich afsluiten van de rest van de organisatie: werken met de deur dicht, 's avonds laat doorwerken, contacten met bepaalde klanten of leveranciers monopoliseren, enz (De Schepper et al., 2012).

Het is cruciaal dat de Raad van Bestuur haar verantwoordelijkheid neemt en ervoor zorgt dat het senior management een deugdelijk anti-fraudebeleid invoert. Het bestuur moet deze rol zichtbaar spelen. Een van de pijlers van anti-fraudebeleid is de *tone at the top* en de voorbeeldfunctie van de hoogste leiding, in woord en in daad. Daartoe behoort ook een correctie houding t.o.v. witwaspraktijken. Witwassen is het omzetten of overdracht van geld of activa met de bedoeling de illegale herkomst ervan te verbergen of een persoon die betrokken is bij een misdrijf waaruit dit geld of deze activa voorkomen, te helpen ontkomen aan de rechtsgevolgen van zijn daden. Ook de verwerving, het bezit of het gebruik van geld of activa waarvan men de illegale herkomst kent valt onder toepassing van de witwaswetgeving (Wet van 11 januari 1993 tot voorkoming van het gebruik van het financiële stelsel voor het witwassen van geld en de financiering van terrorisme (WG/FT van 11 januari 1993). Artikel 12 en 14bis van deze wet bepalen dat er melding moet gebeuren van zodra er vermoeden of weten is van witwassen. Dit is door de wet van 12 januari 2004 verzwaaard waarbij men al bij een vermoeden melding moet maken, daar waar het vroeger enkel bij een vaststelling was. Deze melding dient de auditor te maken bij de Cel voor Financiële Informatieverstrekking

4. Kenmerken van de Belgische bedrijfsomgeving

Zoals eerder aangehaald beperk ik mij in mijn masterproef tot de Belgische bedrijfsomgeving. Vander Bauwhede (2000) beschrijft een aantal belangrijke institutionele verschillen tussen de Amerikaanse en Belgische bedrijfsomgeving. Ten eerste is de belastingomgeving en rapportering erg verschillend. In de Amerikaanse bedrijfsomgeving leggen bedrijven verschillende jaarrekeningen neer voor belastings- en rapporteringsdoeleinden. In België is dit niet het geval en legt een onderneming maar één jaarrekening neer. De fiscale winst wordt berekend op basis van de winst in de gepubliceerde jaarrekening, en bijgevolg wordt bij het opstellen van de jaarrekening rekening gehouden met fiscale implicaties van bepaalde boekhoudkundige keuzes. Er is een vermoeden dat de nauwe band tussen het gerapporteerde winstcijfer en de belastbare grondslag in de vennootschapsbelasting een reden tot winststuring is.

Een tweede belangrijk verschil is dat er in België maar een zeer klein aantal beursgenoteerde ondernemingen zijn, terwijl het belang van krediet voor de financiering van de activiteiten van Belgische ondernemingen groter is. Door de rol van gepubliceerde financiële informatie bij (1) de beslissing tot toekennen en het (2) het bepalen van de voorwaarden waaraan kredieten worden toegekend kan worden vermoed dat ook dit een mogelijke drijfveer kan zijn voor het manipuleren van het resultaat.

Een derde verschil is de eigendomsstructuur. In België kennen we een veel sterker geconcentreerde eigendomsstructuur dan in Amerikaanse ondernemingen. De verschillende hypothesen in Amerikaanse studies naar de motieven voor winstmanagement baseren zich vaak op het bestaan van een scheiding tussen management en kapitaal. Zo wordt het vermijden van schommelingen in de gerapporteerde winst verklaard door de wens van het management om hun vergoeding te maximaliseren (Vander Bauwhede H., 2000).

5. Mogelijke academische accounting indicatoren in de theorie

Dit hoofdstuk en het volgende hoofdstuk behandelen de verschillende mogelijke accounting indicatoren die er zijn. In hoofdstuk vijf worden de verschillende academische modellen met elkaar vergeleken, waarna in het volgend hoofdstuk de meer praktische indicatoren worden besproken.

De GAAP leggen op dat de boekhouding dient te gebeuren op basis van kosten en opbrengsten, niet van inkomende en uitgaande kasstromen. Daardoor ontstaan de zogenaamde *accruals*. Bergstresser en Philippon (2009) "Accruals are components of earnings that are not reflected in current cash flows, and a great deal of managerial discretion goes into their construction". Voorbeelden zijn afschrijvingen, waardeverminderingen, voorzieningen, ... Accruals zijn inherent aan accounting, maar sommige vormen zijn duidelijk enkel bedoeld om het resultaat te sturen, soms op frauduleuze wijze. Wij bespreken hier enkele mogelijke indicatoren van abnormale accruals die in de literatuur zijn voorgesteld.

5.1 Beneish's M-score

Een van de mogelijke testen die Price et al. (2011) naar voren schuiven om accounting onregelmatigheden op te sporen is de Beneish's M-score. Die auteur maakt gebruik van acht variabelen om accountingfraude op te sporen. Volgens Beneish geeft zijn model voor de onderzochte 74 ondernemingen (met ex-post gekende boekhoudkundige manipulaties die *restatements* noodzakelijk maakten) in tussen de 58 en 76 procent van de gevallen een correcte indicatie (afhankelijk van de gekozen cutoff waarde in functie van Type 1 en Type 2 fouten). Het model maakt gebruik van volgende variabelen:

DSRI – Day's sales in Receivable index

$$DSRI = \frac{\frac{AR_t}{REV_t}}{\frac{AR_{t-1}}{REV_{t-1}}}$$

De eerste variabele, DSRI oftewel Day's sales in Receivables index, geeft de verhouding aan van de vorderingen die het resultaat zijn van de verkoop. Men kijkt met deze variabele dus na of het uitstaande klantenkrediet in evenwicht blijft tijdens de twee periodes. Een grote toename zou het gevolg kunnen zijn van een veranderend kredietbeleid, bijvoorbeeld om de verkopen te stimuleren. Grote veranderingen in deze variabele kunnen betekenen dat opbrengsten en winsten overschat zijn (Beneish, 1999).

GMI, Gross Margin index

$$\frac{\frac{REV_{t-1} - \text{Cost of goods sold}_{t-1}}{REV_{t-1}}}{\frac{REV_t - \text{Cost of goods sold}_t}{REV_t}}$$

17

De GMI, Gross Margin Index, is de verhouding tussen de bruto marge in jaar t-1 en de brutomarge in jaar t. Indien de verhouding groter is dan 1, geeft dat aan dat de bruto marge kleiner was in het jaar t. Dit geeft een negatief signaal over de toekomstige verwachtingen van de onderneming, en deze ondernemingen kunnen meer geneigd zijn tot *earnings management*. (Beneish, 1999).

AQI, Asset Quality Index

$$\frac{\frac{(Non\ current\ assets_t - PPE_t)}{A_t}}{\frac{(Non\ current\ assets_{t-1} - PPE_{t-1})}{A_{t-1}}}$$

De Asset Quality index, AQI, meet de verhouding van de vaste activa min *property, plant, and equipment (PP&E)*, op totale activa waarvoor er onzekerheid bestaat betreffende toekomstige winsten. Als die groter zijn dan 1, bestaat er een kans dat de onderneming meer aan kostenuitstel doet. Hierdoor is er een positieve relatie tussen deze index en mogelijke onregelmatigheden (Beneish, 1999).

SGI, Sales growth Index

$$\frac{REV_t}{REV_{t-1}}$$

De Sales Growth Index (SGI), geeft de omzetgroei aan in de onderneming. Dit kan in twee richtingen werken. Ondernemingen die groeien hebben kapitaal nodig om deze groei te bekostigen. Dit kan gepaard gaan met winstmanipulatie. Tevens ligt de focus in deze periode vaak op de groei, en niet op controle of rapportering. Ook wanneer de groei daarentegen zou vertragen, is het volgens Fridson mogelijk dat ondernemingen aan *earnings management* doen: "*Almost invariably, companies try to dispel the impression that their growth is decelerating, since that perception can be so costly to them*" (Fridson, 1993).

DEPI, Depreciation Index

$$\frac{\frac{Depreciations_{t-1}}{Depreciations_{t-1} + PPE_{t-1}}}{\frac{Depreciations_t}{Depreciations_t + PPE_t}}$$

De Depreciation Index, DEPI, geeft bij een ratio van meer dan 1 aan dat er een verandering is waarmee activa worden afgeschreven. De gebruiksduur van de activa kan gewijzigd zijn of de afschrijvingsmethode kan gewijzigd zijn waardoor het inkomen stijgt. Ook hier wordt een positieve relatie verwacht volgens Beneish (1999) tussen de index en mogelijk *earnings management*.

SGAI, de Sales, general and administrative expense Index

$$\frac{\frac{\text{Sales, General and administrative expense}_t}{REV_t}}{\frac{\text{Sales, general and administrative expense}_{t-1}}{REV_{t-1}}}$$

De zesde variabele, de *Sales, general, and administrative expense index*, geeft de verhouding van de kosten voor verkoop en algemene en administratieve kosten over twee periodes weer. Een onevenredige toename van deze kosten kan aanzien worden als indicatie van winstmanipulatie (Lev, 1993).

LVGI, de Leverage Index

$$\frac{\frac{\text{Longterm debt}_t + \text{Current Liabilities}_t}{A_t}}{\frac{\text{longterm debt}_{t-1} + \text{Current Liabilities}_{t-1}}{A_{t-1}}}$$

De Leverage index, LVGI, is de verhouding van de totale schulden op de totale activa in jaar t op de corresponderende verhouding voor jaar t-1. Indien de index meer dan één is, is er een stijging in schulden en wordt een grotere kans op manipulatie verwacht.

TATA, total accruals to total assets Index

$$\frac{\text{Current assets}_t - \text{Cash}_t - \text{Current Liabilities}_t - \text{current maturities of longterm debt}_t - \text{Income tax payable}_t - \text{Depreciation and amortization}_t}{A_t}$$

De laatste variabele, total accruals to total assets (TATA), gebruikt Beneish (1999) omdat: "total accruals to total assets to proxy for the extent to which cash underlies reported earnings, and expect higher positive accruals (less cash) to be associated with a higher likelihood of earnings manipulation". De totale *accruals* worden berekend als een verandering in het werkkapitaal, verminderd met *cash* en afschrijvingen (Beneish, 1999).

Dit resulteert in volgend model:

$$\text{MSCORE} = -4,840 + 0,920\text{DSRI} + 0,528\text{GMI}_{it} + 0,404\text{AQI}_{it} + 0,892\text{SGI}_{it} + 0,115\text{DEPI}_{it} - 0,172\text{SGAI}_{it} + 4,679\text{TATA}_{it} - 0,327\text{LGVI}_{it}$$

Hoe hoger de M-score ligt, hoe groter de kans dat de onderneming haar financiële resultaten manipuleert. In het artikel wordt als maatstaf het getal -2,22 gebruikt. Wanneer men een uitkomst minder dan -2,22 heeft, is men waarschijnlijk geen manipulator. Bij een score van meer dan -2,22 is men dit volgens het model naar waarschijnlijkheid wel.

5.2 Kothari Model

De GAAP leggen op dat de boekhouding dient te gebeuren op basis van kosten en opbrengsten, niet van inkomende en uitgaande kasstromen. Daardoor ontstaan de zogenaamde accruals. Bergstresser en Philippon (2004) *"Accruals are components of earnings that are not reflected in current cash flows, and a great deal of managerial discretion goes into their construction"*. Voorbeelden zijn afschrijvingen, waardeverminderingen, voorzieningen, ... Accruals zijn inherent aan accounting, maar sommige vormen zijn duidelijk enkel bedoeld om het resultaat te sturen, soms op frauduleuze wijze. Wij bespreken hier enkele mogelijke indicatoren van abnormale accruals die in de literatuur zijn voorgesteld.

Het originele Jones model uit 1991 probeert de effecten van aanpassingen in de economische omstandigheden van een onderneming op basis van niet-discretionaire accruals na te gaan. Dit op basis van een regressie. Het model neemt als onafhankelijke variabelen de aanschafwaarde van vast actief in de onderneming en de wijziging in het verkoopcijfer, naast een constante. Dit zorgde voor volgende vergelijking:

$$\frac{TA_{it}}{A_{it-1}} = \alpha_i \frac{1}{A_{it-1}} + \beta_{1i} \frac{\Delta REV_{it}}{A_{it-1}} + \beta_{2i} \frac{PPE_{it-1}}{A_{it-1}} + \varepsilon_{it}$$

Waarbij i , het bedrijf voorstelt en t het jaartal.

TA_{it} = Totale accruals voor onderneming i in jaar t

A_{it-1} = totale activa voor de betrokken onderneming aan het begin van de periode t

ΔREV_{it} = verschil in omzet voor het bedrijf i voor huidig boekjaar ten opzichte van het voorgaande boekjaar.

PPE_{it} = aanschaffingswaarde van het materieel vast actief van de onderneming i

ε_{it} = rest term.

De restterm is het verschil tussen de totale accruals, wat de linkerkant van de vergelijking voorstelt en de verwachte accruals aan de rechterkant van de vergelijking. Dit is de maatstaf voor winstmanipulatie.

De voornaamste kritiek op het originele Jones model uit 1991 was dat er geen rekening werd gehouden met een eventuele manipulatie van de omzet. Een onderneming kan bijvoorbeeld de omzet opdrijven door al op het einde van het jaar verkopen te boeken die pas het volgende jaar plaatsvinden. Dit zou in het originele model van Jones bij het aandeel van de verwachte accruals gerekend worden, en niet bij de discretionaire accruals. Hiervoor werden de wijzigingen in verkoopopbrengsten gecorrigeerd met de wijziging in vorderingen. Hieruit vloeide het "modified Jones Model" uit 1995 voort.

Naast de aanpassing voor de omzetmanipulatie, maakte Dechow et al. (1993) in zijn aanpassing van het Jones model tevens gebruik van verschillende typen van fouten. De type I fout is het afwijken van de nulhypothese dat er geen winstmanipulatie is. In dit geval wordt de nulhypothese verworpen indien de nulhypothese waar is. In het geval van de type II fout slaagt men er niet in om de nulhypothese te verwerpen als deze niet waar is. Dit geeft aan hoe krachtig het model is, daar waar de type I fout aangeeft hoe goed het model gespecificeerd is (Lybaert & Jans, 2006).

$$ACC_t = \beta_0 + \beta_1(1/Assets_{t-1}) + \beta_2(\Delta Sales - \Delta Receivables_t)/Assets_{t-1} + \beta_3 \Delta PPE_t / Assets_{t-1} + \varepsilon$$

ACC = ((Current Asset – Cash and equiv)-(Current Liab – Current LTD – tax Pay))/ Assets
 Assets = Totale activa aan het begin van de periode
 Sales = De verandering in verkoopopbrengsten van het begin van de periode naar het einde van de periode
 Receivables = De verandering in handelsvorderingen op het einde van de periode met het begin van de periode.
 PPE = De verandering in materiële vaste activa op het einde van de periode met het begin van de periode.

Ook het model dat in deze masterproef gebruikt wordt in het empirisch gedeelte in hoofdstuk acht, het Kothari model (2005), is een uitbreiding op het Modified Jones model van Dechow dat de *Return on Assets* meeneemt als variabele. De ROA wordt in deze context gebruikt als een *performance* gerelateerde maat om manipulatie te ontdekken. Men gaat ervan uit dat de manipulatie constant is voor bedrijven die dezelfde performance hebben uit dezelfde sector. Kothari vergelijkt de steekproef met een controlebedrijf waarvan de hypothese geldt dat het niet aan winstmanipulatie doet. Het Kothari model is als volgt:

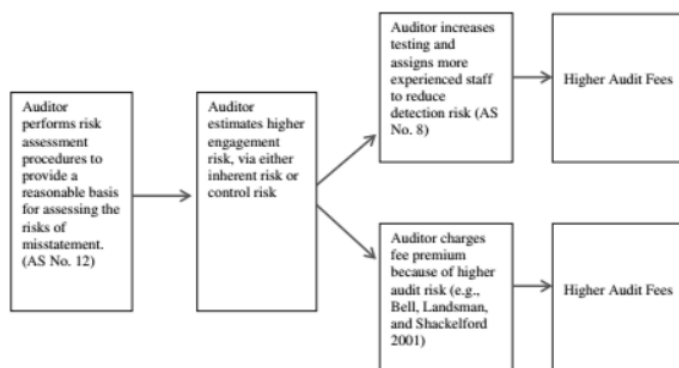
$$ACC_t = \beta_0 + \beta_1 \left(\frac{1}{Assets_{t-1}} \right) + \beta_2 \frac{\beta_2(\Delta Sales - \Delta Receivables_t)}{Assets_{t-1}} + \beta_3 \frac{\beta_3 \Delta PPE_t}{Assets_{t-1}} + \beta_4 ROA + \varepsilon$$

5.3 Unexplained Audit Fee Model

Hribar et al. (2010) keek naar het audithonorarium om na te gaan welk risico een onderneming loopt. Volgens Hribar et al. verwerken bedrijfsrevisoren de mogelijke verwachting op accounting onregelmatigheden in de bepaling van het audithonorarium. De auteurs van het artikel stellen vast dat het gedeelte van het honorarium dat niet kan worden verklaard door bekende determinanten, kan worden verklaard door een mogelijke slechte accounting uitkomst. Men gaat ervan uit dat in een perfect economisch evenwicht, het ereloon van de bedrijfsrevisor slechte boekhoudkundige rapportering incalculeert. Volgens Hribar et al. wordt het audithonorarium bepaald door een aantal factoren. Men beweert niet dat slechte boekhoudkundige rapportering door een auditor als een risk premium in zijn honorarium wordt opgenomen. Men verwacht dat door slechte rapportering de revisor meer werkuren zal nodig hebben. Het gedeelte van het honorarium dat niet verklaard kan

worden (UAF, unexplained audit fee) is volgens Hribar positief gecorreleerd met minder goede boekhoudkundige rapportering.

In nieuw werk van Hribar (2014) wordt er melding gemaakt dat het audit risico gelijk is aan het inherent risico vermenigvuldigd met het controlerisico en het detectierisico. Het inherent risico is gelijk aan de kans van betekenisvolle onjuistheden als gevolg van een onvrijwillige of vrijwillige fout. Het controlerisico is het risico dat men heeft door een falend intern controlesysteem. Het detectierisico is de kans dat men mogelijke accounting onregelmatigheden niet ontdekt. Visueel kan dit op volgende manier worden voorgesteld:

Figuur 3: Accounting kwaliteit en audithonorarium.

Hribar beschrijft in zijn werk dat wanneer auditors geconfronteerd worden met boekhoudkundige informatie van lage kwaliteit (dus een hoger inherent of controlerisico) men op zich twee keuzes kent. De eerste optie, die in de Amerikaanse Statements of Accounting Standards 47 wordt beschreven, is dat de auditor toch een acceptabel niveau van auditrisico komt door meer testwerk dat kan uitgevoerd worden door meer ervaren auditors om zo het detectierisico te verkleinen. Een tweede mogelijkheid, die niet in standaarden beschreven wordt, is de mogelijkheid om een hoger honorarium te vragen om zo tegemoet te komen aan het hoger auditrisico (Hribar et al., 2014).

Volgens Hribar et al. zijn er een aantal factoren die het audithonorarium als een ideale determinant zien om slechte boekhoudkundige rapportering te verklaren. Ten eerste hebben bedrijfsrevisoren een zeer goede kennis over de werking van ondernemingen en hoe de financiële rapportering van bedrijven deze werking omvat. Ondanks dat de opinie van een revisor beperkte informatie bevat, moet men bij de bepaling van het honorarium wel rekening houden met het onderliggend boekhoudkundig systeem. Ten tweede, wanneer men weet heeft van een minder goede boekhoudkundige verwerking van de verschillende resultaten, kan men er met een redelijke zekerheid vanuit gaan dat men materiële fouten zal ontdekken. De bedrijfsrevisor houdt dan bij de bepaling van zijn honorarium rekening met mogelijke juridische kosten, alsook de kosten die gepaard gaan met imago schade. Voor de bepaling van de verschillende determinanten, maakt Hribar gebruik van eerder werk van Picconi (2009).

$$\text{LogFees}_t = \text{Industry Indicators} + \beta_1 \text{BigN}_t + \beta_2 \log(\text{Assets}_t) + \beta_3 \frac{\text{inventory}_t}{\text{Avg assets}_t} + \beta_4 \left(\frac{\text{Receivables}_t}{\text{AVG assets}_t} \right) + \beta_5 \left(\frac{\text{LTD}_t}{\text{AVG assets}_t} \right) + \beta_6 \left(\frac{\text{EARN}_t}{\text{AVG assets}_t} \right) + \beta_7 \text{Loss}_t + \beta_8 \text{Qualified}_t + \beta_9 \text{Auditor Tenure}_t + \varepsilon$$

De verschillende determinanten van het *Unexplained Audit fee* model zijn:

LogFees = Natuurlijk logaritme van het totaal audit honorarium

BigN = Dummy variabele met waarde "1" wanneer een Big N auditor wordt gebruikt en "0" in andere gevallen.

Earn = Operationeel inkomen na afschrijvingen

Loss = Dummy variabele met waarde "1" indien er een verlies in het huidige of de voorbije twee boekjaren is genoteerd, "0" indien niet.

Qualified = Dummy variabele met waarde "1" wanneer er geen goedkeurende verklaring gegeven werd, een "0" indien er een standaard goedkeurende verklaring werd gegeven.

Auditor tenure = Aantal boekjaren dat de auditor de onderneming heeft geauditeerd.

De keuze voor de verschillende determinanten die onder andere in het werk van Picconi (2009) is vooral gebaseerd op het aantal uren dat nodig is om een kwalitatieve audit te kunnen uitvoeren. Bijvoorbeeld zijn er pijlers als voorraad en handelsvorderingen bijgevoegd, in de logica dat hoe groter deze balansposten zijn, hoe meer uren werk er nodig is om deze te auditeren. De *auditor tenure* is zo bijvoorbeeld opgenomen om het belang te onderstrepen dat de onderneming heeft bij de controlerende bedrijfsrevisor. De invoeging van het verlies, in het huidige boekjaar of de twee voorgaande boekjaren, is opgenomen omdat deze het inherent audit risico verhoren (Hribar et al., 2014).

6. Mogelijke accounting indicatoren uit de praktijk

Nadat de verschillende indicatoren uit de academische literatuur werden onderzocht, wordt er in dit hoofdstuk verder nagegaan

6.1 Indicatoren uit de literatuur

Al snel werd duidelijk dat in praktijk de academische detectiemechanismen niet worden gebruikt in een Belgische context. Dit kwam ook uit de literatuur naar voren. Het Instituut van de Bedrijfsrevisoren stelt in haar werk voor dat een auditor gebruikt maakt van een *fraud risk assessment* om de risico's ten opzichte van fraude en accounting onregelmatigheden op te sporen. Hij doet daarvoor een aantal controles, zoals op het vlak van de interne beheersing.

Benodigde beheermaatregelen betreffen niet alleen fysieke maatregelen maar ook periodieke controles zoals inventaris (en reconciliatie met de financiële administratie). Ook hier is professioneel scepticisme van belang omdat de fraudeur kan anticiperen op dergelijke controles, zeker als ze enigszins voorspelbaar zijn. Een verrassingselement in controles maakt deze controles sterker (De Schepper et al., 2012).

Tevens kan er binnen het kader van professioneel scepticisme binnen een audit team ook aan fraude-brainstorming gedaan worden, ook voor puur boekhoudkundige zaken. In dit geval gaat men in een creatief denkproces vanuit het auditteam ideeën en invalshoeken samenbrengen, bespreken en beoordelen over hoe fraude gepleegd zou kunnen worden.

Het controleteam dient voor de aanvang van de werkzaamheden na te denken welke mogelijke aspecten in aanmerking komen voor jaarrekeningfraude. Men kan dan denken aan: indicatoren (prikkelers en drukmiddelen) die fraude kunnen uitlokken, de omgeving die fraude mogelijk maakt, factoren die fraude mogelijk zouden maken enz. Het is de bedoeling dat de bedrijfsrevisor tijdens zijn onderzoek voldoende professionele scepsis dient te ontwikkelen (De Schepper et al., 2012).

Volgens het IAASB is professionele scepsis: *"Professional skepticism is an essential attitude that enhances the auditor's ability to identify and respond to conditions that may indicate possible misstatement. It includes a critical assessment of audit evidence. It also means being alert for audit evidence that contradicts other audit evidence or that brings into question the reliability of information obtained from management and those charged with governance"*

Het boek "Basistechnieken van de bedrijfsrevisor in het kader van fraude" geeft een aantal indicatoren en technieken weer die experts van het Instituut van de Bedrijfsrevisoren hebben ontwikkeld tijdens hun werkzaamheden als externe auditor. Bij vele technieken die betrekking hebben op boekhoudkundige aanpassingen van de jaarrekening van de onderneming wordt er gebruik gemaakt van het verschuiven van de kosten naar een andere periode dan deze waarin zij effectief voorkomen. De doelstelling kan zijn de winsten (en het vermogen) te verhogen, of te verlagen (De Schepper et al., 2012)

6.1.1 Kosten worden toegewezen aan een vroegere of latere periode waarbij actiefrekeningen worden beïnvloed

Bij deze categorie kunnen verschillende technieken worden gebruikt: het al dan niet activeren van kosten, het sneller of trager in kosten nemen van uitgaven of geactiveerde kosten, aanpassingen in verband met afwaarderen van activa, andere waarderingsmethodes enz.

Bij het al dan niet activeren van kosten kan men denken aan marketingkosten die worden geactiveerd en over een langere periode worden afgeschreven, ondanks dat ze een onmiddellijke kost vormen voor de onderneming. Ook software is een vaak voorkomend voorbeeld, waarbij de algemene regel stelt dat ontwikkelingskosten in kosten moeten worden genomen, maar wanneer de software bruikbaar is, deze mag worden geactiveerd.

De theorie achter het toewijzen van kosten is het zogenaamde *matching* principe. Volgens dit principe moeten de kosten worden opgenomen in de resultatenrekening in dezelfde periode als de gerelateerde opbrengsten. Een snellere (of tragere) opname van kosten in de resultatenrekening zal bijhorend het resultaat beïnvloeden.

Ook eerder aangelegde waardeverminderingen of afschrijvingen die verminderd worden hebben een impact op het resultaat. Een manipulatie van zowel de aanleg als de terugname op voorheen aangelegde waardeverminderingen op voorraden en vorderingen en afschrijvingen op materiële vaste activa en goodwill hebben een impact op de resultatenrekening.

Artikel 45, uit het Koninklijk besluit van 30 januari 2001 omschrijft afschrijvingen van vaste activa als volgt: "Onder " afschrijvingen " verstaat men de bedragen ten laste van de resultatenrekening genomen, met betrekking tot oprichtingskosten en tot immateriële en materiële vaste activa waarvan de gebruiksduur beperkt is, ten einde hetzij het bedrag van deze oprichtingskosten en van de eventueel geherwaardeerde aanschaffingskosten van deze vaste activa te spreiden over hun waarschijnlijke nuttigheids- of gebruiksduur, hetzij deze kosten ten laste te nemen op het ogenblik waarop zij worden aangegaan" (KB 30.01.01, art 45).

Door activering kunnen enerzijds kosten van de huidige periode worden verschoven naar een latere periode. Anderzijds kunnen aangelegde activeringen versneld afgeschreven worden. De manipulatie bestaat erin om in de ene periode kosten te activeren in mindering van de bedrijfskosten, en in de navolgende periode deze activeringen terug te nemen via de uitzonderlijke kosten (De Schepper et al., 2012).

6.1.2 Kosten worden toegewezen aan een vroegere of latere periode waarbij passiefrekeningen worden beïnvloed

Op de passiefrekening van de balans staan de vaststaande schulden die de onderneming heeft. Deze niet boeken betekent dus een onderwaardering van de schuld die de onderneming heeft ten opzichte van zijn schuldeisers. Echte schulden niet opnemen in de balans is fraude. Subtieler is een veel

gebruikte techniek die erin bestaat het resultaat te beïnvloeden door opname uit de voorheen aangelegde provisies. Ook het boeken van fictieve kortingen, waarbij procentuele kortingen op aankopen van het jaar werden opgenomen in de resultaten (winst verhogend), maar waarbij de verplichting om in een later boekjaar aan een hogere prijs in te kopen niet wordt vermeld behoort daartoe.

Ook kan het voorvallen dat inkomsten worden geboekt in een periode die voorafgaand is aan de periode waarbij de dienst (en dus eigenlijk de bijhorende kosten) wordt geleverd. In dit geval, wat als een *cut-off* probleem wordt bestemd, moet men aldus het *matching* principe de opbrengsten van het geleverde werk boeken in de periode waarin de dienst effectief geleverd werd (De Schepper et al., 2012).

6.1.3 Inkomsten beïnvloeden

Inkomsten dienen volgens de regel worden geboekt wanneer de goederen verkocht, of de diensten geleverd zijn volgens het *at arm's length* principe.

Zoals in het voorgaande topic aangehaald kunnen inkomsten worden geboekt in een bepaalde periode maar is deze periode niet gelijk aan de periode waarin de dienst of het goed geleverd werd. In dit geval mag aldus het *matching* principe de inkomst nog niet geboekt worden. Mogelijke signalen kunnen zijn: verhoging van vorderingen en nog te factureren omzet, opnemen van omzet waarbij de klanten slechts na meer dan één jaar dienen te betalen, terugvallen van de bedrijfscashflow versus de netto inkomsten, enz.

In sommige gevallen kunnen de inkomsten worden geboekt nog voor de volledige dienst of het volledig product geleverd is. Bij een *percentage of completion* methode kunnen de inkomsten geboekt worden doorheen de periode van de werkzaamheden. De methode is gebaseerd op inschattingen over de vordering van het werk en dus onderhevig aan manipulatie.

Tevens is het mogelijk om zeker rond het einde van het boekjaar bepaalde orders nog snel af te werken en te verzenden naar klanten. De order kan zo in het resultaat worden opgenomen van het lopende boekjaar, ook al heeft de klant bij het plaatsen van de order een latere verzenddatum gevraagd (De Schepper et al., 2012).

6.2 Indicatoren volgens de bedrijfsrevisor

Uit een eerste gesprek met een medewerker van een Big-4 auditor blijkt dat auditors intern een aantal logische standaardtesten uitvoeren om de balans en de resultatenrekening op hun geloofwaardigheid te testen. De auditor geeft een voorbeeld dat gaat over de vorderingen die een onderneming heeft op haar klanten. De auditor test dit door de verkopen van dit boekjaar met die van het vorige te vergelijken. Hij verwacht daarbij dat de verkopen in dezelfde lijn zullen liggen als de handelsvorderingen. Als bijvoorbeeld de sales zijn gedaald met 20 procent, maar de vorderingen stegen met 20 procent, dan is het resultaat weinig geloofwaardig en dient het nader te worden

onderzocht. Dezelfde auditor gaf ook volgend voorbeeld: Stel, een onderneming heeft in 2012 verschillende aankopen gedaan en geactiveerd. Dit actief dient te worden afgeschreven. De auditor test ze om na te gaan of de afschrijvingen van dit jaar in lijn liggen met die van vorig jaar. Zo zouden de afschrijvingen in dit voorbeeld gestegen moeten zijn, anderzijds kan dat effect ook worden tegengewerkt omdat de onderneming veel “disposals” deed.

De functiescheiding binnen een onderneming is voor een auditor een belangrijke indicator. Hoe meer zaken zijn toegewezen aan één bepaalde persoon, hoe groter de kans dat er fraude of onregelmatigheden kunnen spelen binnen de onderneming. Vandaar zal een auditor altijd nagaan of er voldoende functiescheidingen zijn binnen de onderneming. Dat verkleint het risico op fraude significant.

Ik interviewde daarnaast de heer Tom Quittelier¹, die als auditor werkzaam is bij een lokaal kantoor in de provincie Limburg. Dit interview is tevens uitgeschreven in bijlage twee. Hij merkte op dat het management zeker pogingen onderneemt om de boekhouding in een bepaalde richting te sturen al is dat in een KMO in de meeste gevallen enkel om fiscale redenen. Zo kiest een bedrijf bijvoorbeeld voor de afschrijvingsmethode. Bij grote ondernemingen is dit volgens de heer Quittelier minder het geval omdat het management daar moet rapporteren aan het moederbedrijf. Fiscale items zijn daardoor voor het management minder belangrijk. Daarnaast heeft hij speciale aandacht voor het nemen van provisies als indicator. Door het nemen van die maatregel kan het management makkelijk de kosten laten stijgen en het eigen vermogen doen dalen. Een bedrijfsrevisor gaat daar, aldus de heer Quittelier dan ook beter naar op zoek en vergewist zich ervan met zekerheid te stellen dat het management voor die provisies genoeg verantwoording kan afleggen. De belangrijkste provisiepost, de op te stellen facturen, houdt de auditor daarbij het meest in de gaten. Daarnaast haalt de heer Quittelier bankconvenanten² aan als belangrijk knipperlicht. Hierdoor kan het management worden verleid om de bedrijfsresultaten bij te sturen om aan de bankvoorwaarden te laten voldoen. Het zijn zaken die een bedrijfsrevisor altijd zal vragen bij de start van een audit, maar die de bank ook met externe bankconfirmaties kan bevestigen.

¹ Interview met Tom Quittelier afgelegd op zaterdag 15 maart 2014.

² Bij een bankconvenant moet de onderneming bepaalde, door de bank opgelegde, *targets* behalen.

7. Empirisch onderzoek

Om de verschillende modellen uit hoofdstuk vijf te kunnen testen, moet er eerst een dataset worden opgemaakt. De gegevens uit de dataset zijn afkomstig van de Belfirst databank van Bureau Van Dijk en bevat de gegevens van alle ondernemingen die een jaarrekening dienen neer te leggen bij de Nationale Bank van België. De Belfirst databank biedt de mogelijkheid om een aantal beperkingen op te leggen zodat de gewenste dataset ontstaat. Zoals al aangegeven beperken wij ons tot niet-genoteerde ondernemingen die hun jaarrekening volgens het volledig model opmaken en een bedrijfsrevisor hebben aangesteld. Om te vermijden dat de gegevens zouden vertekend worden door allerlei vennootschapsconstructies werden enkel onafhankelijke ondernemingen geselecteerd. Dit doormiddel van de Belfirst onafhankelijkheidsindicator. Er werd gekozen voor ondernemingen waarbij er geen enkele aandeelhouder meer dan 25 procent direct of totaal aandeelhouderschap heeft. Opmerking dient hierbij gemaakt te worden dat bij de verwerking van de gegevens gebleken is dat deze Belfirst onafhankelijkheidsindicator niet altijd volledig correct is.

Enkel ondernemingen in een gewone juridische toestand (dus niet in falings of vereffening e.d.) waarvan de gegevens 2005-2012 beschikbaar waren werden opgenomen. Voor deze masterproef zijn dus de volgende filters ingesteld:

Filter	Stapsresultaat	Zoekresultaat
Actieve ondernemingen	574.508	574.508
Volledig schematype	37.680	25.302
Niet beursgenoteerde ondernemingen	800.412	25.159
Onafhankelijke ondernemingen	5.668	951
Jaartallen 2005-2012	235.375	710
Normale toestand	507.661	703
Minstens 1 revisor	18.150	488

Tabel 1: Samenvatting steekproef masterproef

Daarna testte ik of er een controleverklaring door de bedrijfsrevisor beschikbaar was voor de afgelopen twee boekjaren³. Indien dat niet het geval was, weerde ik de betrokken onderneming uit de dataset. Voor ondernemingen waarbij het boekjaar niet loopt van 1 januari tot 31 december beschouwde ik het boekjaar als de laatst beschikbare periode.

Voor alle modellen werden een aantal assumpties gemaakt met betrekking tot de Belgische jaarrekening, deze lijst kan vooraan in de masterproef teruggevonden worden.

³ Doorheen het empirisch onderzoek is telkens boekjaar t het boekjaar 2012 en boekjaar t-1 het boekjaar 2011.

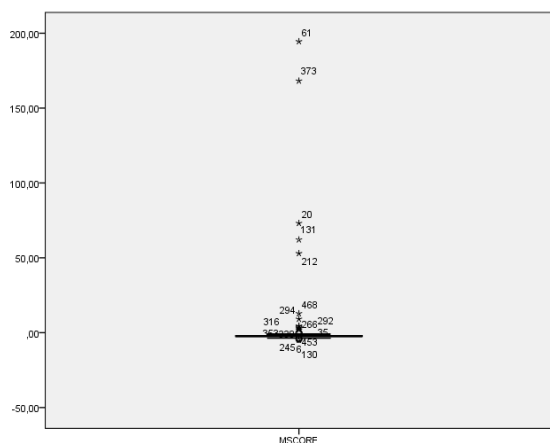
7.1 Beneish M score

Zoals eerder aangehaald, gebruikt Beneish zijn model als maatstaf voor het bepalen van mogelijke accounting onregelmatigheden. Hierdoor zijn de volgende fouten zijn mogelijk:

- Type 1 fout: Een onderneming die aan *earnings management* doet als niet-manipulator verklaren;
- Type 2 fout: Een onderneming als *earnings-manipulator* typeren terwijl ze hieraan niet deed.

Één van de beperkingen van de Belfirst databank is dat niet alle benodigde gegevens beschikbaar zijn voor de gehele steekproef. Voor het Beneish M-model bekomen we maar een steekproef van 183 ondernemingen waarvan alle benodigde gegevens beschikbaar zijn. Bijlage vier omvat de volledige SPSS output. Uit de basisstatistieken die uit onze regressie gekomen zijn kan worden geconcludeerd dat men een mediaan heeft van 1,1130 met een gemiddelde Mscore van -2,3290.

Zoals eerder vermeld geeft een score van meer dan -2,2 een alarmbel als mogelijke manipulator. Echter is dit een *cut-off* die van toepassing was in het kader waarin Beneish zijn gegevens verwerkt heeft. Vandaar wordt er finaal voor een andere *cut-off* gekozen, namelijk de twintig procent hoogste waardes. Wanneer er beter naar de output wordt gekeken, wordt duidelijk dat er een paar gegevens uitzonderlijk hoge waardes geven ten opzichte van de andere gevonden waarden. Dat wordt ook duidelijk wanneer we de gegevens visueel gaan bekijken.

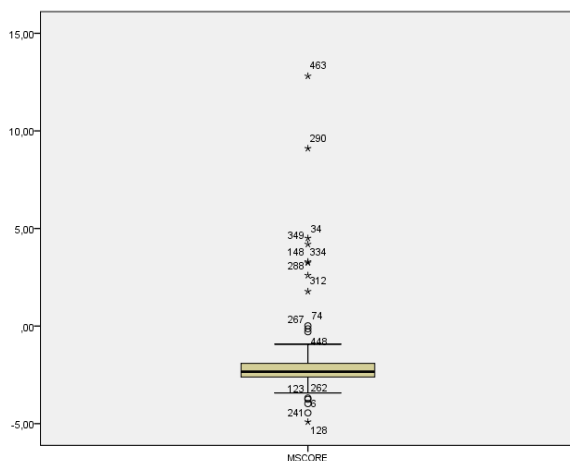
Figuur 4: Visuele weergave eerste Mscore

Er zijn vijf ondernemingen met een uitzonderlijk hoge waarde ten opzichte van de andere onderzochte ondernemingen, dit kan visueel ook gezien worden in de figuur hierboven. Deze ondernemingen zijn nader bekeken om te zien of ze eventueel niet uit de selectie dienen te worden geweerd om zo geen vertekend beeld te geven ten opzichte van de gehele steekproef. Ten eerste bekeek ik de grootste *outlier*, namelijk de onderneming "NFM-Cramet" uit Oudenaarde. Deze onderneming kan worden uitgesloten uit de selectie omdat ze een verlengd boekjaar heeft in 2011, namelijk 14 maanden tegenover 12 maanden in 2012. Hierdoor is geen juiste vergelijking tussen de twee boekjaren mogelijk.

De tweede onderneming is Evanäs. Deze kent een Mscore van 168,18 welke volledig te verklaren is door een extreem hoge DSRI graad. In 2011 had deze onderneming quasi nog geen handelsvorderingen, maar in 2012 had ze die wel. Dit zorgt voor een volledig vertekend beeld van de DSRI score. Evéco bestudeerde ik als derde onderneming. Ze wordt gekenmerkt in het model door een zeer hoge AQI index die een zeer sterke stijging van het vaste actief (1.486 KEUR in 2012 tegenover 880 KEUR in 2011) kent wat leidt tot een Mscore van 73,11.

De laatste twee *outliers* zijn Transport Michiels en Monard-D'hulst advocaten Hasselt. Een abnormale AQI Index ten opzichte van de andere ondernemingen in de selectie kenmerkte beide ondernemingen.

Doordat deze ondernemingen een vertekend beeld geven, koos ik ervoor om ze te weren uit de steekproef. Ik kan daardoor veel specifieker ingaan op de overige ondernemingen in de steekproef. Zonder *outliers* bekomen we een analyse waarbij een mediaan verkregen wordt van -2,3366 met een gemiddelde van -1,9504. De steekproef bestaat nu uit 178 ondernemingen (37,7 procent van de totale steekproef). De volledige SPSS output kan in bijlage vier teruggevonden worden.

Figuur 5: Visuele weergave definitieve Mscore model.

Uit de nieuwe gegevens blijkt dat de meeste ondernemingen door het model niet als manipulator worden aanzien. In een later stadium worden de ondernemingen die door meerdere modellen als manipulator worden aanzien, verder besproken.

Daarnaast is getracht om op basis van de gegevens uit de Belfirst database een eigen variant op het Beneish Model te ontwerpen. Als indicator van manipulatie werd gekozen voor ondernemingen die geen standaard goedkeurende verklaring verkregen hebben van de bedrijfsrevisor.

Parameter Estimates							
Parameter	B	Std. Error	95% Wald Confidence Interval		Hypothesis Test		
			Lower	Upper	Wald Chi-Square	df	Sig.
Threshold [Manipulator=.00]	-1.008	1.2554	-3.469	1.452	.645	1	.422
SGI	.130	.6801	-1.203	1.463	.036	1	.849
DSRI	-.030	.0984	-.223	.163	.091	1	.763
GMI	-.418	.2307	-.871	.034	3.288	1	.070
AQI	-.067	.0775	-.219	.084	.758	1	.384
DEPI	-.341	.4510	-1.225	.543	.572	1	.449
SGAI	-.276	.5157	-1.287	.735	.287	1	.592
LVGI	-.786	.8002	-2.355	.782	.965	1	.326
TATA (Scale)	-1.106	.3909	-1.872	-.339	8.000	1	.005

Afhankelijke Variabele: Manipulator

Model: (Threshold), SGI, DSRI, GMI, AQI, DEPI, SGAI, LVGI, TATA

a. Fixed at the displayed value.

Tabel 1: Resultaten eigen Beneish model

Op basis van de theorie kan verwacht worden dat de tekens in dezelfde lijn zouden liggen als het oorspronkelijke Beneish Model, wat hier duidelijk niet het geval is. Daarnaast zijn de berekende regressie coëfficiënten niet significant, op TATA na. Vermoed kan worden dat de responsvariabele gebruikt in de eigen berekening van het Beneish model niet fijnmazig genoeg was om de groep van ondernemingen met mogelijke kans op *earnings management* te onderscheiden. Beneish gebruikt in zijn model dan ook een strengere responsvariabele. Tevens dient opgemerkt te worden dat Beneish vertrekt van een steekproef van 74 ondernemingen waarbij *earnings management* is vastgesteld. Daarnaast kan een mogelijke verklaring ook gevonden worden in het feit dat Beneish in zijn model typische Amerikaanse balansitems gebruikt die niet altijd een perfecte tegenhanger hebben in het Belgische boekhoudrecht.

Als we de Anova tabel in bijlage vier gaan bekijken, zien we dat het model zoals het oorspronkelijk door Beneish is ontwikkeld wel significant is. Ook de VIF (*Variance Inflation Factors*) scores die berekend zijn voor dit model zijn gunstig. De VIF van een (onafhankelijke) variabele is de maat voor hoe sterk deze variabele hetzelfde meet als een van de andere onafhankelijke variabelen. Het standaard criterium is dat de VIF score kleiner dan tien moet zijn, dit is hier het geval en dus is er geen multicolineariteit en geen probleem.

7.2 Kothari model

Het Kothari model is zoals eerder beschreven een verdere verfijning van het Modified Jones model dat gebruik maakt van *abnormal accruals* om te bepalen of een onderneming aan *earnings management* doet. Hiervoor kijkt men naar de afwijking van de storingsterm ten opzichte van nul.

Hoe meer de storingsterm afwijkt van nul, hoe meer earnings management men volgens dit model verwacht. Voor het bepalen van het model moet als eerste de afhankelijk variabele worden berekend om daarna de *Ordinary Least Square (OLS)* regressie uit te kunnen voeren. Hiervoor wordt volgende formule gebruikt:

$$TA = \frac{(\Delta Vlottende activa - \Delta Liquide middelen) - (\Delta Vlottende passiva - \Delta schulden < 1 \text{ jr die binnen het jaar vervallen}) - afschrijvingen}{A_{t-1}}$$

Met A_{t-1} : totaal van da activa aan het begin van het boekjaar (= einde van vorige boekjaar)

Voor de regressie worden de gegevens van 2012 en 2011 gebruikt zoals afkomstig uit de Belfirst databank.

Als eerste worden de verschillende coëfficiënten van het model berekend via het softwareprogramma SPSS. Voor de volledige output wordt verwezen naar bijlage vier.

Coëfficiënten ^a					
Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	Sig.
		B	Std. Error	Beta	
1	(Constant)	202897,886	2313555,477		,088
	D1opAssets	845833715187,954	1171009481815,733	,075	,722
	REVMinusAR	,079	,180	,021	,436
	Materiële vaste activa				
	EUR	-,027	,003	-,384	-8,087
	2012				
	ROA1	17560251,566	21326985,307	,085	,823

a. Dependent Variable: TA1

Tabel 2: Coëfficiënten Kothari model

Op basis van bovenstaande tabel blijkt dat enkel de materiële vaste activa significant zijn. De andere componenten van het model zijn allen niet significant. In bijlage vier kunnen we tevens zien dat het model de VIF score's allemaal onder de tien blijven, wat gunstig is voor het model. Zoals hierboven aangehaald meet de VIF score hoe sterk de ene onafhankelijke variabele hetzelfde meet als de andere onafhankelijke variabele.

7.3 Unexplained audit fee model

Het *Unexplained audit fee model* (Hribar et al., 2010) gaat zoals eerder aangehaald ervan uit dat het ereloon voor de bedrijfsrevisor door een aantal specifieke determinanten wordt bepaald. Kort samengevat gaat men er vanuit dat het gedeelte van het ereloon dat niet verklaard kan worden door de determinanten op zich een determinant is voor mogelijke boekhoudkundige onregelmatigheden

in een bedrijf. Er zijn verschillende versies van het *Unexplained Audit Fee* model. Zoals in hoofdstuk vijf aangehaald, zijn er verschillende versies van dit model. Het geselecteerde model dat gebruikt is in deze masterproef, is deze van Price (2011). De geselecteerde regressie is:

$$\text{LogFees}_t = \beta_1 \text{BigN}_t + \beta_2 \log(\text{Assets}_t) + \beta_3 \frac{\text{inventory}_t}{\text{Avg assets}_t} + \beta_4 \left(\frac{\text{Receivables}_t}{\text{AVG assets}_t} \right) + \beta_5 \left(\frac{\text{LTD}_t}{\text{AVG assets}_t} \right) + \beta_6 \left(\frac{\text{EARN}_t}{\text{AVG assets}_t} \right) + \beta_7 \text{Loss}_t + \beta_8 \text{Qualified} + \beta_9 \text{Auditor Tenure}_t + \varepsilon$$

Dit geeft volgende resultaten:

ANOVA ^a						
Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	86,556	9	9,617	27,342	,000 ^b
	Residual	74,570	212	,352		
	Total	161,126	221			

a. Dependent Variable: Logfee

b. Predictors: (Constant), LTDDAssets2, Big4, RecDAssets, Tenure, EarnDassets, Logassets, INVDAAssets, opinion2012, Loss

Tabel 3: Anova tabel Unexplained Audit Fee model

Coëfficiënten ^a					
Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	Sig.
		B	Std. Error	Beta	
1	(Constant)	2,881	,517		,000
	Logassets	,382	,029	,652	,000
	Big4	,473	,092	,244	,000
	INVDAAssets	-,333	,242	-,070	,170
	RecDAssets	2,418	6,316	,018	,702
	EarnDassets	-,038	,414	-,005	,927
	Loss	,128	,098	,072	,194
	Tenure	-,001	,053	-,001	,987
	opinion2012	,172	,118	,077	,146
	LTDDAssets2	-1,110	,251	-,232	,000

a. Dependent Variable: Logfee

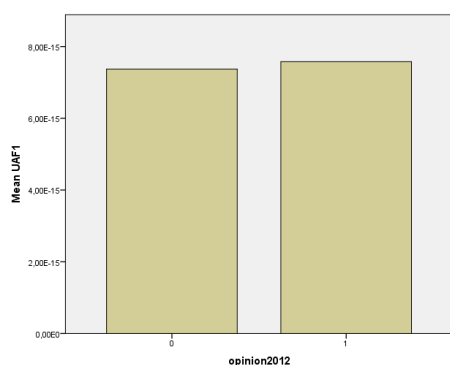
Tabel 4: Coëfficiënten Unexplained Audit Fee model

Op basis van de gevonden gegevens komen we tot volgende regressie:

$$\text{LogFees}_t = 2.881 + 0.473 \text{BigN}_t + 0.382 \log(\text{Assets}_t) - 0.333 \frac{\text{inventory}_t}{\text{Avg assets}_t} + 2.418 \left(\frac{\text{Receivables}_t}{\text{AVG assets}_t} \right) - 1.110 \left(\frac{\text{LTD}_t}{\text{AVG assets}_t} \right) - 0.038 \left(\frac{\text{EARN}_t}{\text{AVG assets}_t} \right) + 0.128 \text{Loss}_t + 0.172 \text{Qualified}_t - 0.001 \text{Auditor Tenure}_t + \varepsilon$$

Enkel LogAssets, Big4 en LTDDAssets2 hebben een significante waarde, terwijl dat voor die laatste veranderlijke in tegenstelling tot verwacht met een negatief teken is. Verlies, een niet standaard controleverklaring, langere aanstelling of de relatieve aanwezigheid van geselecteerde activa hebben geen significante invloed, dit in tegenstelling tot wat bij Hribar het geval was. Het model is weliswaar significant, maar de R^2 bedraagt slechts 0,537. Hoewel dit hoger is dan bij Hribar blijft het beperkt.

Daarnaast trachtte ik een mogelijke correlatie tussen de gevonden *unexplained audit fee* en de verklaring van de auditor te achterhalen. (zoals weergegeven in de variabele *Qualified*). Dit is grafisch hieronder voorgesteld:

Figuur 6: Correlatie auditopinie en UAF model.

Zoals zichtbaar is in bovenstaande figuur, is er geen correlatie tussen het Unexplained Audit Fee model en de auditopinie. We hadden immers verwacht dat de ondernemingen met het hoogst aantal niet verklaarbare audithonoraria, ook de ondernemingen zouden zijn die geen standaard goedkeurende verklaring mochten ontvangen van de bedrijfsrevisor. Dit is echter niet het geval.

Beschrijvende statistiek Unexplained Audit Fee model			
	Mean	Std. Deviation	N
Logfee	9,2200	,85386	222
Logassets	16,6360	1,45603	222
Big4	,26	,440	222
INVDAssets	,2080	,17847	222
RecDAssets	,0006	,00647	222
EarnDAssets	,0321	,11179	222
Loss	,35	,478	222
Tenure	3,12934715537	,761407522214	222
	4552	161	
opinion2012	,18	,381	222
LTDDAssets2	,1356	,17858	222

Tabel 5: Beschrijvende statistiek UAF model

Een chi-kwadraat test van het verschil tussen de auditverklaring voor de ondernemingen die behoren tot het kwartiel met de grootste onverklaarde positieve afwijking en die die behoren tot het kwartiel met de grootste onverklaarde negatieve afwijking brengt geen significant verschil aan het licht. Een test van de gemiddelden tussen die twee kwartielen levert significante verschillen op.

7.4 Samenvattende resultaten

Het doel was om op een selectie van 487 bedrijven de drie modellen uit te testen en om hun gezamenlijke resultaten met elkaar te vergelijken, maar door het ontbreken van gegevens voor bepaalde cases zijn de steekproeven voor de drie modellen verschillend. In totaal zijn er 108 ondernemingen waarvoor er voor elk van de drie modellen een waarde gevonden werd. Voor elk van de drie modellen bepaalde ik een drempelwaarde die markeerde of een bedrijf al dan niet als mogelijke manipulator kan worden aangeduid. Zoals eerder aangehaald, lag deze drempelwaarde op twintig procent van de meest "slechte" waarden, de waarden die een onderneming als mogelijk manipulatief aanduiden. Daar elk van de modellen zijn beperkingen kent, kunnen we ervan uit gaan dat geen van de modellen alleenstaand een goed resultaat geeft, daarom werd ook besloten om de resultaten van de verschillende modellen naast elkaar te leggen. Zo begon Beneish in zijn werk reeds vanaf een populatie van erkende manipulators.

Als eerste model werd het Beneish M-model getest op de steekproef van 487 ondernemingen. Hiervan zijn er 178 ondernemingen die een geldige M-score hebben daar niet van alle ondernemingen de benodigde gegevens beschikbaar waren. Beneish maakt in zijn werk melding van een *cut-off* van -2.22. Omdat Beneish in zijn werk reeds begint van een steekproef van manipulators, en door de verschillende beperkingen die er zijn aan dit model, is ervoor geopteerd om een andere *cut-off* vast te leggen. Als *threshold* is gekozen om in de steekproef de twintig procent hoogste M-scores te nemen. Hierdoor bekomen we dan een selectie van 36 ondernemingen die dieper onderzocht werden (Beneish, 1999).

Voor het *Kothari model* dat gebaseerd is op het *Modified Jones* model hebben we de drempelwaarde gezet op alle bedrijven die een *errorterm* groter dan nul hebben. Daar deze populatie nog te groot was (94 ondernemingen) werd om enige consistentie te behouden ervoor gekozen om de drempelwaarde vast te leggen op de twintig procent hoogste waarden. Hierdoor verkregen we 76 ondernemingen.

Ook voor het Unexplained Audit Fee model werd de twintig procent drempel opgelegd. Hiervoor werden de niet verklaarbare audithonoraria gesorteerd op grootte waarna de twintig procent hoogste waarden geselecteerd werden. In totaal verkregen we 222 ondernemingen met een waarde, waarvan er 44 geselecteerd werden om diepgaander te bekijken.

De uiteindelijke samenvatting van de drie modellen, inclusief de auditopinie van boekjaar 2012 en 2011, is opgenomen in bijlage vijf. Voor deze lijst werd vertrokken vanaf de volledige steekproef van 487 ondernemingen, de opgenomen ondernemingen in bijlage vijf gaven voor meer dan één model

een knipperlicht. Dit zijn in totaal negentien ondernemingen waarvan er vijf geen standaard goedkeurende verklaring ontvangen hebben. Deze worden hieronder verder onderzocht.

De onderneming 'Davin' geeft zowel bij het Beneish M-Model als bij het UAF model een knipperlicht. De M-score is -1,15, die voornamelijk komt door een hogere AQI index (2,41). Volgens het model zou dit kunnen wijzen op het feit dat de onderneming aan kostenuitstel doet. De auditor gaf geen standaardverklaring af omdat in de verklaring van 2011 melding wordt gemaakt dat de auditor geen zekerheid kan geven over de cijfers van het voorgaande boekjaar, omdat in boekjaar 2010 er nog geen commissaris benoemd was. Dit heeft dus geen verband met eventuele accounting onregelmatigheden. Men kan zien dat het een onderneming in groei is, zo zijn de materiële vaste activa gestegen in 2012 (937.739 euro) tegenover 2011 (510.353 euro). Dit zien we ook in het balanstotaal waar men van een kleine vier miljoen naar een kleine zes miljoen euro gaat en de omzet die van tien miljoen naar dertien miljoen verhoogt.

De tweede onderneming is SCR Silbelco. Die onderneming wordt door zowel het Kothari Model als door het UAF model naar boven gehaald. Deze onderneming kent maar liefst 2,5 keer meer audithonorarium dan door het UAF model kan worden verklaard. Deze onderneming heeft een standaard goedkeurende verklaring, maar kreeg van ons een Code B (afwijkend verslag) omdat er nota werd gemaakt over een uit te keren interimdividend gedurende het jaar. Volgens het verslag van de bedrijfsrevisor voldeed de onderneming aan alle vereisten om dit interimdividend uit te keren. Op basis hiervan werd een standaard goedkeurende verklaring gegeven. Ook hier is er dus geen verband met eventuele accounting onregelmatigheden.

Ten derde werd de onderneming Intercommunale de Sante Publique du pays de Charleroi aangeduid als mogelijke "manipulator". Deze kreeg een standaard goedkeurende verklaring maar in de verklaring werd er wel op gewezen dat er aandacht moet worden besteed aan de administratieve en geldverwerkende kant van de organisatie. De onderneming wordt er door het UAF model uitgehaald omwille dat ze ongeveer een honorarium heeft dat 2,5 keer meer is dan verklaard kan worden door het UAF model dat in deze masterproef gebruikt wordt. Er is van dit bedrijf geen M score beschikbaar omwille dat de TATA niet berekend kon worden omdat de belastingen over het resultaat niet beschikbaar was in de Belfirst databank.

Als vierde onderneming werd *Europexpress* door zowel het Kothari als door het UAF model aangeduid. Deze onderneming kreeg van de bedrijfsrevisor in 2012 een goedkeurende verklaring met toelichtende paragraaf. Men gaat in de toelichtende paragraaf in op het feit dat de onderneming door de verliezen die ze kent een negatief eigen vermogen heeft. Volgens het UAF-model is het audithonorarium 2,6 keer groter dan door het model verklaard kan worden. Als we verder naar de jaarrekening kijken zien we dat de materiële vaste activa fel gedaald zijn in het huidige boekjaar ten opzichte van het voorgaande boekjaar en dat tevens ook de omzet met 25 procent is afgenomen. De schulden op meer dan één jaar stegen spectaculair met 233 procent. Opmerkend is wel dat het Beneish M-model met een Mscore van -3,08 geen knipperlicht geeft voor deze onderneming.

Jwt Dialogue wordt als vijfde onderneming besproken. Deze onderneming kreeg in het boekjaar 2012 een goedkeurende verklaring met toelichtende paragraaf van haar bedrijfsrevisor, Deloitte. Ook hier merkt de bedrijfsrevisor op dat door de verliezen, die de onderneming maakte, de continuïteit van de onderneming enkel kan worden verzekerd door haar moeder, WPP plc. Deze onderneming zag weliswaar haar omzet licht stijgen, maar ook haar schulden volgens de LVGI index uit het Beneish M model. Bij deze onderneming geeft vooral het UAF model een zeer hoge score, daar het ereloon acht maal groter is dan door het model kan worden verklaard. Bij deze onderneming moet opgemerkt worden dat terwijl er bij het bepalen van de steekproef gekozen is voor onafhankelijke ondernemingen (via de Belfirst onafhankelijkheidsindicator 'niet meer dan 25 procent van de aandeelhouders is in handen van eenzelfde aandeelhouder'), dit toch geen onafhankelijke onderneming betreft.

Als laatste onderneming wordt Etilux besproken. Deze kreeg in het boekjaar 2012 een goedkeurende verklaring zonder voorbehoud, echter in het voorgaande boekjaar een goedkeurende verklaring met toelichtende paragraaf. Hierin wordt de waardering van een dochteronderneming besproken. Verder heeft de onderneming een UAF van twintig procent meer dan kan worden verklaard door het model en een Mscore van -3,03. Geen van de determinanten van het Beneish M-model geeft dan ook een waarschuwing voor deze onderneming.

Daarnaast werden de ondernemingen bekeken waarvan we voor alle modellen een waarde gevonden hebben en die geen standaard verklaring verkregen hebben in het boekjaar 2012. In deze groep zijn er nog vier ondernemingen die een goedkeurende verklaring hebben ontvangen met voorbehoud. Deze worden hieronder verder besproken.

De eerste onderneming is de onderneming Beneens Jozef en zonen. De reden waarom deze onderneming een goedkeurende verklaring met voorbehoud verkreeg is omdat de vennootschap niet beschikt over een geïntegreerd systeem van nacalculatie hetwelk een gepaste controle zou toelaten van de rubrieken bestellingen in uitvoering en ontvangen vooruitbetalingen. Echter met een Beneish score van -0,14, een Kothari score van -509.941,45 en een UAF van -0,244 geldt dat buiten het honorarium 24 procent dat lager is dan verwacht, de andere modellen niet speciaal als knipperlicht fungeren. Het honorarium is 7.300 euro.

De tweede onderneming uit deze selectie is de onderneming Talking French. Deze kreeg voor het laatst ingediende boekjaar een goedkeurende verklaring met voorbehoud omwille van het feit dat de rubriek handelsvorderingen een bedrag omvat van 337 duizend euro in verband met vorderingen op twee franchisenemers, waarvan de overeenkomst na het boekjaar werd stopgezet. De inbaarheid van deze vorderingen is afhankelijk van de waarde van de handelsgoederen die door beide franchisenemers na balansdatum werden geretourneerd naar de onderneming alsook de solvabiliteit van de franchisenemers. De bedrijfsrevisor merkt op dat hij onvoldoende informatie heeft om dit te beoordelen.

Ook CDM verkreeg van haar bedrijfsrevisor BDO, een goedkeurende verklaring met voorbehoud en toelichtende paragraaf. De onderneming sloot het boekjaar af met een balanstotaal van 15.342.235

euro waarvan de resultatenrekening afsluit met een verlies van het boekjaar van 920.626 euro. De verklaring met voorbehoud is er voornamelijk gekomen omdat de onderneming een deelneming heeft in een verlieslatende dochter. Ten gevolge van opgelopen verliezen bedraagt het aandeel van de vennootschap in het gezamenlijke onderliggend eigen vermogen van deze verbonden ondernemingen ongeveer één miljoen euro. De onderneming heeft hiervoor geen waardevermindering geboekt omdat zij dit niet nodig acht, men gaat er vanuit dat de onderneming terug winstgevend zal zijn in de toekomst. De bedrijfsrevisor heeft hier echter onvoldoende vertrouwen in, waardoor hij hierbij zijn voorbehoud plaatst. Daarnaast gaat de bedrijfsrevisor uit van de verderzetting van de activiteiten van de onderneming, zolang deze kan rekenen op de financiële steun van haar aandeelhouders en andere financieringsbronnen. Bij deze onderneming gaf enkel het UAF model een knipperlicht (65 procent hoger honorarium dan het model voorspeld). De onderneming kende een bezoldiging in het laatste boekjaar van 12.500 euro, wat al zeker niet weinig is in vergelijking met andere ondernemingen uit de selectie.

De laatste onderneming die specifiek wordt bekeken is de onderneming Bersamian Diamonds uit Antwerpen. Deze onderneming sloot het boekjaar 2012 af met een balanstotaal van 39.200.910 euro en een winst van 6.961 euro. Bij deze onderneming heeft het voorbehoud te maken met de voorraad. Aldus de verklaring: *"De voorraden worden immers gewaardeerd aan de muntkoers van de US dollar per einde boekjaar. De waarde van de voorraad is specifiek berekend en gestaafd door een volledige karaatsopvolging. De eigen aard van de sector en de specifieke geplogenheden binnen deze sector laten nazicht van de voorraad in overeenstemming met de algemene controlenormen echter niet toe. Er dient derhalve voorbehoud geformuleerd te worden met betrekking tot de waardering van de voorraad en de grootte van de voorraadmutatie, inclusief de omzetwaarde. De boekhoudkundige karaatopvolging kan gereconcilieerd worden met de jaarlijkse aangifte van voorraad en bedrijvigheid opgesteld door de FOD economie"*.

8. Algemeen besluit

De doelstelling van deze masterproef was het nagaan of auditoren gebruik maken van specifieke indicatoren ter opsporing van accounting onregelmatigheden. Zo werd enerzijds nagegaan welke indicatoren er zijn ter opsporing van boekhoudkundige onregelmatigheden en anderzijds of Belgische bedrijfsrevisoren er gebruik van maken. Daarnaast werd nagegaan of de indicatie van de verschillende academische modellen weerspiegeld werd in de auditopinie door de bedrijfsrevisor. Met een literatuurstudie en een empirische studie werd getracht dit concept te bespreken.

De literatuurstudie bracht een duidelijk kader van de rol van zowel de bedrijfsrevisor als van het nut van de revisorale controle. Er werd dieper ingegaan op het beroep van bedrijfsrevisor en de kwaliteitsnormen waarmee het te maken heeft. Tevens werd gekeken welke verwachtingen men heeft en mag hebben ten aanzien van de bedrijfsrevisor. Door een verhoogde kwaliteit bekomt men tevens een betere financiële verslaggeving. Dit moet de kans op materiële fouten in de boekhoudkundige verslaggeving verlagen.

Tevens bestond een belangrijk deel van de literatuurstudie uit de verschillende indicatoren die er zijn ter opsporing van boekhoudkundige onregelmatigheden. In de academische literatuur worden een aantal modellen gesuggereerd die mogelijk boekhoudkundige onregelmatigheden opsporen. Drie van deze modellen werden besproken.

Twee van deze modellen zijn gebaseerd op *accruals*, daar waar een derde model zich focust op het audithonorarium. In de auditpraktijk worden echter andere indicatoren gebruikt dan in de academische wereld. Deze indicatoren, waarbij kosten worden toegewezen aan een vroegere of latere periode waarbij verschillende balansrekeningen worden gebruikt, zijn meer toegespitst op de Belgische bedrijfsomgeving. Dit bleek ook uit de gesprekken met de bedrijfsrevisoren.

Als conclusie kan dan ook gegeven worden dat de verschillende academische modellen weinig werkbaar zijn in de Belgische bedrijfsomgeving. Dit bleek ook in de verwerking van het empirisch gedeelte, waarbij een aantal grote assumpties gemaakt diende te worden. Immers, een aantal belangrijke determinanten die mogelijk frauduleus gedrag kunnen teweegbrengen (o.a. bankconvenanten, bonussen voor management, provisies, enz.) zijn niet opgenomen in de gepubliceerde jaarrekening bij de Nationale Bank van België. Daarnaast zijn er ook een aantal beperkingen geweest door het gebruik van de databank Belfirst. Deze uitgebreide database kent immers een aantal belangrijkere beperkingen. Niet alle variabelen die gebruikt werden in de academische modellen konden door middel van Belfirst worden teruggevonden. Daarnaast bevat Belfirst niet altijd actuele informatie en kon er niet altijd vertrouwd worden op bepaalde filters.

Het tweede aspect van het onderzoek betreft de auditverklaring. Deze gestandaardiseerde verklaring is in België van vrij beperkte omvang en omvat redelijk weinig informatie. Daarnaast is het aantal niet standaard goedkeurende verklaringen relatief laag, grotendeels omdat ondernemingen er zeer gebaat bij zijn om deze standaard goedkeurende verklaring te verkrijgen en hun rapportering zullen

aanpassen aan de opmerkingen van de bedrijfsrevisor. Men kan zich dan ook afvragen of de gebruiker van de jaarrekening dan ook niet meer gebaat is bij een meer diepgaande auditverklaring.

9. Literatuurlijst

- Ang, J., Cole, R., & Lin, J. (2000). Agency costs and ownership structure. *Journal of Finance*, 55(1), 81-106.
- Beatty, A. L., Ke, B., & Petroni, K. R. (2002). Earnings management to avoid earnings declines across publicly and privately held banks. *The Accounting Review*, 77(3), 547-570.
- Becker, C. L., Defond, M. L., Jiambalvo, J., & Subramanyam, K. R. (1998). The Effect of Audit Quality on Earnings Management. *Contemporary Accounting Research*, 15(1), 1-24.
- Beneish, M. D. (1999). The Detection of Earnings Manipulation. *Financial Analysts Journal*, 55(5), 24.
- Bergstresser, D., & Philippon, T. (2004). CEO incentives and earnings management. *Journal of Financial Economics*, 80, 511-529. doi: 10.1016/j.jfineco.2004.10.011
- Cooper, C. P., A., Sikka, P., & Willmott, H. (1998). The impossibility of eliminating the expectations gap: some theory and evidence. *Critical Perspectives on Accounting*, 9, 299-330.
- Cortvriendt, J. (2012). *Het effect van diverse monitoringsmechanismen op earnings management*. (Master in de toegepaste economische wetenschappen), Universiteit Hasselt, Hasselt.
- Danies, R., Gow, I., & Larcker, D. (2010). Rating the ratings: how good are commercial governance ratings. *Journal of Financial Economics*, 98(3), 439-461.
- Davidson, S. (1977). *Accounting : the language of business* (3d ed.). Glen Ridge, N.J.: T. Horton Pub. Co.
- De Schepper, K., Lammers, E. J., Quintart, S., & Toelen, L. (2012). *Basistechnieken van de bedrijfsrevisor in het kader van fraude*. Antwerpen: Maklu.
- DeAngelo, L. (1981). Auditor size and audit quality. *Journal of Accounting and Economics*, 3(3), 183-199.
- Federale Overheidsdienst Economie. (2013). Wettelijke controle van de jaarrekening. Retrieved 18 juli 2013, from http://economie.fgov.be/nl/ondernemingen/leven_onderneming/Formalites_Comptables/Wettelijke_controle_jaarrekening
- Francis, J. R., Maydew, E. L., & Sparks, H. C. (1999). The Role of Big 6 Auditors in the Credible Reporting of Accruals. *Auditing*, 18(2), 17.
- Fridson, M. (1993). *Financial statement Analysis: A Practitioner's Guide*. New York: John Wiley & Sons.
- Golden, T. W., Skalak, S. L., Clayton, M. M., Golden, T. W., Skalak, S. L., & Clayton, M. M. (2006). *A guide to forensic accounting investigation*. Hoboken: Hoboken : Wiley, 2006.
- Graham, J. R., Harvey, C. R., & Rajgopal, S. (2005). The economic implications of corporate financial reporting. *Journal of Accounting & Economics*, 40(1-3), 3-73. doi: 10.1016/j.jacceco.2005.01.002
- Helsen, Z. L., Nadine. (2013). Bedrijding van (boekhoudkundige) fraude, al dan niet gebaat met publiek-private samenwerking. *Accountancy & Bedrijfskunde*, 33(3), 17-31.
- Hribar, P., Kravet, T., & Wilson, R. (2010). A new Measure of accounting quality. 50. http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1283946
doi:<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1283946>
- Hribar, P., Kravet, T., Wilson, R., Hribar, P., Kravet, T., & Wilson, R. (2014). A new measure of accounting quality. *Rev Account Stud*, 19(1), 506-538.
- IAASB. (2009). The auditor's responsibilities relating to fraud in an audit of financial statements *Definitions*. Brussel: Instituut van de Bedrijfsrevisoren.
- Instituut van de Bedrijfsrevisoren. (2013). Wat is een bedrijfsrevisor. Retrieved 26/01, 2014, from http://www.ibr-ire.be/nl/het_beroep/de_bedrijfsrevisor/wat_is_een_bedrijfsrevisor/Pages/default.aspx
- Instituut van de Bedrijfsrevisoren. (2014). Wat is een bedrijfsrevisor? Retrieved 11 februari, 2014, from https://www.ibr-ire.be/nl/het_beroep/de_bedrijfsrevisor/wat_is_een_bedrijfsrevisor/Pages/default.aspx
- Jones, K. L., Krishnan, G. V., & Melendrez, K. D. (2008). Do Models of Discretionary Accruals Detect Actual Cases of Fraudulent and Restated Earnings? An Empirical Analysis. *Contemporary Accounting Research*, 25(2), 499-531.
- Kothari, S. P., Leone, A. J., Wasley, C. E., Kothari, S. P., Leone, A. J., & Wasley, C. E. (2005). Performance matched discretionary accrual measures. *J. Account. Econ.*, 39(1), 163-197.
- Lev, B. T., S.R. (1993). Fundamental information Analysis. *Journal of Accounting Research*, 31(2), 190-215.
- Lybaert, N., & Jans, M. (2006). Winststuring door Belgische ondernemingen via het voorzieningenbeleid. *Accountancy en bedrijfskunde*, 26(5), 15.
- Mercken, R. (2012). *Cursustekst Internationale Controlestandaarden*: Universiteit Hasselt.

- Picconi, M., & Reynolds, K. J. (2009). Audit Fee Theory and Estimation: A Consideration of the Logarithmic Audit Fee Model *Indiana University Working paper*.
- Price, I. I. I. R. A., Sharp, N. Y., & Wood, D. A. (2011). Detecting and Predicting Accounting Irregularities: A Comparison of Commercial and Academic Risk Measures. *Accounting Horizons*, 25(4), 755-780. doi: 10.2308/acch-50064
- PwC. (2011). *Global economic crime survey 2011*. <http://www.pwc.nl/nl/assets/documents/global-economic-crime-survey-2011.pdf>
- Roosen, N. (2010). *De invloed van auditkwaliteit op het niveau van winststuring door Belgische niet-beursgenoteerde en beursgenoteerde ondernemingen*. (Master in de handelswetenschappen Masterproef), Lesius.
- Van Tendeloo, B., & Vanstraelen, A. (2008). Earnings Management and Audit Quality in Europe: Evidence from the Private Client Segment Market. *European Accounting Review*, 17(3), 447-469. doi: 10.1080/09638180802016684
- Vander Bauwhede H., G. A., Willekens M. (2000). Drijfveren voor winstmagement voor Belgische beurs en niet-beursgenoteerde bedrijven. *Tijdschrift voor Economie en Management*, 45(3).
- Wet van 22 juli 1953 houdende oprichting van een instituut van de Bedrijfsrevisoren en organisatie van het publiek toezicht op het beroep van bedrijfsrevisor (1953).
- Koninklijk besluit tot uitvoering van het wetboek van vennootschappen (2001).
- Wet van 11 januari 1993 tot voorkoming van het gebruik van het financiële stelsel voor het witwassen van geld en de financiering van terrorisme (1993).
- Xie, B., Davidson, W., & Dadalt, P. (2001). Earnings management and corporate governance: the roles of the board and the audit committee. 32. <http://ssrn.com/abstract=304195>

Lijst van afbeeldingen

Figuur 1: Structuur van de verwachtingskloof door Porter (1993) p. 50.....	8
Figuur 2: Fraudedriehoek	13
Figuur 3: Accounting kwaliteit en audithonorarium.	22
Figuur 4: Visuele weergave eerste Mscore	30
Figuur 5: Visuele weergave definitieve Mscore model.	31
Figuur 6: Correlatie auditopinie en UAF model.....	35

Lijst van tabellen

Tabel 1: Samenvatting steekproef masterproef	29
Tabel 2: Coëfficiënten Kothari model	33
Tabel 3: Anova tabel Unexplained Audit Fee model.....	34
Tabel 4: Coëfficiënten Unexplained Audit Fee model	34
Tabel 5: Beschrijvende statistiek UAF model.....	35

Bijlagen

Bijlage 1:

Vragen interviews
bedrijfsrevisoren

Het interview behandelt de vragen over hoe de bedrijfsrevisor omgaat met mogelijke accounting onregelmatigheden tijdens zijn werk.

Deel 1: De auditor en zijn werkzaamheden

1. Mijn masterproef gaat over de indicatoren die auditoren hebben ter opsporing van mogelijk accounting onregelmatigheden. Dit wordt vaak verwoord als *earnings management*, het nemen van weloverwogen stappen binnen de grenzen van de algemene geaccepteerde principes om de gerapporteerde gegevens naar een gewenst niveau te brengen. Heeft u tijdens uw werkzaamheden als bedrijfsrevisor te maken gehad met dit soort situaties?
 - a. Indien op vraag een positief wordt geantwoord: Hoe gaat u hiermee om als bedrijfsrevisor?
 - b. Wat zijn op basis van uw ervaring de meest voorkomende gevallen van earnings management?
 - c. Heeft u de indruk dat er binnen bedrijven earnings management plaats vindt, of bij uitbreiding fraude, omwille van bepaalde *incentives* die men heeft? Hierbij denk ik aan een bonus bij het behalen van een target enz. Welke zijn op basis van uw ervaring de voornaamste incentives?
 - d. Buiten incentives aangehaald bij vraag C, wat zijn nog mogelijke drijfveren tot het uitvoeren van boekhoudkundige aanpassingen?
 - e. Is earnings management sectorgevoelig? Of gerelateerd aan de grootte van een onderneming?
2. Tijdens uw werk als auditor, welke indicatoren gebruikt u ter opsporing van mogelijke accounting onregelmatigheden, zowel within als without GAAP

Deel 2: De bedrijfsrevisor en fraude

3. Wat zijn voor u de factoren om bij de aanname van een auditopdracht rekening mee te houden ten aanzien van fraude?
4. Hoe organiseert u, in het kader van uw functie als bedrijfsrevisor, uw statutaire audit opdat fraudegevallen, met een redelijke waarschijnlijkheid opgespoord worden.
5. Wat doet u bij de ontdekking van fraude? Hoe resulteert dit in uw verdere verloop van de audit en de relatie met de klant.
 - a. Is volgens u de auditfee een determinant bij het opsporen van fraude? Zoals zijnde wordt er een hogere fee gevraagd wanneer men meer kans op boekhoudkundige onregelmatigheden verwacht of wordt er een hogere kwaliteit geleverd op vlak van boekhoudkundige onregelmatigheden bij klanten met een hogere fee? (of: wordt er bij een meer risicovolle onderneming een hogere audit fee gevraagd omdat er meer controles nodig zijn?)
6. Stel uw klant is in het verleden in de media ter sprake gekomen omtrent boekhoudkundige fraude, houdt u daar tijdens uw werkzaamheden als revisor rekening mee?

Bijlage 2:

Uitgeschreven
interviews

Interview A: Tom Quittelier, Foederer bedrijfsrevisoren

Interview op zaterdag 15 maart 2013.

Deel 1: De auditor en zijn werkzaamheden

Mijn masterproef gaat over de indicatoren die auditoren hebben ter opsporing van mogelijk accounting onregelmatigheden. Dit wordt vaak verwoord als *earnings management*, het nemen van weloverwogen stappen binnen de grenzen van de algemene geaccepteerde principes om de gerapporteerde gegevens naar een gewenst niveau te brengen.

Heeft u tijdens uw werkzaamheden als bedrijfsrevisor te maken gehad met dit soort situaties?

Dit gebeurt eigenlijk vooral op fiscaal gebied, door het kiezen van een afschrijfmethode of dergelijke, dan op gebied van management incentives. Zo worden er onder andere provisies opgezet uit voorzichtigheid. Zo zijn er extra kosten, gaat het eigen vermogen naar beneden. Natuurlijk moeten deze verantwoord zijn. Maar als management weet dat men om de zoveel jaar bijvoorbeeld het dak dient te herstellen, is het natuurlijk te verantwoorden dat men gedurende een periode hiervoor een provisie opstelt. Zeker bij kleinere KMO's speelt het fiscale aspect een grote rol, meer dan bij beursgenoteerde ondernemingen die moeten rapporteren naar een moederverenootschap. Is dit earnings management? Meestal niet, meestal heeft het een weloverwogen achtergrond en heeft het geen invloed met de bedrijfsresultaten. Dit is ook belangrijk om als bedrijfsrevisor in het achterhoofd te houden, dat men nagaat dat men niet enkel provisies aanlegt in de jaren wanneer het goed gaat en dat er consistentie in de aanleg van de provisies is.

Bij de acceptatie van nieuwe klanten wordt dan ook naar de provisies gekeken en hoe deze zich evolueren doorheen de jaren. Indien nodig wordt aan een toekomstige klant ook gevraagd om hier wat toelichting bij te geven en vraagt men zich voor de acceptatie van de klant dan ook af of men zich hierin kan vinden.

Een andere belangrijke knipperlicht die in de gaten wordt gehouden is de days of sales outstanding. Op te stellen facturen en het erkennen van de omzet. Zeker als er grote voorzieningen voor op te stellen facturen zijn dat deze effectief achteraf ook gemaakt worden en betaald worden. Zeker als er naar de banken toe covenanten of dergelijke zijn wordt dit mee in het achterhoofd gehouden. Zo kan het zijn dat een onderneming bepaalde solvabiliteitsratio's dient te behalen naar de bank toe. Zo zijn veel externe leningen ook een indicator omdat dan het kan zijn dat de bank bepaalde voorwaarden heeft opgesteld.

Als ik echt naar een jaarrekening kijk van een mogelijke nieuwe klant kijk ik altijd naar zijn er externe leningen (met bijhorende covenanten), zijn er grote provisies aangelegd. De op te stellen facturen worden meestal pas met de audit zelf opgemerkt, onderdeel van de handelsvorderingen. Het is dus belangrijk om voor de acceptatie van de klant een verkennend gesprek te voeren om na te gaan hoe men de boekhouding voert, zijn er bankconvenanten, zijn er bepaalde management *incentives*

enzovoort. Daarom is het ook belangrijk om bankconfirmaties te verkrijgen om zo te weten of er convenanten met de bank zijn.

Indien op vraag een positief wordt geantwoord: Hoe gaat u hiermee om als bedrijfsrevisor?

[Op de vraag: gebeurt het dat ondernemingen die reeds een slecht jaar hebben, bepaalde kosten extra in rekening nemen om een soort van "bad bath" te nemen]: dit gebeurt maar zeker in de KMO markt op een heel open manier. Belangrijk als auditor is om na te gaan of dit materiële zaken zijn en in welke mate je als auditor hierin mee kan gaan, zo wordt er altijd naar de onderbouw gevraagd van bepaalde kosten en provisies en moet je als auditor hier kritisch in zijn.

Belangrijke punten hierin zijn is het materieel, kan het wettelijk gezien en heeft het een fiscale impact (zeker in de KMO markt). Zeker in de KMO markt gebeurt dit in een zeer transparante en open manier met de bedrijfsrevisor en gebeurt het zelden dat men als revisor moet zegen van "hmm dit kan niet". Er wordt bij de KMO markt ook meer verwacht dat de auditor een soort van adviesfunctie heeft. Belangrijk hierin is om als bedrijfsrevisor je onafhankelijkheid te bewaren, maar het gebeurt dat klanten vragen of bepaalde boekhoudkundige zaken kunnen of niet.

Wat zijn nog mogelijke drijfveren tot het uitvoeren van boekhoudkundige aanpassingen?

Dit zijn vooral bonussen, conventanten. Dit gebeurt iets meer bij grotere ondernemingen dan echt bij lokale ondernemingen. Omdat lokale ondernemingen vaak de eigenaar ook de bestuurder is, die alle belang er bij heeft dat de onderneming het goed heeft.

Is earnings management sectorgevoelig? Of gerelateerd aan de grootte van een onderneming?

Dit speelt meer bij grotere ondernemingen, omdat men daar meer op basis van bonussen werkt naar het management toe. Bij een KMO is de bestuurder vaak ook de eigenaar waardoor deze er altijd het volle belang bij heeft dat de onderneming goed draait.

Waar earnings management wel speelt is vooral in de bouwsector, omdat men hier vaak werkt met percentage of completion contracten waarbij de omzet wordt genomen bij het behalen van bepaalde *milestones*. Als auditor is het vaak moeilijk om na te gaan of men hier correct is bij het toepassen van de omzeterkenning. Ervaring speelt hier een grote rol in, al blijft het een moeilijke sector.

Ook softwarebedrijven zijn hier gevoelig voor. Dus werken in uitvoering kan zeker als belangrijke indicator aanzien worden.

Tijdens uw werk als auditor, welke indicatoren gebruikt u ter opsporing van mogelijke accounting onregelmatigheden, zowel within als without GAAP

Dit is vooral de provisies, de op te stellen facturen, bepaalde convenanten. Zo kan men zien dat de op te stellen jaar na jaar stijgen, waarbij de jaarlijkse fluctuatie niet zozeer materieel is, maar dat wel het potje toeneemt als men kijkt doorheen de tijd. Ook de overlopende rekeningen worden goed in de gaten gehouden.

Wat zeker ook bij elke audit wordt nageken zijn de manuele boekingen. Hierin zijn de 70/60 rekeningen belangrijk in. Indien er fraude gepleegd zou worden is het vaak via de manuele boekingen, daarmee wordt er tijdens de audit hierin ook veel aandacht aan gegeven.

Deel 2: De bedrijfsrevisor en fraude

Wat zijn voor u de factoren om bij de aanname van een auditopdracht rekening mee te houden ten aanzien van fraude?

Er wordt rekening gehouden met de geschiedenis van de onderneming. Men doet een checklist en kijkt na of het management in het verleden in opspraak gekomen is. Daarnaast is het bij kleinere KMO's vaak het geval dat de boekhouding door een externe boekhouder gedaan wordt. Hierin heeft men als bedrijfsrevisor al een iets grotere zekerheid over de boekhouding omdat de boekhouder ook zijn goede naam dient te bewaren, ook omdat ze medeverantwoordelijk zijn voor de cijfers. Er is dus nog een derde speler tussen de klant en de bedrijfsrevisor wat de kans op boekhoudkundige onregelmatigheden verkleint.

Ook belangrijk bij het aanvaarden van een auditopdracht is of men als bedrijfsrevisor voldoende ervaring heeft met de sector zodat men weet heeft van sectorspecifieke zaken. Hierbij wordt bijvoorbeeld gedacht aan de bouwsector waarbij men inderdaad veel werkt met de percentage of completion contracten.

Hoe organiseert u, in het kader van uw functie als bedrijfsrevisor, uw statutaire audit opdat fraudegevallen, met een redelijke waarschijnlijkheid opgespoord worden.

Er wordt op voorhand samengezeten met het team om te bespreken waar er extra aandacht aan besteed dient te worden. Meestal is dit op basis van ervaringen met de bepaalde klant of sector. Daarnaast wordt er tijdens de werkzaamheden met de klant ook aan alle niveaus gevraagd of men weet heeft van fraude of zaken die misschien niet helemaal juist zijn. Men vraagt dit ook altijd aan het management of men weet heeft van dergelijke zaken, maar het kan zich ook voordoen bij lager personeel waarbij het management hier niets van afweet.

Zo kan het voorkomen in een onderneming waarbij nog met cash geld gewerkt wordt dat er in de jaren voorheen iemand ontslagen is geweest omwille van het verduisteren van geld uit de kassa. Het zijn eerder dit soort zaken die hieruit komen dan echte management fraude of earnings management.

Is volgens u de auditfee een determinant bij het opsporen van fraude? Zoals zijnde wordt er een hogere fee gevraagd wanneer men meer kans op boekhoudkundige

onregelmatigheden verwacht of wordt er een hogere kwaliteit geleverd op vlak van boekhoudkundige onregelmatigheden bij klanten met een hogere fee? (of: wordt er bij een meer risicovolle onderneming een hogere audit fee gevraagd omdat er meer controles nodig zijn?)

Wanneer de klant in het verleden in aanmerking is gekomen met boekhoudkundige fraude dan wordt deze gewoon niet geaccepteerd. Ook wanneer bij de gesprekken voor de aanname van de audit blijkt dat er zaken zijn die niet geaccepteerd kunnen worden zal de klant gewoonweg niet geaccepteerd worden. Door de gesprekken op voorhand met de klant en door een analyse van de jaarrekening wordt gekeken hoeveel werk er in een audit kruipt, wat dan meer de determinant is. Natuurlijk wanneer doorheen de audit zaken naar boven komen die men op voorhand niet kon inschatten, kan er wel extra gefactureerd worden.

Stel uw klant is in het verleden in de media ter sprake gekomen omtrent boekhoudkundige fraude, houdt u daar tijdens uw werkzaamheden als revisor rekening mee?

Er wordt op voorhand gekeken of de managers ooit in opspraak gekomen, zijn deze ooit veroordeeld. Wanneer een klant in het verleden veelvuldig in opspraak is gekomen wordt deze gewoon niet aanvaard.

Bijlage 3:

Geciteerde artikels
wetboek

Artikel 15, Wetboek van Vennootschappen

§ 1. Kleine vennootschappen zijn deze vennootschappen met rechtspersoonlijkheid die voor het laatst (en het voorlaatst) afgesloten boekjaar, niet meer dan één der volgende criteria overschrijden

- jaargemiddelde van het personeelsbestand : 50;
- jaaromzet, exclusief de belasting over de toegevoegde waarde : (7.300.000 euro); <KB 2005-05-25/30, art. 2, 023; Inwerkingtreding : 17-06-2005>
- balanstotaal : (3.650.000 euro); <KB 2005-05-25/30, art. 2, 023; Inwerkingtreding : 17-06-2005>

tenzij het jaargemiddelde van het personeelsbestand meer dan 100 bedraagt.

Artikel 95, Wetboek van Vennootschappen

De bestuurders of zaakvoerders van vennootschappen stellen een verslag op waarin zij rekenschap geven van hun beleid.

Artikel 127, Wetboek van Vennootschappen

Met (opsluiting van vijf jaar tot tien jaar) en met geldboete van zesentwintig frank tot tweeduizend frank worden gestraft : <W 2003-01-23/42, art. 125, 013; Inwerkingtreding : 13-03-2003>

1. zij die met bedrieglijk opzet of met het oogmerk om te schaden, valsheid plegen in de door de wet of door de statuten voorgeschreven jaarrekening van een vennootschap :
 - hetzij door valse handtekeningen te plaatsen;
 - hetzij door geschriften of handtekeningen na te maken of te vervalsen;
 - hetzij door overeenkomsten, beschikkingen, verbintenissen of schuldbevrijdingen valselijk op te maken of achteraf in de jaarrekening op te nemen;
 - hetzij door toevoeging of vervalsing van bedingen, verklaringen of feiten die deze akten tot doel hebben op te nemen of vast te stellen;
2. zij die gebruik maken van die valse akten.

Voor de toepassing van het eerste lid bestaat de jaarrekening, zodra zij voor de vennoten ter inzage is gelegd.

Artikel 130, Wetboek van Vennootschappen

(De commissarissen worden benoemd, door de algemene vergadering, onder de bedrijfsrevisoren, ingeschreven in het openbaar register van het Instituut van de Bedrijfsrevisoren.) <KB2007-04-25/31, art. 1, 036; Inwerkingtreding : 31-08-2007>

(Indien de vennootschap krachtens de wet verplicht is om een auditcomité op te richten, wordt het voorstel voor benoeming tot commissaris, dat door het bestuursorgaan aan de algemene vergadering wordt gericht, geformuleerd op voorstel van het auditcomité.) <W 2008-12-17/36, art. 9, 1°, 043; Inwerkingtreding : 08-01-2009 ; zie ook art. 24>

Elke beslissing inzake benoeming of vernieuwing van het mandaat van een commissaris zonder naleving van (de voorgaande leden) is nietig. De nietigheid wordt uitgesproken door de voorzitter van de rechtbank van koophandel van de zetel van de vennootschap, zitting houdend zoals in kort geding. <W 2008-12-17/36, art. 9, 2°, 043; Inwerkingtreding : 08-01-2009 ; zie ook art. 24>

Artikel 140, Wetboek van Vennootschappen

De commissarissen zijn jegens de vennootschap aansprakelijk voor de tekortkomingen die zij in de uitoefening van hun taak begaan.

Zij zijn zowel jegens de vennootschap als jegens derden, hoofdelijk aansprakelijk voor alle schade die het gevolg is van overtreding van de bepalingen van dit wetboek of van de statuten. Ten aanzien van de overtredingen waaraan zij geen deel hebben gehad, worden zij van die aansprakelijkheid slechts ontheven wanneer zij aantonen dat zij hun taak naar behoren hebben vervuld en zij die overtredingen hebben aangeklaagd bij het bestuursorgaan en, in voorkomend geval, indien daar geen passend gevolg werd gegeven, op de eerste daaropvolgende algemene vergadering nadat zij er kennis van hebben gekregen

Artikel 144, Wetboek van Vennootschappen

<W 2006-01-13/31, art. 11, 029; Inwerkingtreding : 30-01-2006> Het verslag van de commissarissen bedoeld in artikel 143 moet volgende elementen bevatten :

1° een inleiding, waarin ten minste wordt vermeld op welke jaarrekening de controle betrekking heeft en volgens welk boekhoudkundig referentiestelsel ze werd opgesteld;

2° een beschrijving van de reikwijdte van de controle, waarin ten minste wordt aangegeven welke normen voor de controle bij de uitvoering ervan zijn in acht genomen en of zij van het bestuursorgaan en aangestelden van de vennootschap de toelichtingen en de informatie hebben bekomen die nodig is voor hun controle;

3° een vermelding die aangeeft dat de boekhouding is gevoerd in overeenstemming met de wettelijke en bestuursrechtelijke voorschriften die daarop van toepassing zijn;

4° een verklaring waarin de commissarissen hun oordeel geven of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van het vermogen, van de financiële toestand en van de resultaten van de vennootschap overeenkomstig het toepasselijk boekhoudkundig referentiestelsel en, in voorkomend geval, of de jaarrekening aan de wettelijke vereisten voldoet. De verklaring kan de vorm aannemen van een

verklaring zonder voorbehoud, een verklaring met voorbehoud, een afkeurende verklaring, of indien de commissarissen geen oordeel kunnen uitspreken, een onthoudende verklaring;

5° een verwijzing naar bepaalde aangelegenheden waarop de commissarissen in het bijzonder de aandacht vestigen ongeacht of al dan niet een voorbehoud werd opgenomen in de verklaring;

6° een vermelding die aangeeft of het jaarverslag de door de artikelen 95 en 96 vereiste inlichtingen bevat en in overeenstemming is met de jaarrekening voor hetzelfde boekjaar;

7° een vermelding die aangeeft of de winstbestemming die aan de algemene vergadering wordt voorgelegd, in overeenstemming is met de statuten en met dit Wetboek;

8° de vermelding of zij kennis hebben gekregen van verrichtingen gedaan of beslissingen genomen met overtreding van de statuten of van de bepalingen van dit Wetboek. Deze laatste vermelding kan echter worden weggelaten wanneer de openbaarmaking van de overtreding aan de vennootschap onverantwoorde schade kan berokkenen, onder meer omdat het bestuursorgaan gepaste maatregelen heeft genomen om de aldus ontstane onwettige toestand te verhelpen.

Het verslag wordt ondertekend en gedagtekend door de commissarissen.

Artikel 171, Wetboek van Vennootschappen

§ 1. De bestuurders, zaakvoerders, directeurs en lasthebbers van vennootschappen die wetens de bepalingen overtreden (van hoofdstuk II van deze titel met betrekking tot de controle op de jaarrekening of van hoofdstuk III van deze titel met betrekking tot de controle op de geconsolideerde jaarrekening,) worden gestraft met geldboete van vijftig frank tot (tienduizend) frank. <W 2001-01-23/30, art. 2, 004; Inwerkingtreding : 06-02-2001>

Zij worden gestraft met gevangenisstraf van een maand tot een jaar en met geldboete van vijftig tot tienduizend frank of met één van die straffen alleen, als zij met bedrieglijk opzet hebben gehandeld.

§ 2. Zij die als commissaris, bedrijfsrevisor of onafhankelijk deskundige rekeningen, jaarrekeningen, balansen en resultatenrekeningen of geconsolideerde jaarrekeningen van vennootschappen attesteren of goedkeuren, terwijl niet is voldaan aan de bepalingen bedoeld in § 1, en zij daarvan kennis hebben, of, niet hebben gedaan wat zij hadden moeten doen om zich te vergewissen of aan die bepalingen is voldaan, worden gestraft met geldboete van vijftig frank tot tienduizend frank.

Zij worden gestraft met gevangenisstraf van een maand tot een jaar en met geldboete van vijftig frank tot tienduizend frank of met een van die straffen alleen, als zij met bedrieglijk opzet hebben gehandeld.

§ 3. De vennootschappen zijn burgerrechtelijk aansprakelijk voor het betalen van de geldboetes waartoe hun bestuurders, zaakvoerders, directeurs of lasthebbers krachtens § 1 veroordeeld zijn.

Artikel 458, Strafwetboek

Geneesheren, heekundigen, officieren van gezondheid, apothekers, vroedvrouwen en alle andere personen die uit hoofde van hun staat of beroep kennis dragen van geheimen die hun zijn toevertrouwd, en deze bekendmaken buiten het geval dat zij geroepen worden om in rechte (of voor een parlementaire onderzoekscommissie) getuigenis af te leggen en buiten het geval dat de wet hen verplicht die geheimen bekend te maken, worden gestraft met gevangenisstraf van acht dagen tot zes maanden en met geldboete van honderd [euro] tot vijfhonderd [euro].

Wet van 22 juli 1953

Hoofdstuk 1: Benaming. _ Doel.

Artikel 1. Er wordt een Instituut der Bedrijfsrevisoren opgericht, bekleed met rechtspersoonlijkheid.

(De zetel van het Instituut is gevestigd in het administratief arrondissement Brussel-Hoofdstad.)
<W 21-02-1985, art. 31>

Art. 2. Het Instituut heeft ten doel : te waken voor de opleiding en te voorzien in de bestendige organisatie van een korps specialisten die bekwaam zijn de functie van bedrijfsrevisor te vervullen zoals deze bepaald wordt in artikel 3, met al de vereiste waarborgen in zake bevoegdheid, onafhankelijkheid en beroepseerlijkheid (en toezicht uit te oefenen op de behoorlijke uitvoering van aan de leden toevertrouwde opdrachten.) <W 21-02-1985, art. 32>

HOOFDSTUK II. _ De bedrijfsrevisoren, hun rechten en plichten.

Art. 3. <W 21-02-1985, art. 33> De bedrijfsrevisor heeft als hoofdtak alle opdrachten uit te voeren die bij of krachtens de wet aan de bedrijfsrevisoren uitsluitend zijn toevertrouwd en op algemene wijze, alle controle-opdrachten te vervullen met betrekking tot boekhoudkundige staten van ondernemingen, verricht met toepassing van of krachtens de wet.

Art. 4. De hoedanigheid van lid van het Instituut der bedrijfsrevisoren wordt toegekend aan iedere natuurlijke persoon die er om verzoekt en aan de volgende eisen voldoet :

1° (Belg zijn of zijn woonplaats hebben in België;) <W 21-02-1985, art. 34>

2° (Ten minste 25 jaar oud en ten hoogste 65 jaar oud zijn) <W 10-07-1956, art. 1>

3° (Niet beroofd geweest zijn van de burgerlijke en politieke rechten, niet in staat van faillissement verklaard geweest zijn zonder eerherstel te hebben bekomen en geen zelfs voorwaardelijke gevangenisstraf van ten minste drie maand hebben opgelopen voor een van de misdrijven vermeld in artikel 1 van het koninklijk besluit nr 22 van 24 oktober 1934 waarbij aan bepaalde veroordeelden en aan de gefailleerden verbod wordt opgelegd bepaalde ambten, beroepen of werkzaamheden uit te oefenen en waarbij aan de rechtbanken van koophandel de bevoegdheid wordt toegekend dergelijk verbod uit te oefenen, voor een inbreuk op de wet van 20

september 1948 houdende organisatie van het bedrijfsleven, voor een inbreuk op de gecoördineerde wetten op de handelsvennootschappen, op de wet van 17 juli 1975 op de boekhouding en de jaarrekening van de ondernemingen en haar uitvoeringsbesluiten of op de fiscale wetgeving.) <W 21-02-1985, art. 34>

4° (In het bezit zijn van een Belgisch universitair diploma of van een Belgisch diploma van hoger onderwijs van universitair niveau, afgegeven na minstens vier studiejaren, met betrekking tot door de Koning te bepalen disciplines, of voldoen aan de voorwaarden inzake diploma en/of ervaring door de Koning bepaald. De in het buitenland afgegeven diploma's in dezelfde disciplines worden aanvaard mits hun gelijkwaardigheid vooraf door de bevoegde Belgische overheid werd erkend. De Koning kan de Raad van het Instituut machtigen in individuele gevallen in het buitenland afgegeven diploma's te aanvaarden.) <W 21-02-1985, art. 34>

5° (De bij het stagereglement ingerichte stage te hebben beëindigd en geslaagd te zijn voor een bekwaamheidsexamen waarvoor de Koning het programma en de voorwaarden bepaalt. De personen, die de hoedanigheid bezitten van accountant, evenals de personen met vreemde nationaliteit die in het buitenland een hoedanigheid bezitten die gelijkwaardig is met deze van bedrijfsrevisor, worden, onder de door de Koning vastgestelde voorwaarden, geheel of gedeeltelijk vrijgesteld van de stage.) <W 21-02-1985, art. 34>

6° (Bij de inschrijving op de lijst van het Instituut vóór de rechtbank van eerste aanleg van zijn woonplaats de volgende eed afleggen : "Ik zweer trouw aan de Koning, gehoorzaamheid aan de Grondwet en aan de wetten van het Belgische volk, en ik zweer de opdrachten, die mij als bedrijfsrevisor zullen worden toevertrouwd, in eer en geweten getrouw te vervullen.) <W 10-07-1956, art. 1>

(De personen van vreemde nationaliteit leggen voor de Rechtbank van Koophandel van hun woonplaats in België de volgende eed af :) <W. 21-02-1985, art. 34>

(Ik zweer de opdrachten, die mij als bedrijfsrevisor zullen worden toevertrouwd, in eer en geweten, getrouw en volgens de voorschriften van de Belgische wet, te vervullen.) <W 10-07-1956, art. 1>

Art. 4bis. <W 21-02-1985, art. 35> De hoedanigheid van lid van het Instituut der Bedrijfsrevisoren wordt toegekend aan elke burgerlijke professionele vennootschap naar Belgisch recht die hierom vraagt en die de door de Koning vastgestelde voorwaarden vervult.

De ledenlijst maakt tegenover de benaming van de burgerlijke professionele vennootschap melding van de naam van haar vennoten.

Art. 4ter. <W 21-02-1985, art. 36> Ter uitvoering van de internationale verdragen waarbij België partij is of in geval van wederkerigheid stelt de Koning de regels vast voor de toekenning van de hoedanigheid van lid van het Instituut der Bedrijfsrevisoren aan natuurlijke personen, die hun woonplaats niet in België hebben alsmede aan rechtspersonen naar buitenlands recht al dan niet in België gevestigd, die in een ander land een hoedanigheid bezitten die gelijkwaardig is met deze van bedrijfsrevisor.

Art. 4quater. <W 21-02-1985, art. 37> De hoedanigheid van lid van het Instituut wordt door het Instituut ingetrokken wanneer aan de voorwaarden voor de toekenning van deze hoedanigheid niet meer is voldaan.

Art. 5. Van iedere beslissing van de raad van het Instituut, waarbij de toelating van een kandidaat als lid van het Instituut geweigerd wordt, staat voor belanghebbende beroep open bij de in artikel 21 genoemde commissie voor beroep.

Art. 6. (De leden betalen een jaarlijkse bijdrage waarvan het bedrag door de bij artikel 12 bedoelde algemene vergadering der leden wordt vastgesteld binnen de grenzen en volgens de modaliteiten bepaald in het huishoudelijk reglement van het instituut.) <W 10-07-1956, art. 3>

De ledenlijst wordt vastgesteld op 31 december van elk jaar en door de zorg van de raad van het Instituut vóór 31 maart van het volgend jaar bekendgemaakt.

(Eenieder kan te allen tijde op de zetel van het Instituut kennis nemen van de ledenlijst of het Instituut om mededeling ervan verzoeken.) <W 21-02-1985, art. 38>

De stagiaires zijn geen leden van het Instituut, maar staan onder zijn toezicht en tuchtmacht.

Art. 7. <W 21-02-1985, art. 39> Alleen de leden van het Instituut mogen de titel van bedrijfsrevisor voeren.

De stagiairs mogen evenwel de titel voeren van stagiair-bedrijfsrevisor; de Raad van het Instituut kan, onder de voorwaarden bepaald door het huishoudelijk reglement, toelaten de titel te voeren van ere-bedrijfsrevisor.

Art. 7bis. <W 21-02-1985, art. 40> Het is een bedrijfsrevisor niet toegelaten :

1° zich behoudens bij een andere bedrijfsrevisor als werknemer te verbinden door een arbeidsovereenkomst; van de hoedanigheid van werknemer bij een andere bedrijfsrevisor maakt de ledenlijst melding;

2° een commercieel bedrijf of een taak van bestuurder of zaakvoerder uit te oefenen in een handelsvennootschap of in een vennootschap die de rechtsvorm van een handelsvennootschap heeft aangenomen met uitsluiting van de professionele en interprofessionele vennootschappen, tenzij de taak hem werd opgedragen door een rechtbank;

3° in ondergeschikt verband een betrekking uit te oefenen bezoldigd door de Staat, de gewesten, de gemeenschappen, de provincies, de gemeenten, de agglomeraties en federaties van gemeenten of door een openbare dienst die afhangt van deze publiekrechtelijke rechtspersonen;

4° een werkzaamheid uit te oefenen die onverenigbaar is met de waardigheid of de onafhankelijkheid van zijn taak.

Het eerste lid, 1° en 3°, is niet van toepassing op een taak in het onderwijs.

Art. 8. <W 21-02-1985, art. 41>

§ 1. Bij het vervullen van de hem toevertrouwde controletaak handelt de revisor in volledige

onafhankelijkheid van de betrokken personen, vennootschappen of instellingen.

§ 2. Een bedrijfsrevisor mag zich verenigen met andere bedrijfsrevisoren of met andere personen die in het buitenland een hoedanigheid bezitten welke door de Koning, ter uitvoering van internationale verdragen waarbij België partij is of mits wederkerigheid, als gelijkwaardig met deze van bedrijfsrevisor is erkend, met het oog op :

1° het in gemeenschap brengen van alle of van een gedeelte van de kosten die verband houden met de uitoefening van hun beroep, of

2° de gemeenschappelijke uitoefening van de taak van bedrijfsrevisor of van taken die daarmee verenigbaar zijn.

§ 3. De vereniging van een bedrijfsrevisor met een persoon die in het buitenland een hoedanigheid bezit welke door de Koning, ter uitvoering van internationale verdragen waarbij België partij is of mits wederkerigheid, als gelijkwaardig is erkend met deze van bedrijfsrevisor, is afhankelijk van een voorafgaande en steeds herroepbare toestemming van de Raad van het Instituut :

1° indien deze persoon krachtens zijn nationaal statuut gemachtigd is om taken uit te voeren die in België niet verenigbaar zijn met die van een bedrijfsrevisor;

2° indien deze vereniging is opgericht in een rechtsvorm, volgens een statuut of onder voorwaarden die niet toelaatbaar zijn voor een vereniging van bedrijfsrevisoren in België.

Op de ledenlijst der bedrijfsrevisoren wordt tegenover de naam van de bedrijfsrevisoren melding gemaakt van de naam van de vennootschap of van de vereniging waarvan ze deel uitmaken.

§ 4. Geen enkele vereniging of vennootschap mag beroepshalve worden gevormd tussen een of meer bedrijfsrevisoren en andere personen die niet deze hoedanigheid bezitten of die geen in het buitenland door de Koning als gelijkwaardig erkende hoedanigheid bezitten, behoudens voorafgaande en steeds herroepbare toestemming van de Raad van het Instituut.

Art. 9. De modaliteiten en voorwaarden inzake bezoldiging van de revisor worden bepaald en gecontroleerd door de raad van het Instituut.

(2de zin opgeheven) <W 21-02-1985, art. 42>

Art. 9bis. <W 2005-12-23/31, art. 62, 003; Inwerkingtreding : 09-01-2006> De bedrijfsrevisoren zijn aansprakelijk, overeenkomstig het gemeen recht, voor de uitoefening van de opdrachten, hen toevertrouwd door of krachtens de wet. Behoudens bij overtreding gepleegd met bedrieglijk opzet of met het oogmerk om te schaden, wordt deze aansprakelijkheid beperkt tot een bedrag van drie miljoen euro voor de uitoefening van een van deze opdrachten bij een andere persoon dan een genoteerde vennootschap, verhoogd tot twaalf miljoen euro voor de uitoefening van een van deze opdrachten bij een genoteerde vennootschap. De Koning kan deze bedragen wijzigen bij een besluit vastgesteld na overleg in de Ministerraad.

Het is de bedrijfsrevisoren verboden zich aan deze aansprakelijkheid, zelfs gedeeltelijk, door een bijzondere overeenkomst te onttrekken.

Het is hun geoorloofd hun burgerrechtelijke aansprakelijkheid te laten dekken door een door de

Raad van het Instituut goedgekeurd verzekeringscontract.

De bepalingen bedoeld in het eerste en tweede lid zijn ook van toepassing op de opdrachten die door of krachtens de wet toevertrouwd worden aan de commissaris of, bij gebrek aan een commissaris, aan een bedrijfsrevisor of aan een accountant, inclusief de gevallen waarbij deze opdrachten worden uitgeoefend door een accountant.

HOOFDSTUK III. _ Beheer en werking van het Instituut.

Art. 10. <W 21-02-1985, art. 44> De Koning stelt, op voorstel van of na advies van de Raad van het Instituut, het stagereglement en het tuchtreglement vast, alsmede de reglementen die noodzakelijk zijn voor de werking van het Instituut en voor de verwezenlijking van zijn bij deze wet omschreven doelstellingen.

Deze reglementen worden vastgesteld op voorstel of na advies van de Hoge Raad voor het Bedrijfsrevisoraat.

Art. 11. De algemene vergadering van het Instituut bestaat uit alle leden.

Zij kiest de voorzitter, de ondervoorzitter, de commissarissen en de andere leden van de raad van het Instituut, aanvaardt of weigert de giften en legaten ten voordele van het Instituut, staat de vervreemding of de verpanding van haar onroerende goederen toe, keurt de jaarlijkse rekening der ontvangsten en uitgaven goed, ontlast de raad van diens beheer, beraadslaagt over alle onderwerpen waarvoor deze wet en de reglementen haar bevoegdheid verlenen.

De vergadering neemt bovendien, door middel van berichten, voorstellen of aanbevelingen aan de raad, kennis van alle onderwerpen die het Instituut aanbelangen en die regelmatig zijn voorgelegd.

De beslissingen van de algemene vergadering zijn bindend voor al de leden en stagiaires. Zij worden genomen bij meerderheid der aanwezige of vertegenwoordigde leden. Elk lid heeft recht op één stem. De leden kunnen aan een ander lid schriftelijk volmacht geven om op de algemene vergadering in hun plaats te stemmen. Elk lid kan houder zijn van ten hoogste twee volmachten.

Art. 12. De algemene vergadering komt ten minste éénmaal per jaar bijeen. De datum en de modaliteiten dezer bijeenkomst worden bepaald in het huishoudelijk reglement.

Op deze vergadering draagt de raad van het Instituut een verslag voor over zijn werkzaamheden gedurende het verlopen jaar en legt hij, overeenkomstig artikel 26, de jaarlijkse rekening der ontvangsten en uitgaven alsmede de begroting voor het nieuwe dienstjaar ter goedkeuring voor.

De raad van het Instituut kan, telkens als hij het nuttig acht, de algemene vergadering bijeenroepen. Hij dient dit te doen wanneer één vijfde der leden het schriftelijk aanvragen, met aanduiding van het onderwerp dat zij op de agenda wensen te zien geplaatst.

De oproepingen worden (...) verzonden, voor de gewone algemene vergadering ten minste vijftien dagen en voor de buitengewone algemene vergaderingen ten minste acht dagen vóór de vergadering; zij vermelden de agenda. <W 21-02-1985, art. 45>

De rekeningen worden opgemaakt volgens het door het huishoudelijk reglement bepaald model en bij uittreksel aan de leden ter kennis gebracht. Zij moeten door de zorg van de penningmeester, gedurende de vijftien dagen welke de algemene vergadering voorafgaan, ten zetel van het Instituut voor de leden ter inzage worden gelegd.

Art. 13. Het Instituut staat onder de leiding van een raad, samengesteld uit :

1° Een voorzitter en een ondervoorzitter, die bij geheime stemming door de algemene vergadering voor drie jaar onder de leden van het Instituut worden gekozen; hun mandaat, dat verstrijkt op de dag zelf van de jaarlijkse algemene vergadering, kan éénmaal hernieuwd worden.

Indien de voorzitter Franstalig is, moet de ondervoorzitter verplicht Nederlandstalig zijn of omgekeerd.

2° Twaalf leden, zes Franstalige en zes Nederlandstalige, die door de algemene vergadering, bij een van de vorige verschillende geheime stemming voor drie jaar onder de leden van het Instituut worden gekozen; hun mandaat kan hernieuwd worden.

Onder deze twaalf leden wijst de raad van het Instituut een Franstalige en een Nederlandstalige secretaris aan; één van beiden zal door de raad van het Instituut gelast worden tevens het ambt van penningmeester waar te nemen.

De beslissingen van de raad van het Instituut worden bij meerderheid van stemmen genomen. Bij staking van stemmen is die van de voorzitter beslissend.

3° (Elke beslissing van de Raad van het Instituut die betrekking heeft op één welbepaalde persoon wordt met redenen omkleed.) <W. 21-02-1985, art. 46>

Art. 14. De raad van het Instituut vertegenwoordigt het Instituut bij rechtshandelingen en bij rechtsvorderingen, hetzij als eiser of als verweerder.

De raad verzekert de werking van het Instituut overeenkomstig deze wet en de reglementen.

Hij bezit elke bevoegdheid van bestuur en beschikking, welke hem door deze wet of de reglementen niet wordt ontnomen. De reglementen met het oog op de inrichting of de beperking dier bevoegdheid kunnen slechts tegen derden worden aangevoerd in zover het koninklijk besluit, waarbij zij worden vastgesteld, in het Belgisch Staatsblad is bekendgemaakt.

De Raad kan het dagelijks bestuur toevertrouwen hetzij aan een van zijn leden, die de titel van administrateur zal voeren, hetzij aan verscheidene leden, die, onder de leiding van de voorzitter van het Instituut, het uitvoerend comité zullen vormen.

Art. 15. <W 21-02-1985, art. 47> Alleen natuurlijke personen kunnen worden benoemd als voorzitter, ondervoorzitter en secretaris van het Instituut. Deze taken worden niet bezoldigd, behoudens eventueel de toekenning van presentiegeld en van een taakvergoeding waarvan het bedrag door de algemene vergadering wordt vastgesteld.

Aan het lidmaatschap van de stagecommissie, van de tuchtcommissie en van de commissie van beroep is geen bezoldiging verbonden, behoudens eventueel de toekenning van presentiegeld en van een taakvergoeding waarvan het bedrag door de Raad van het Instituut wordt vastgesteld.

HOOFDSTUK IV. _ Beroepsopleiding der bedrijfsrevisoren.

Art. 16. Het Instituut richt voor hen die zich tot het beroep van bedrijfsrevisor voorbestemmen, de bij artikel 4 voorziene stage in. De stage duurt ten minste drie jaar.

(Bij het stagereglement kan, op grond van het eensluidend advies van de Raad van het Instituut en in de door hem te bepalen gevallen, een gedeeltelijke verkorting van de stage, zowel voor de Belgen als voor de vreemdelingen, worden voorgeschreven.) <W 10-07-1956, 4, art. 5>

Art. 17. <W 21-02-1985, art. 48> Om tot de stage te worden toegelaten dient men :

1° de bij artikel 4, 1° en 3°, gestelde voorwaarden te vervullen;

2° de voorwaarden te vervullen inzake diploma en/of ervaring vastgesteld met toepassing van artikel 4, 4°, en te slagen voor een toelatingsexamen waarvan het peil de bekwaamheid en geschiktheid van de toekomstige bedrijfsrevisor kan waarborgen;

3° een stage-overeenkomst te hebben gesloten met een lid van het Instituut dat ten minste vijf jaar op de ledenlijst van het Instituut ingeschreven is en dat de verplichting op zich neemt de stagiair bij diens opleiding tot bedrijfsrevisor te leiden en bij te staan. De overeenkomst moet worden goedgekeurd door de stagecommissie."

Art. 18. Het stagereglement bepaalt de rechten en verplichtingen van de stagemeester en van de stagiair, de samenstelling en de bevoegdheid der stagecommissie, de bij de bezoldiging der stagiairs in acht te nemen regels, alsmede de tuchtregels. <W 21-02-1985, art. 49>

Tegen elke beslissing van de raad van het Instituut waarbij de toelating van een kandidaat tot de stage wordt geweigerd, kan door de belanghebbende vóór de bij artikel 21 voorziene commissie beroep worden aangetekend.

HOOFDSTUK IVbis. _ <W 21-02-1985, art. 50> De uitoefening van de taak van bedrijfsrevisor.

Art. 18bis. <W 21-02-1985, art. 51> De raad van het Instituut kan de gebruikelijke controlenormen bepalen voor het vervullen van de in artikel 3 bedoelde opdrachten.

Art. 18ter. <W 21-02-1985, art. 52>

§ 1. Overeenkomstig zijn doel ziet het Instituut toe op de goede uitvoering door zijn leden van de hun toevertrouwde opdrachten. In het bijzonder ziet het Instituut erop toe dat ze :

1° hun beroepskennis op permanente wijze vervolmaken;

2° vooraleer een opdracht te aanvaarden, beschikken over de bekwaamheid, medewerking en tijd vereist om deze opdracht goed uit te voeren;

3° zich met de nodige zorg en in volledige onafhankelijkheid kwijten van de hun toevertrouwde controle-opdrachten;

4° geen opdrachten aanvaarden onder voorwaarden die een objectieve uitvoering daarvan in het gedrang zouden kunnen brengen;

5° geen werkzaamheden uitoefenen die onverenigbaar zijn met de onafhankelijkheid van hun taak.

§ 2. Te dien einde kan het Instituut :

1° de voorlegging eisen door zijn leden van elke informatie, van elke verklaring en van elk document en meer in het bijzonder van hun werkschema en van hun nota's over uitgevoerde controletaken;

2° een onderzoek laten instellen bij zijn leden naar hun werkmethodes en hun organisatie alsmede naar de zorg waarmee en de wijze waarop zij hun opdrachten uitvoeren.

Elke revisor licht het Instituut in, binnen de termijnen en op de wijze bepaald door het huishoudelijk reglement, over de door hem aanvaarde opdrachten waarvan de uitvoering aan de leden van het Instituut uitsluitend is toevertrouwd, over de eraan verbonden bezoldiging, alsmede over het beëindigen van deze opdrachten.

Hetzelfde geldt voor de opdrachten waarvan de vervulling niet uitsluitend aan de leden van het Instituut is opgedragen, die worden vervuld hetzij door de bedrijfsrevisor, hetzij door een persoon met wie hij een arbeidsovereenkomst heeft afgesloten, of met wie hij beroepshalve in samenwerkingsverband staat, wanneer zij worden bezoldigd door een onderneming waarin de bedrijfsrevisor een opdracht vervult die uitsluitend aan de leden van het Instituut is toevertrouwd.

Art. 18quater. <W 21-02-1985, art. 53> Indien de Raad van het Instituut kennis heeft van het feit dat een bedrijfsrevisor zich draagt op een wijze die strijdig is met het bepaalde in artikel 18ter, eerste lid, legt hij hem de verplichting op binnen de door de Raad vastgestelde termijn aan de omstreden toestand een einde te maken.

Wordt hieraan door de revisor binnen de hem toegemeten termijn op onvoldoende wijze gevolg gegeven kan de Raad de zaak voorleggen aan de tuchtcommissie. Deze kan de revisor verbieden bepaalde nieuwe opdrachten te aanvaarden of van hem eisen dat hij, binnen de door haar vastgestelde termijnen, van bepaalde door hem aanvaarde opdrachten afziet totdat hij aan de omstreden toestand een einde heeft gemaakt. De artikelen 19, 20, §§ 2 tot 5, 20bis, 21 en 22 zijn van overeenkomstige toepassing.

Art. 18quinquies. <W 21-02-1985, art. 54> Elke bedrijfsrevisor tegen wie een gerechtelijke, tucht- of administratieve procedure werd ingeleid die betrekking heeft op zijn taak als bedrijfsrevisor, moet de Raad van het Instituut hierover inlichten.

De Raad van het Instituut kan worden geraadpleegd door de betrokken gerechtelijke, tucht- of administratieve overheid.

HOOFDSTUK V. - Beroepstucht.

Art. 19. <W 21-02-1985, art. 55> De beroepstucht wordt in eerste aanleg gehandhaafd door een tuchtcommissie. Deze commissie bestaat uit twee kamers, waarvan één Nederlandstalige en één Franstalige. Elk van beide kamers is samengesteld uit een rechter in de Rechtbank van Koophandel

die ze voorzit, alsmede uit twee door de Raad van het Instituut aangeduide bedrijfsrevisoren. De voorzitter wordt benoemd door de Koning op voordracht van de Minister van Justitie. Voor elk effectief lid wordt een plaatsvervangend lid aangewezen. De leden en plaatsvervangende leden worden voor een vernieuwbare periode van zes jaar benoemd.

Art. 19bis. <W 21-02-1985, art. 56> Tuchtstraffen kunnen worden opgelegd aan de revisoren die :

1° in de uitoefening van hun opdrachten van bedrijfsrevisor of van werkzaamheden die daarmee verenigbaar zijn, tekort gekomen zijn aan hun beroepsverplichtingen;

2° tekort gekomen zijn aan de beginselen van waardigheid, rechtschapenheid en kiesheid die ten grondslag liggen aan het beroep.

Art. 20. <W 21-02-1985, art. 57> § 1. De tuchtstraffen die kunnen worden opgelegd zijn :

- a) de waarschuwing;
- b) de berisping;
- c) het verbod om bepaalde opdrachten te aanvaarden of verder te zetten;
- d) de schorsing voor ten hoogste een jaar;
- e) de schrapping.

De schorsing houdt verbod in het beroep van bedrijfsrevisor in België uit te oefenen voor de in de tuchtstraf bepaalde tijd. De schorsing houdt het verbod in om aan beraadslagingen en verkiezingen in de algemene vergadering, in de Raad en in commissies van het Instituut alsmede van de Commissie van beroep deel te nemen, zolang deze tuchtstraf uitwerking heeft.

De schrapping houdt verbod in om het beroep van bedrijfsrevisor in België uit te oefenen.

§ 2. Een zaak wordt aanhangig gemaakt bij de tuchtcommissie door de Raad van het Instituut, hetzij van ambtswege, hetzij op de schriftelijke vordering van de Procureur-generaal bij het Hof van Beroep.

Elke belanghebbende kan bij de Raad van het Instituut een klacht indienen tegen een bedrijfsrevisor.

De Raad maakt aan de tuchtcommissie een verslag over waarin de aan de bedrijfsrevisor ten laste gelegde feiten worden uiteengezet met verwijzing naar de betrokken wettelijke, bestuursrechtelijke of tuchtrechtelijke bepalingen.

§ 3. De tuchtcommissie kan geen tuchtstraf uitspreken tenzij de betrokken revisor, bij een ten minste dertig dagen vooraf toegezonden aangetekende brief, is uitgenodigd om voor de tuchtcommissie te verschijnen.

Deze brief vermeldt, op straf van nietigheid, de ten laste gelegde feiten, de mogelijkheid om inzage te nemen van het dossier en nodigt de bedrijfsrevisor uit aan de tuchtcommissie een verweerschrift te richten waarbij alle voor zijn verweer nuttige stukken zijn gevoegd.

De betrokken bedrijfsrevisor heeft een recht van wraking in de gevallen bepaald bij artikel 828 van het Gerechtelijk Wetboek.

Over de wraking beslist de tuchtcommissie anders samengesteld.

De betrokken bedrijfsrevisor mag zijn verweer mondeling of schriftelijk doen gelden. Hij mag zich laten bijstaan door een advocaat of door een lid van het Instituut.

§ 4. De beslissingen van de tuchtcommissie zijn met redenen omkleed. Zij worden onverwijld, bij een ter post aangetekende brief, ter kennis gebracht van de betrokken bedrijfsrevisor, van de Raad van het Instituut en van de Procureur-generaal bij het Hof van Beroep.

Samen met deze betekening worden alle gepaste inlichtingen verstrekt betreffende de termijn van verzet en van hoger beroep, en de wijze waarop verzet of hoger beroep tegen de beslissing kan worden ingesteld. Bij ontstentenis van deze vermeldingen is de kennisgeving nietig.

§ 5. Wanneer de betrokken bedrijfsrevisor erom uitdrukkelijk vraagt, moet de rechtspleging in het openbaar plaats vinden, tenzij de openbaarheid gevaar oplevert voor de goede zeden, de openbare orde, 's lands veiligheid, het belang van minderjarigen, de bescherming van het privéleven, het belang van de rechtspraak of de geheimhoudingsplicht als bedoeld in artikel 27 van deze wet.

Art. 20bis. <W 21-02-1985, art. 58> Hij tegen wie een tuchtbeslissing bij verstek is gewezen, kan daartegen verzet doen binnen een termijn van dertig dagen.

Om toelaatbaar te zijn moet het verzet bij aangetekende brief, gepost binnen de gestelde termijn ter kennis van de tuchtcommissie worden gebracht. Wanneer de eiser in verzet een tweede maal verstek laat gaan, is een nieuwe verzet niet meer toelaatbaar.

Art. 21. <W 21-02-1985, art. 59>

§ 1. Het hoger beroep tegen beslissingen van de tuchtcommissie wordt aanhangig gemaakt bij de commissie van beroep.

Deze commissie bestaat uit twee kamers waarvan één Nederlandstalige en één Franstalige. Elk van beide kamers is samengesteld uit een raadsheer bij een Hof van Beroep die ze voorziet, uit een rechter in een Rechtbank van Koophandel en een rechter in een Arbeidsrechtbank, allen voorgedragen door de Minister van Justitie en benoemd door de Koning, alsmede uit twee bedrijfsrevisoren aangeduid door de algemene vergadering. Voor elk effectief lid wordt een plaatsvervangend lid aangewezen.

De leden en plaatsvervangende leden worden voor een vernieuwbare periode van zes jaar benoemd.

§ 2. De betrokken bedrijfsrevisor alsmede de Raad van het Instituut en de procureur-generaal bij het Hof van Beroep kunnen hoger beroep instellen binnen een termijn van dertig dagen.

§ 3. Om toelaatbaar te zijn moet het hoger beroep bij aangetekende brief, gepost binnen de gestelde termijn, ter kennis worden gebracht van de commissie van beroep.

§ 4. De commissie van beroep kan geen uitspraak doen dan nadat de betrokken bedrijfsrevisor bij een ten minste vijftien dagen vooraf toegezonden aangetekende brief is uitgenodigd om voor de commissie van beroep te verschijnen. De betrokkene moet de gelegenheid worden geboden inzage te nemen van het dossier.

§ 5. De §§ 3, 4 en 5 van artikel 20 van deze wet zijn van overeenkomstige toepassing.

Art. 22. De uitgifte van de in eerste aanleg in zake tuchtstraffen gewezen vonnissen wordt door de voorzitter van de raad van het Instituut aan de procureur-generaal bij het Hof van beroep der woonplaats van beschuldigde toegezonden. De procureur-generaal mag om inzage van het dossier verzoeken.

De procureur-generaal heeft het recht elk door de raad van het Instituut in zake tuchtstraffen gewezen vonnis ambtshalve naar de bij artikel 21 voorziene commissie van beroep te verwijzen.

Art. 23. <W 21-02-1985, art. 60> Binnen de drie maanden te rekenen van de dag waarop van de beslissing van de commissie van beroep kennis is gegeven, kan zij door de betrokken bedrijfsrevisor, de Raad van het Instituut en door de Procureur-generaal bij het Hof van Beroep, aan het Hof van Cassatie worden voorgelegd in de vormen van de voorzieningen in burgerlijke zaken.

De voorziening in cassatie heeft schorsende kracht.

Wordt de beslissing vernietigd, dan verwijst het Hof van Cassatie de zaak naar de commissie van beroep, anders samengesteld, die zich voegt naar de beslissing van het Hof betreffende het door hem beslechte rechtspunt.

HOOFDSTUK VI. _ Vermogen en begroting van het Instituut.

Art. 24. De ontvangsten van het Instituut alsmede de voorschriften in verband met het opmaken van en de controle op de rekeningen en de begroting worden bepaald door het huishoudelijk reglement, met uitzondering van het bepaalde in de artikelen 25 en 26.

Het Instituut mag geen andere onroerende goederen bezitten dan die welke het nodig heeft voor zijn werking of die waarvan de Koning de verkrijging onder kosteloze of bezwarende titel of de inhuurneming heeft toegestaan.

Buiten de in het voorgaande lid bedoelde uitzonderingen, mag het Instituut zijn beschikbare gelden slechts besteden voor de aankoop van Belgische staatsfondsen of andere effecten waarvan kapitaal en rente door de Staat gewaarborgd zijn.

De beschikkingen onder de levenden of bij testament, ten bate van het Instituut, hebben slechts uitwerking na toelating of goedkeuring van de Koning.

Het Instituut mag, in geen geval, noch om niet beschikken noch zijn vermogen geheel of gedeeltelijk verdelen onder zijn leden of hun rechthebbenden.

Art. 25. De ontvangsten van het Instituut bestaan o.m. uit :

1° De bijdragen der leden;

2° De diverse inkomsten en opbrengsten van zijn vermogen;

3° De toelagen, legaten en schenkingen.

Art. 26. Elk jaar legt de raad van het Instituut de hiernavolgende stukken aan de algemene vergadering voor :

- 1° De inventaris der activa en passiva van het Instituut op 31 december van het verlopen jaar;
- 2° De lijst der ontvangsten en uitgaven van het op vorige 31 december gesloten dienstjaar;
- 3° De begroting voor het nieuwe dienstjaar;
- 4° Het verslag over de werkzaamheden van het Instituut tijdens het verlopen jaar;
- 5° Het verslag van de commissaris(sen).

De juistheid van de inventaris en van de rekeningen dient vooraf te zijn nagegaan door een of meer commissarissen, leden van het Instituut, die te dien einde door de algemene vergadering, buiten de leden van de raad van het Instituut, voor één jaar zijn aangewezen en tweemaal achtereenvolgens opnieuw kunnen gekozen worden. Hun mandaat is onbezoldigd.

HOOFDSTUK VII. _ Strafbepalingen.

Art. 27. (Met een gevangenisstraf van acht dagen tot drie maanden en met een geldboete van 200 tot 2.000 euro of met één van die straffen alleen wordt gestraft :

1° hij die zich publiekelijk en onrechtmatig de hoedanigheid toe-eigent van bedrijfsrevisor of die artikel 7 overtreedt;

2° hij die de beroepswerkzaamheid van bedrijfsrevisor uitoefent of deze titel voert terwijl hij het voorwerp is van een uitvoerbare schorsingsmaatregel.

De rechtbank kan bovendien bevelen :

1° de definitieve of tijdelijke sluiting van een deel van de lokalen of van alle lokalen die worden gebruikt door degene die zich schuldig maakt aan één of meer van de hierboven bedoelde overtredingen;

2° de bekendmaking van het vonnis of van een samenvatting ervan in één of meer dagbladen, of op enige andere wijze, op kosten van de veroordeelde.

Artikel 458 van het Strafwetboek is van toepassing op de bedrijfsrevisoren, de stagiairs en de personen voor wie ze instaan. Buiten de uitzonderingen op de geheimhoudingsplicht waarin dit artikel voorziet, geldt deze plicht tevens niet voor :

a) de mededeling van een attest of van een bevestiging verricht met de schriftelijke toestemming van de onderneming waarbij zij hun taak uitoefenen;

b) de mededeling van een attest of van een bevestiging gericht tot een commissaris of een persoon die in een onderneming naar buitenlands recht een gelijkaardige taak uitoefent als deze van commissaris, binnen het kader van de hun toevertrouwde controle over de jaarrekening of de geconsolideerde jaarrekening van een onderneming;

c) de raadpleging door een bedrijfsrevisor in het kader van een opvolging in een revisorale opdracht, zoals bepaald door de Koning, van de werkdocumenten van een bedrijfsrevisor die voorafgaandelijk dezelfde revisorale opdracht uitoefende.

Wanneer een rechtspersoon een geconsolideerde jaarrekening opstelt, zijn de commissaris van de consoliderende rechtspersoon en de commissarissen van de geconsolideerde rechtspersonen de ene ten opzichte van de andere, bevrijd van het beroepsgeheim.) <W 2005-12-23/31, art. 63,

003; Inwerkingtreding : 09-01-2006>

(Rechtspersonen zijn burgerrechtelijk aansprakelijk voor het betalen van de geldboeten waartoe hun organen of aangestelden krachtens dit artikel veroordeeld zijn.) <W 21-02-1985, art. 61>

HOOFDSTUK VIII. _ Overgangsbepalingen.

Art. 28. <W 21-02-1985, art. 62> Zijn vrijgesteld van de bij artikel 4, eerste lid, 4° en 5°, vastgestelde voorwaarden, de personen die bij de Raad van het Instituut binnen een termijn van tien maanden te rekenen vanaf de eerste dag van de maand die volgt op de inwerkingtreding van deze wet, bij een ter post aangetekende brief, hun kandidatuur indienen als lid, en die aan de volgende voorwaarden voldoen :

1. Op de datum van de aanvraag een beroepswerkzaamheid uitgeoefend hebben waardoor ervaring werd opgedaan inzake de administratieve organisatie van ondernemingen, de boekhouding, de controle van rekeningen en het vennootschapsrecht, en dit,
 - a) gedurende ten minste zes jaar voor de kandidaten die houder zijn van een diploma van licentiaat in de toegepaste economische wetenschappen, van licentiaat in de handelswetenschappen of van handelsingenieur, van licentiaat in de economische wetenschappen, licentiaat in de actuariële wetenschappen of licentiaat in de rechten, afgeleverd door een instelling van hoger onderwijs, van universitair of gelijkwaardig niveau, of van een diploma van hoger economisch onderwijs afgeleverd door een van de onderwijsinstellingen opgesomd in het koninklijk besluit van 10 januari 1980 tot erkenning van diploma's voor het doel van de wet van 22 juli 1953 houdende oprichting van een Instituut der Bedrijfsrevisoren, gewijzigd bij de wet van 10 juli 1956;
 - b) gedurende ten minste tien jaar voor diegenen die geen van de hierboven genoemde diploma's bezitten.
2. Door de in artikel 29 bedoelde commissie gehoord geweest zijn en voor deze commissie het bewijs leveren van zijn bekwaamheid om de taak van bedrijfsrevisor te vervullen.

Art. 29. <W 21-02-1985, art. 63> De Raad van het Instituut spreekt zich uit over de bij artikel 28 bedoelde kandidaturen op het met redenen omkleed voorstel van de bevoegde kamer van de erkenningscommissie.

De erkenningscommissie is samengesteld uit één of meer Nederlandstalige en uit één of meer Franstalige kamers.

Elke kamer is samengesteld uit :

- a) een rechter in de Rechtbank van Koophandel die de kamer voorzit;
- b) drie bedrijfsrevisoren;
- c) drie personen die, op het ogenblik van de inwerkingtreding van de wet, gedurende ten minste vijf jaar het beroep van accountant uitoefenen, zoals bepaald in artikel 78 van de wet met betrekking tot de titel en het beroep van accountant.

Voor elk effectief lid wordt een plaatsvervanger aangeduid die voldoet aan dezelfde voorwaarden.

De magistraat die de kamer voorzit wordt voorgedragen door de Minister van Justitie.

De andere leden en de plaatsvervangers worden gezamenlijk voorgedragen door de Minister van

Economische Zaken en de Minister van Middenstand.

De effectieve leden en de plaatsvervangers worden door de Koning benoemd.

Art. 30. <W 21-02-1985, art. 64> Voor het onderzoek van de kandidaturen die worden gesteld overeenkomstig artikel 28 kan door de Raad van het Instituut een dossierrecht worden geïnd, waarvan de Koning het bedrag vaststelt.

Art. 31. <W 21-02-1985, art. 65> Een kandidaat wiens toelating wordt geweigerd door de Raad van het Instituut, kan binnen de dertig dagen na de kennisgeving van de beslissing, bij een ter post aangetekende brief hoger beroep instellen bij de commissie van beroep. Artikel 21 is van overeenkomstige toepassing.

Art. 32. <W 21-02-1985, art. 66> In afwijking van artikel 17, 3°, kan de stageovereenkomst gedurende een periode van vijf jaar die aanvangt op de eerste dag van de maand die volgt op de inwerkingtreding van deze wet, worden gesloten met een bedrijfsrevisor die drie jaar op de ledenlijst van het Instituut is ingeschreven.

Art. 33. <W 21-02-1985, art. 67>

§ 1. Tot bij het verstrijken van een termijn van drie jaar die ingaat met de datum waarop in het Belgisch recht voor bedrijfsrevisoren de burgerlijke professionele vennootschap wordt ingevoerd, wordt de hoedanigheid van lid van het Instituut der Bedrijfsrevisoren toegekend aan elke burgerlijke vennootschap, opgericht in de rechtsvorm van een vennootschap onder firma, personenvennootschap met beperkte aansprakelijkheid of coöperatieve vennootschap, die hierom verzoekt en die, buiten de andere voorwaarden bepaald door de Koning, aan de volgende vereisten voldoet :

1° het doel en de werkzaamheid van de vennootschap moet beperkt zijn tot de uitoefening van de controle-opdrachten bedoeld in artikel 3 en tot de uitoefening van werkzaamheden die verenigbaar zijn met de hoedanigheid van bedrijfsrevisor;

2° alle vennoten, zaakvoerders en bestuurders moeten de hoedanigheid hebben van bedrijfsrevisor of in het buitenland een hoedanigheid hebben die door de Koning, ter uitvoering van internationale verdragen waarbij België partij is of mits wederkerigheid, als gelijkwaardig met deze van bedrijfsrevisor is erkend.

§ 2. (...) <W 1999-05-07/66, art. 19, 1°, 002; Inwerkingtreding : 06-02-2001>

(§ 2.) Bij afwijking van de artikelen 117, eerste lid, en 143, eerste lid, van de gecoördineerde wetten op de handelsvennootschappen, dienen de burgerlijke vennootschappen bedoeld in § 1 die de vorm hebben aangenomen van een personenvennootschap met beperkte aansprakelijkheid of van een coöperatieve vennootschap, te worden aangeduid met een firma. De firma van de vennootschappen bedoeld in § 1 mag enkel bevatten de naam van één of meer zaakvoerders, bestuurders, vennoten of de naam van één of meer oud-vennoten die de hoedanigheid van bedrijfsrevisor hebben gehad. <W 1999-05-07/66, art. 19, 2°, 002; Inwerkingtreding : 06-02-

2001>

Art. 34. (opgeheven) <W 21-02-1985, art. 68>

Artikel 45, 30 JANUARI 2001. - Koninklijk besluit tot uitvoering van het wetboek van vennootschappen.

Onder " afschrijvingen " verstaat men de bedragen ten laste van de resultatenrekening genomen, met betrekking tot oprichtingskosten en tot immateriële en materiële vaste activa waarvan de gebruiksduur beperkt is, ten einde hetzij het bedrag van deze oprichtingskosten en van de eventueel geherwaardeerde aanschaffingskosten van deze vaste activa te spreiden over hun waarschijnlijke nuttigheids- of gebruiksduur, hetzij deze kosten ten laste te nemen op het ogenblik waarop zij worden aangegaan.

Onder " waardeverminderingen " verstaat men correcties op de aanschaffingswaarde van de actiefbestanddelen, andere dan die vermeld in het vorige lid, om rekening te houden met al dan niet als definitief aan te merken ontwaarding bij het afsluiten van het boekjaar.

De gecumuleerde afschrijvingen en waardeverminderingen worden afgetrokken van de actiefposten waarop ze betrekking hebben.

Bijlage 4:

Output SPSS

Beneish M model: eerste output.

Statistics

MSCORE

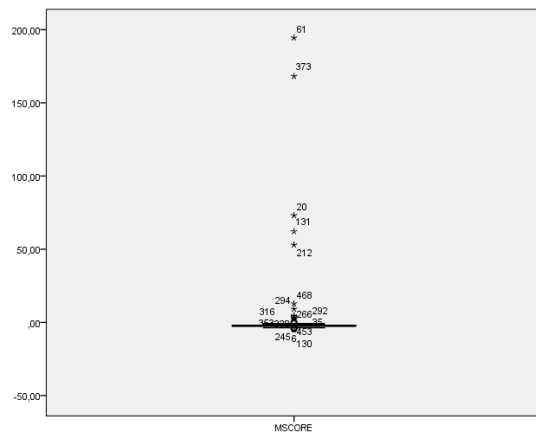
N	Valid	183
	Missing	302
Mean		1,1130
Median		-2,3290
Std. Deviation		20,85814
Range		199,40
Minimum		-4,91
Maximum		194,49

Case Processing Summary

	Cases					
	Valid		Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
MSCORE	183	37,7%	302	62,3%	485	100,0%

Descriptives

			Statistic	Std. Error
MSCORE	Mean		1,1130	1,54188
	95% Confidence Interval for Mean	Lower Bound	-1,9293	
		Upper Bound	4,1553	
	5% Trimmed Mean		-2,0860	
	Median		-2,3290	
	Variance		435,062	
	Std. Deviation		20,85814	
	Minimum		-4,91	
	Maximum		194,49	
	Range		199,40	
	Interquartile Range		,75	
	Skewness		7,731	,180
	Kurtosis		63,720	,357

Beneish M model: tweede output.

In deze output werden zoals in hoofdstuk acht vermeld, een aantal grote resultaten weggelaten.

Case Processing Summary

	Cases					
	Valid		Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
MSCORE	178	37,1%	302	62,9%	480	100,0%

Descriptives

			Statistic	Std. Error
MSCORE	Mean		-1,9504	,13922
	95% Confidence Interval for Mean	Lower Bound	-2,2252	
		Upper Bound	-1,6757	
	5% Trimmed Mean		-2,2149	
	Median		-2,3366	
	Variance		3,450	
	Std. Deviation		1,85738	
	Minimum		-4,91	
	Maximum		12,81	
	Range		17,72	
	Interquartile Range		,71	
	Skewness		4,827	,182
	Kurtosis		30,290	,362

ANOVA^a

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	15,677	8	1,960	14,832	,000 ^b
	Residual	22,329	169	,132		
	Total	38,006	177			

a. Dependent Variable: mani

b. Predictors: (Constant), TATA, AQI, DEPI, SGI, LVGI, DSRI, SGAI, GMI

Residuals Statistics^a

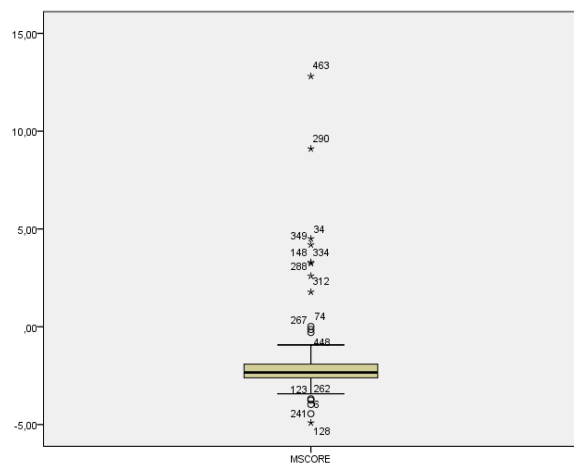
	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation	N
Predicted Value	-1,0141	1,8532	,6910	,29761	178
Residual	-,85322	1,01414	,00000	,35518	178
Std. Predicted Value	-5,730	3,905	,000	1,000	178
Std. Residual	-2,347	2,790	,000	,977	178

a. Dependent Variable: mani

Coefficients^a

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Collinearity Statistics	
		B	Std. Error	Beta			Tolerance	VIF
1	(Constant)	1,258	,173		7,257	,000		
	SGI	,007	,091	,006	,073	,942	,518	1,930
	DSRI	-,144	,023	-,375	-6,292	,000	,978	1,023
	GMI	-,272	,049	-,460	-5,521	,000	,501	1,997
	AQI	-,072	,013	-,326	-5,397	,000	,953	1,049
	DEPI	-,005	,003	-,104	-1,684	,094	,920	1,087
	SGAI	,023	,066	,021	,349	,728	,926	1,079
	LVGI	-,004	,134	-,002	-,027	,978	,982	1,019
	TATA	-,178	,056	-,188	-3,161	,002	,983	1,017

a. Dependent Variable: mani

Kothari model

Model Summary^b

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,392 ^a	,154	,145	44804505,9225

a. Predictors: (Constant), ROA1, Materiële vaste activa
EUR

2012, REVMinusAR, D1opAssets

b. Dependent Variable: TA1

ANOVA^a

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	1460767371188 53088,000	4	3651918427971 3280,000	18,192	,000 ^b
	Residual	8049849441355 86560,000	401	2007443750961 562,000		
	Total	9510616812544 39680,000	405			

a. Dependent Variable: TA1

b. Predictors: (Constant), ROA1, Materiële vaste activa
EUR

2012, REVMinusAR, D1opAssets

Coefficients ^a							
Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Collinearity Statistics	
	B	Std. Error	Beta			Tolerance	VIF
1 (Constant)	202897.886	2313555.477		.088	.930		
D1opAssets	8458337151	1171009481	.075	.722	.471	.198	5.058
	89.998	815.808					
REVMinusAR	.079	.180	.021	.436	.663	.924	1.082
Materiële vaste activa EU R2012	-.027	.003	-.384	-8.087	.000	.938	1.066
ROA1	17560251.56	21326985.30	.085	.823	.411	.197	5.074
	6	7					

a. Dependent Variable: TA1

Unexplained Audit fee model

Model Information	
Dependent Variable	opinion2012 ^a
Probability Distribution	Multinomial
Link Function	Cumulative probit

a. The procedure applies the cumulative link function to the dependent variable values in ascending order.

Case Processing Summary		
	N	Percent
Included	222	45,5%
Excluded	266	54,5%
Total	488	100,0%

Model Summary ^b				
Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.733 ^a	.537	.518	.59308

a. Predictors: (Constant), LTDDAssets2, Big4, RecDAssets, Tenure, EarnDAssets, Logassets, INVDAssets, opinion2012, Loss

b. Dependent Variable: Logfee

ANOVA^a

Model	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1 Regression	86,556	9	9,617	27,342	,000 ^b
Residual	74,570	212	,352		
Total	161,126	221			

a. Dependent Variable: Logfee

b. Predictors: (Constant), LTDDAssets2, Big4, RecDAssets, Tenure, EarnDassets, Logassets, INVDAassets, opinion2012, Loss

Coefficients^a

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	2,881	,517		5,567	,000
	Logassets	,382	,029	,652	13,063	,000
	Big4	,473	,092	,244	5,117	,000
	INVDAassets	-,333	,242	-,070	-1,376	,170
	RecDAssets	2,418	6,316	,018	,383	,702
	EarnDassets	-,038	,414	-,005	-,092	,927
	Loss	,128	,098	,072	1,304	,194
	Tenure	-,001	,053	-,001	-,016	,987
	opinion2012	,172	,118	,077	1,459	,146
	LTDDAssets2	-1,110	,251	-,232	-4,430	,000

a. Dependent Variable: Logfee

Residuals Statistics^a

	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation	N
Predicted Value	7,9201	12,1656	9,2200	,62583	222
Residual	-1,72639	2,37684	,00000	,58088	222
Std. Predicted Value	-2,077	4,707	,000	1,000	222
Std. Residual	-2,911	4,008	,000	,979	222

a. Dependent Variable: Logfee

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	,059 ^a	1	,808	1,000	,500
Continuity Correction ^b	,000	1	1,000		
Likelihood Ratio	,059	1	,808		
Fisher's Exact Test					
Linear-by-Linear Association	,058	1	,809		
N of Valid Cases	110				

a. 0 cells (,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 10,50.

b. Computed only for a 2x2 table

Bijlage 5:

Resultaten modellen

In deze bijlage worden de resultaten weergegeven van ondernemingen waarbij meer dan één model een knipperlicht geeft.

In de kolom verklaring, geldt volgende legenda

- A - Goedkeurende verklaring zonder voorbehoud, geen toelichtende paragraaf
- B - Goedkeurende verklaring zonder voorbehoud, met toelichtende paragraaf

De bedrijven waarbij meer dan één model een knipperlicht gaf, hadden geen van allen een afkeurende of onthoudende verklaring.

Code B werd ook gebruikt voor ondernemingen met een goedkeurende verklaring zonder voorbehoud, waarbij er geen toelichtende paragraaf aanwezig was maar wel meer informatie dan bij een standaard goedkeurende verklaring.

	Naam	Beneish	Kothari	Unexplained	Verklaring	Verklaring
			model	audit	fee	2012
				model		2011
1	Columbus Holding	x	x		A	A
2	Wolrdwide interbank financial telecommunication	X		X	A	A
3	Intercommunale de sante publique du pays de charleroi		X	X	B	B
4	Intercommunale de soins specialises de Liege		X	X	A	A
5	Connections Eurotrain	X	X		A	A
6	CIIt Blaton	X		X	A	A
7	Scr-Sibelco		X	X	B	B
8	Smurfit Kappa Cartomills		X	X	A	A
9	Charlier-Brabo Group	X		X	A	A
10	Roland DG Benelux		X	X	A	A

11	Lefibo		X	X	A	A
12	Davin	X		X	NA	NA
13	CASQC		X	X	A	A
14	Europexpress Belgium		X	X	B	B
15	JWT Dialogue		X	X	B	B
16	Compagnie Belge D'investissement commercial	X	X		A	A
17	Soconord Group	X	X		A	A
18	M.R.B.B. of maatschappij voor roerend bezit van de boerenbond	X	X		A	A
19	La Lorraine Bakery Group	X	X		A	A

In totaal werden voor 108 ondernemingen een waarde gevonden voor elk van de drie modellen. Deze waarden zijn opgenomen vanaf volgende pagina

Naam	Beneish	Kothari	UAF	Jaarverslag 2012		2012 toelichtende paragraaf	Jaarverslag 2011		2011 toelichtende paragraaf
SCR-SIBELCO	-2,52	211 322 135,91	0,964532473	Goedkeurend voorbehoud	zonder	ja (interimdividend)	goedkeurend voorbehoud	zonder	ja (interimdividend)
I.D.E.A.	-2,42	20 000 580,64	-0,606753786	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee
VIVENDO	-2,34	5 180 735,24	-0,620252517	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee	goedkeurend voorbehoud	zonder	nee
SOCIALE HUISVESTINGSMAATS CHAPPIJ DENDERSTREEK	-3,03	5 004 453,93	-0,527142319	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee
SMURFIT KAPPA CARTOMILLS	-3,23	4 323 208,30	0,714942914	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee
EUROPEXPRESS BELGIUM	-3,08	4 197 074,80	0,951283956	Goedkeurend voorbehoud	zonder	ja	Goedkeurend voorbehoud	zonder	ja
SOLID	-2,48	3 392 964,89	0,047376464	Goedkeurend voorbehoud	zonder	ja	Goedkeurend voorbehoud	zonder	ja
BELGOMINE	-4,45	3 063 685,48	-1,09943406	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee	goedkeurend voorbehoud	zonder	nee
BRUXELLES- RECYCLAGE	-2,32	2 674 666,75	-0,585035653	Goedkeurend voorbehoud	zonder	ja	Goedkeurend voorbehoud	zonder	ja
CONNECTIONS EUROTRAIN	-1,31	2 058 901,89	-0,152880359	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee	goedkeurend voorbehoud	zonder	nee
IPEX	-3,08	1 861 324,65	0,409091358	Goedkeurend voorbehoud	zonder	ja	Goedkeurend voorbehoud	zonder	ja
TALKING FRENCH	-2,28	1 764 881,59	-0,429097469	goedkeurend met voorbehoud		ja	Goedkeurend voorbehoud	zonder	ja
ASE METALS	-3,04	1 186 425,86	-0,185874253	goedkeurend met voorbehoud		0	goedkeurend met voorbehoud		0
BILLIET - VANLAERE - B.V.T.	-2,61	957 217,82	-0,191773112	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee
HERDICO-VLEES	-2,18	581 276,68	-0,287028194	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee
LE CONFORT MOSAN	-2,81	410 137,44	-0,344666261	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee
C.A.S.Q.C. PREFARAILS	-2,36	385 395,04	0,684423143	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee

DMI VASTGOED	-3,69	348 636,58	-0,746860512	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee
ETILUX	-3,03	328 967,24	0,195983748	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee	Goedkeurend voorbehoud	zonder	ja
MEUBELFABRIEK ACHIEL EN ANDRE DECRUY	-2,81	230 419,32	-0,308345357	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee
RAF DE VRIESE	-2,34	175 446,65	-0,661785558	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee
CARODEL	-2,94	171 287,46	-0,629952555	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee
CHACALLI - DE DECKER	-2,56	76 559,97	1,029336059	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee
ETABLISSEMENTS BOUNAMEAUX	-3,11	50 730,90	-0,080262186	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee
CIT BLATON	-1,23	-29 160,09	0,61790858	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee	goedkeurend voorbehoud	zonder	nee
CIPAL	-1,57	-62 859,87	0,09966041	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee
WELDERS	-1,10	-66 884,09	-0,360745527	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee
INTEROFFICE SOBETE TONGEREN	-2,49	-160 096,03	0,36278197	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee
STAALBOUW WEELDE INTERNATIONAL	-3,31	-177 930,81	-0,548878012	Goedkeurend voorbehoud	zonder	ja	Goedkeurend voorbehoud	zonder	ja
FONDERIES J. MARICHAL, KETIN & CIE	-2,28	-217 641,87	-0,049245787	Goedkeurend voorbehoud	zonder	ja	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee
ALGEMENE ELECTRISCHE ONDERNEMINGEN KAMIEL VERSTRAETE EN ZONN	-2,37	-276 493,07	-0,782779209	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee
ELD PARTNERSHIP	-2,07	-335 166,87	0,787753327	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee
COPAGRO	-2,28	-353 388,66	0,691654855	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee
BARSAMIAN DIAMONDS	-2,97	-386 910,67	-0,894813993	goedkeurend met voorbehoud		ja	goedkeurend met voorbehoud		ja
J-TEC SERVICE	-2,24	-434 377,99	-0,953772984	Goedkeurend voorbehoud	zonder	ja	Goedkeurend voorbehoud	zonder	ja

ENGELS FACTORY	-0,14	-509 941,45	-0,244019501	Goedkeurend voorbehoud	zonder	ja	Goedkeurend voorbehoud	zonder	ja
PRIK & TIK	-1,35	-566 405,59	-0,23700487	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee	goedkeurend voorbehoud	zonder	nee
AQUALIS	-2,18	-575 560,43	-1,126016013		0	0		0	0
ALCYON BELUX DISTRIBUTION VETERINAIRE	-2,25	-587 883,91	0,179364875	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee
NEW GOFF	-2,38	-616 835,03	-0,166174153	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee
BENEENS JOZEF EN ZONEN	-2,19	-629 596,45	-0,08250762	goedkeurend met voorbehoud		ja	goedkeurend met voorbehoud		ja
PROCOPLAST	-3,00	-730 673,11	0,162234817	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee
WARCOING	-1,89	-791 086,13	0,191012425	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee
LIFE PHARMA	4,50	-808 858,87	-0,007227823	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee	goedkeurend voorbehoud	zonder	nee
CDM	-2,84	-851 920,81	0,649479676	Goedkeurend met voorbehoud		ja	goedkeurend met voorbehoud		ja
ADS GROUP	-2,20	-856 435,01	0,049932891		0	0		0	0
SOCIETE TOURNAISIENNE DE TRANSPORT	-2,86	-896 452,81	0,926058043	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee
VERZINKERIJ LENSEN	-2,49	-899 846,63	0,544947165	Goedkeurend voorbehoud	zonder	ja	Goedkeurend voorbehoud	zonder	ja
VOORUIT NR 1	-2,49	-904 040,72	-0,068873993	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee
VANDEBOS ALGEMENE BOUWONDERNEMING	-1,10	-914 785,46	-0,364574733	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee
FEBELCO	-2,42	-935 146,93	-0,073134267	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee	goedkeurend voorbehoud	zonder	nee
HYDRANT REFUELLING SYSTEM	-2,69	-987 062,15	-0,533935093	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee
SOCIETES COOPERATIVES AGRICOLES REUNIES DES REGIONS HERBAGERES	-2,20	-1 037 191,63	0,755224347	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee
KORTRIJK XPO	-2,72	-1 150 527,58	-0,594124105	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee

CHARLIER - BRABO GROUP	-1,59	-1 200 635,78	2,37683521	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee
ECOBETON WATER TECHNOLOGIES	-1,80	-1 207 247,25	0,116192432		0	0		0	0
AUTOMATION ET ROBOTICS	-1,99	-1 223 700,04	0,373492845	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee
DECKERS BOUWMATERIALEN	-2,19	-1 275 328,03	-0,305878013		0	0		0	0
AGAAT	-2,68	-1 301 894,96	0,087071546	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee
VAN AKELYEN BOUWMATERIALEN	3,30	-1 332 224,69	-0,377980122	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee
CONSTRUCTIONS ELECTRIQUES SCHREDER	-2,84	-1 363 668,27	0,109370524	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee
SNEL GRAFICS	-2,62	-1 370 838,53	-0,310145825	Goedkeurend voorbehoud	zonder	ja	Goedkeurend voorbehoud	zonder	ja
DE BISSCHOP	-2,03	-1 400 752,79	0,153333027	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee
ASSOC. DES CONSOMMATEURS TEST ACHATS - VERBRUIKERS UNIE TEST	-2,66	-1 403 523,57	0,322879918		0	0		0	0
BILLBOARD TECHNOLOGY INDUSTRIES	-2,14	-1 406 637,50	0,113655316	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee
NOUKIES	-2,19	-1 454 931,90	0,609187436	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee
RECYHOC	-2,21	-1 457 011,50	0,566710012	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee
LINEA 2000	-2,21	-1 471 210,96	-0,149850537	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee
BELGABROED	-1,13	-1 503 832,99	-0,271226483	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee
ACIERS GROSJEAN	-3,24	-1 665 340,95	-1,093115672	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee
DU CAJU PRINTING	-1,93	-1 712 862,81	-0,01102601	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee
EIFEL-HOLZ	-2,60	-1 728 259,86	-0,325600403		0	0		0	0
DAVIN	-1,15	-1 736 206,73	0,521353829		0	0		0	0

ESCAPO	-2,57	-1 832 620,42	-0,108204707	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee	goedkeurend voorbehoud	zonder	nee
VEILING HASPENGOUW	-3,19	-1 943 095,14	-0,055780833	Goedkeurend voorbehoud	zonder	ja	goedkeurend voorbehoud	zonder	ja
SCHIETSE	-2,55	-2 038 394,92	-0,090169341	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee
DISTRI-HOUT	-2,82	-2 039 197,61	0,179641218	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee
G H L GROUPE	-2,62	-2 041 035,99	0,445603682	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee
EXKI	-1,88	-2 042 849,94	-0,085985952	Goedkeurend voorbehoud	zonder	ja	Goedkeurend voorbehoud	zonder	ja
LES PRODUITS PURS DE COURCELLES	-2,00	-2 060 978,15	-0,496665663	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee
GREENCAP	-2,25	-2 283 891,87	-0,012443449		0	0		0	0
FAMOUS CLOTHES	-1,85	-2 384 920,34	0,200929783	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee
AUTOBUSSEN P VAN MULLEM	-2,46	-2 610 621,32	-0,481679733	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee
COEMAN PACKAGING	-2,27	-2 693 996,99	-0,091266442	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee
HERITAGE 1466	-2,53	-2 703 278,51	-0,434029875	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee
THUISZORGWINKEL	-2,33	-2 704 808,72	0,342875594	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee
WESTVLEES GROUP	-1,45	-2 716 391,50	-0,435841907	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee
CREER RENOVER CONSTRUIRE	-2,49	-2 851 609,53	-0,181052763	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee
WOONMAATSCHAPPIJ IJZER & ZEE	-2,15	-2 986 847,92	-0,621003322	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee
MEVACO - BOUWBEDRIJF	-1,97	-2 988 913,44	-0,183117198	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee
CHEOPS TECHNOLOGY	-1,86	-2 995 929,60	0,628231267	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee	Goedkeurend voorbehoud	zonder	ja
ALDERS INTERNATIONAAL TRANSPORT	-2,33	-3 456 522,16	-0,610164467	Goedkeurend voorbehoud	zonder	ja	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee
PURNA PHARMACEUTICALS	-1,91	-3 746 546,80	0,041530441		0	0		0	0

GHENT DREDGING	-1,92	-3 901 285,38	-0,524945804	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee
ZIEGLER	-2,50	-3 967 905,79	-0,128308129	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee	goedkeurend voorbehoud	zonder	nee
COMETSAMBRE	-2,27	-4 291 622,93	-0,755616657	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee	goedkeurend voorbehoud	zonder	nee
QUALITY ASSISTANCE	-2,18	-4 605 041,84	0,050248612		0	0		0	0
SEPTENTRIO	-2,62	-4 780 099,61	0,749043473	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee
IMMOROC	-2,44	-5 466 396,44	-1,438563622	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee
FERRERO ARDENNES	-1,97	-5 897 437,46	0,468543068	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee	goedkeurend voorbehoud	zonder	nee
ERNST & YOUNG BEDRIJFSREVISOREN - ERNST & YOUNG REVISEURS D'ENTR.	-2,48	-7 574 490,24	0,765903703	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee	goedkeurend voorbehoud	zonder	nee
COMPAGNIE HET ZOUTE-COMPAGNIE LE ZOUTE	-3,97	-8 519 206,54	-0,804408775	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee
SOCIETE INTERCOMMUNALE BEP-ENVIRONNEMENT	-2,47	-9 381 479,30	-0,241977266	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee
IGEPA BELUX	-2,49	-9 602 425,07	0,200275396	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee	goedkeurend voorbehoud	zonder	nee
CLAEYS & ENGELS	-2,49	-11 998 075,21	0,334701934	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee
REYNAERS ALUMINIUM	-2,06	-12 948 219,85	0,280840676	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee	goedkeurend voorbehoud	zonder	nee
SOCIETY FOR WORLDWIDE INTERBANK FINANCIAL TELECOMMUNICATION	-1,43	-39 509 399,53	1,569824273	Goedkeurend voorbehoud	zonder	nee	goedkeurend voorbehoud	zonder	nee
NLMK LA LOUVIERE	-2,91	-79 231 134,67	0,930443133	Goedkeurend voorbehoud	zonder	ja	goedkeurend voorbehoud	zonder	ja

Auteursrechtelijke overeenkomst

Ik/wij verlenen het wereldwijde auteursrecht voor de ingediende eindverhandeling:

Auditor en indicatoren van mogelijke accounting onregelmatigheden in Belgische ondernemingen

Richting: **master in de toegepaste economische wetenschappen-accountancy en financiering**

Jaar: **2014**

in alle mogelijke mediaformaten, - bestaande en in de toekomst te ontwikkelen - , aan de Universiteit Hasselt.

Niet tegenstaand deze toekenning van het auteursrecht aan de Universiteit Hasselt behoud ik als auteur het recht om de eindverhandeling, - in zijn geheel of gedeeltelijk -, vrij te reproduceren, (her)publiceren of distribueren zonder de toelating te moeten verkrijgen van de Universiteit Hasselt.

Ik bevestig dat de eindverhandeling mijn origineel werk is, en dat ik het recht heb om de rechten te verlenen die in deze overeenkomst worden beschreven. Ik verklaar tevens dat de eindverhandeling, naar mijn weten, het auteursrecht van anderen niet overtreedt.

Ik verklaar tevens dat ik voor het materiaal in de eindverhandeling dat beschermd wordt door het auteursrecht, de nodige toelatingen heb verkregen zodat ik deze ook aan de Universiteit Hasselt kan overdragen en dat dit duidelijk in de tekst en inhoud van de eindverhandeling werd genotificeerd.

Universiteit Hasselt zal mij als auteur(s) van de eindverhandeling identificeren en zal geen wijzigingen aanbrengen aan de eindverhandeling, uitgezonderd deze toegelaten door deze overeenkomst.

Voor akkoord,

de Vaan, Sebastiaan

Datum: **30/05/2014**